

ეისეილ

ჭავჭავაძის

თეორი

საყვადო

აიხილეთ ჯანსაღი

თეთრი საყვარელი

ვუძღვნი ღიუბას — სიყვარულს — ჩემს მეუღლეს, მეგობარს, აღამიანს, დედას.

თავი პირველი

„საქართველოს სპილენძი აღარა აქვს, — ვთქვი და გადავწყვიტე: — უნდა ვიპოვნო“.

ვიცოდი, რომ ალაზნის სათავეებში — მაღალი ბორბალოს ნაოჭებსა და კალთებში — დაგროვილია ყვითელი ჯავარი, რომელიც უთვალავ საუკუნეთა განმავლობაში მზის ნახვას და გადადნობას ელოდებოდა. გადავწყვიტე და ორი დღის შემდეგ კახეთი გადავწყვიტე.

— საით მივდივართ, ძმობილო? — ვკითხე ჩემს მეგობარს.

— იქით, შენი ჭირიმე მე. — მიპასუხა ახმეტელმა ნაჩაფრებმა და ჩრდილოეთისკენ გაიშვირა გაქონილი თითი.

ცხენები დავძარი და პირი კავკასიონის თეთრი ნაბდებისკენ ვიბრუნეთ. შავი ცყით მოხურულ მახვილას, გომბორს და ნაქერალას კახეთის გაშლილი კალთები კბილებით და კლანჭებით ჩაუბლუჯავთ.

ცხადი გათავდა და ლეგენდა დაიწყო: ჩვენი ლაშქარი პირუკულმა დაჭედული ბედაურებით, აგერ ის ბახტრიონი რომ გამოჰვლიტეს შაჰინ-შაჰს ამგვარი ხერხით. მაძლარი თუშები, თავიანთი ნასუქი ყოჩებივით რომ გაფუფუნებულან. ვაჟა-ფშაველები, გაპოხილი მინის საძებნელად არაგვიდან ალაზნისკენ რომ გადმოულაჭიათ. ტანით და სულით ასვეტილი ქისტები, რუს-კაზაკებს რომ პირაქეთ გადმოუყრიათ. დღესაც აბჯარ-დაშნა-ჩათხუტით შეჭედული ხევსურები, ჯერჯერობით ჯაჭვის ხანაში რომ დაბორიანდებენ, და თვალცეცია, გრძელ-ჯუბა ჯაყობი, ჯავიდან რომ ჯავარიანი პანკისის უბეში შეხიზნულან.

აქ ყველანი და ყოველივე ბლაპრისა და ლეგენდის ბადით შეხავსულა: დიდი ბუჩქის

ძირში ბუნდოვანი მითი ჰფუსფუსებს, პიგალო კლდეზე რაინდული არაკია გაკრული, ხოლო გარანდულ ხეებსა და გალიპულ ქვებზე ჟანგიანი ლურსმანით გალექსილი ეპოსია ამოჭრილი.

კლდოვან ქვაბებში ცალთვალა დევები სცხოვრობენ, ხოლო ღრმა ხევ-ხუვები სავსეა კუდიანი ილბისებით, გიტველი ალქაჯებით, ოქროსთმიანი მიონებით, რქოსანი ღვირღვებით და ბანჯგვლიან ეშმებით, — ქუსლები რომ წინ აქვთ ნამოყრილი, პირიდან რომ ცეცხლსა ჰყრიან და თავისივე დაჩვრეტილ მკლავებზე სალამურსავეით რომ უკრავენ.

მთების ფერდებზე საქონელი და ცხვარი ისე შეფენილა, თითქო მწვანე ხალიჩებზე ჭრელ-წითელი ლობიო და დახალული სიმინდი გაუბნევიათო. უღრანი ტყეები ალაგ-ალაგ შეუკორცნიათ, შეუკრეჭიათ, შეუპარსავეთ. ხშირად მოსჩანს შენაცრული ყავარი, მინგრეული ნიში, დაგლეჯილი კოშკი, საქათმის-ოდენა ნისქვილი, კვამლის სვეტი და აპენტილი სოფელი.

კოკიანი დედაკაცები — თუ მათი მამაკაცები არ მოსჩანან — გამლილი ღიმილით გვიხვდებიან და თამამი სიცყვა-სიცილით გვაცილებენ. თვალაუუქუნა ბაღლები ჭობებს გვიქნევენ და ჟივილ-ხივილით მოგვდევენ. ძაღლის-ოდენა ძროხები გაცვებით გვიცქერიან, ხოლო იქაური ძროხის-ოდენა ძაღლები ვინრო ხეობას ყეფით აყრუებენ და უნაგირებიდან ჩვენს გადმორევეს ლამობენ. იმ ძაღლებს ჩვენ საშველად ხუთნაირი ხალხი მოსდევს — ქვებით, კომბლებით და ყვირილით: ხან ფშაველი, ხან თუში, ზოგჯერ ოსი, ხან ქისტი და ხან ხევსურიც.

ოდნავ გვაცილებენ და გვეკითხებიან:

— ქადამჩაუ?

— სადაური იქნები?

— ვინ ხარ, ძმობილო?

— საად მიბძანდები?

მეც თუშეთის მთებისკენ ვიშვერ ხელს და ვეუბნები:

— იქით... ალაზნის სათავისკენ.

მართლა ალაზნის სათავისკენ მივდიოდი. ხურჯინში ჰაბიხის გეოლოგია, ხელსაწყო და დიდი რუკა მედო. ხოლო გულში — იმედი სპილენძისა და მონყალე ბედის პოვნისა.

ღამე პანკისში გავათენე. მეორე დღეს ოძალოს გავცდი, მახილ-ხორტაში დავიღამე და მესამე დღეს ისევ გზას შევუდექი.

ხეობა დავინროვდა, ხოლო ალაზანი ისე დაილია, რომ მისი ჩიფჩიფი ძლივს-ღა ისმოდა. ისევ წყლის კალაპოტს მივდედით და ბორბალოს მწვერვალს შევცქეროდით, რომელიც უზარმაზარ მწვანე ტალღებში საარაკო თეთრი კანკელივით მოსჩანდა. შემდეგ მარცხნივ გადავუხვიეთ.

გზა ჯერ გაბილიკდა, მერმე ისიც წაიშალა და დაიკარგა. ხელუხლებელი ტყე გაუღრანდა, დამუნჯდა, ბინდ-ბუნდში ჩანვა.

აღარც სოფელი, აღარც ჩქამი, არც სულიერი.

— ძმობილო, გზა ხომ არ აგვერია?

— დასწყევლოს ღმერთმა! — ჰბუტბუტებს ნაჩათრალი. — ბარე ხუთჯერაც ვყოფილვარ ამ ტიელ ტყეში. ეხლა კი...

ეხლა კი ხან იკუმება, ხან უნაგირზე დგება, ზოგჯერ ცხენიდან ჩამოდის და სადღაც ჯურღმულში იკარგება. მერმე მეორე მხრიდან მაჩვივით ამოდის მიწიდან, თავს იქექავს და ნაკვალევს ეძებს, მაგრამ ამაოდ: არც ადამიანის ნაცვრთული, აღარც ქაშანი, არც ნადირის ნათეხარი.

მზეს შევცქერით და გეზი ჩრდილო-დასავლეთისკენ მიგვაქვს. მაგრამ აუვალ თერდობებსა და ხევ-ხუვებს დასავლეთისკენ მივყევართ. და დაღვარული ცხენებიც ძლივს-ღა მოათრევენ მონყვეტილ ფეხებს. ხან ერთი წაიჩოქებს, ხან მეორე წაიბორძიკებს.

მზე დასავალს იყო, რომ ერთ ღრმა ხეობაში ჩავედით.

— რა ვქნა, ეს მგონი ხვეის-ჭალა უნდა იყოს. — ამბობს ჩემი სანჩო-პანჩო. — დასწყევლოს ღმერთმა, ეს სად გამოვედით!

— ეხლა საით უნდა წავიდეთ?

— აბა რა ვიცი!

არც მე ვიცი. ეშმაკსაც წაუღია შენი თავი, ნაჩაფრალო! სოფელს მაინც წავანყდეთ და ღამე ჭერ-ქვეშ გავათენოთ.

შშინ. საგბალი არ წამოვიღეთ. სადღაც თუშებთან ვაპირებდით მომარაგებას. წყალი დავლიეთ და მეოთხე თუ მეხუთე გოლგოთას შევუდექით.

თხემზე რომ ავედით, გაოცებულნი შევდექით.

ჩამავალი მზე ვით ფრთა-გაშლილი, უბარმაზარი, წითელი არწივი მიეცანება უთავბოლო სივრცის გადაღმა. ირგვლივ — უსაზღვრო, უდაბური, მწვანე ოკეანე მთების, გორების, გორაკებისა და სერების. ამ ზღვაში თავნითელა ბორბალო ეხლა კუნძულს ჰგავს, უკვე მარჯვნივ წაწეულს, ხოლო კავკასიონის თეთრი გრეხილი — საარაკო ნაპირს, შორეულს, მიუვალსა და გარდუვალს.

კვამლს ვეძებ, მაგრამ არსად მოსჩანს. ნეცა ძაღლის ყეფა მაინც გავიგონოთ. არც ის გვესმის. უცებ მოღბე ნაბღიანი ცხენოსანი გამოჩნდა. თვალი რომ მოვკარი, მივაძახე:

— ძმობილო, გვიშველე! გზა გვაჩვენე!

ჭაბუკმა ერთი მოიხედა, შეკრთა, ცხენს მათრახი ჰკრა და მიიძალა.

— დაიცა, ძმობილო! — შეეძახე და მეც გადაუჭირე ჩემს ცხენს მათრახი.

— არ მახვიდა, მაგვლაუ! — მომესმა შორიდან და იმავე წამს იქაურობა თოფის ქუხილმა დააყრუა.

ლაგამი მოვბიდე და ცხენი შევაყენე.

— ყაჩაღი იქნება. — სთქვა მეგზურმა.

— ან ჩვენ ვვლნივართ ყაჩაღები.

ცხენოსანი ლანდის კვალს გავყევით, მაგრამ იგი ბინდმა წაშალა. და ჩვენი ნავი — ორი კაცი და ორი ცხენი — მწვანე ზვირთის თხემზე დაიკარგა. ღამე მოდის, — შიშით, თრთოლვითა და იღუმალეებით სავსე. ღამე უტეხ ცყეში, შუა ზღვაში, ყრუ და უკაცურ

უდაბნოში, სადაც გარდა ბუნაგებისა და მშიერი ნადირისა არც საფარია, არც მშველელი, არც სულიერი.

— ღამე აქ უნდა გავათენოთ? — ვეკითხები ჩემს უძნეო წინამძღოლს.

— მაშ რა ვუყოთ, უნდა გავათენოთ. — მეთანხმება სანჩო და ცეცხლის ასანთებად უკვე ფიხს ეძებს.

ცხენები საძოვანელად გაუშვით, კლდის ძირში ცეცხლი ავანთეთ. ნაბდებში გავეხვიეთ და გვერდით მივუწექით.

ჩემს მეჭურჭლეს ხანჯლის გარდა არაფერი არა აქვს. მეც თითის სიგრძე დანა მიღვეს ჭიბეში. თუ ნადირი მოგვეტანა, მუგუბლებით მოვიგერიებთ, სანამ ძილი მოგვერეოდეს, მანამ ცარიელ კუჭებს ზღაპრებით ვამშვიდებთ.

— იყო და არა იყო-რა, ღვთის უკეთესი რა იქნებოდა... — დაიწყო პანჩომ და კვლავ გამახსენა სირინოზი, ოხოპინგე, მადახურა, დევი, ეშმა, ალი და ათასი ავი სული. მერმე პირიქეთელი ქისტები მომალანდა, პირაქეთ ათასობით რომ გადმოდიან და ყოველი ბუჩქის ძირში იმალებიან. შემდეგ ყაჩაღებიც მოაგონდა. ბოლოს მგონი თვითონვე შეეშინდა და გაყუჩდა.

ღამე ჩამონვა, მთის ღამე. — შავი ხავერდით ბნელი და ვერცხლის კურცხალებით დანინკლული. თეთრი მთებიდან ცივი ნიაფი გველამუნება. უღრანი ტყე ღელავს, ფუსფუსებს და ღრმა ოხვრით ოხრავს. ქვეით ჭოტი გაჰვივის. აქვე ახლოს ფართოსნები ფართხალებენ. წითლის გოტზე ციყვი ცუღლუტობს. ხევში თითქოს დათვი ბუტბუტებს. სადღაც მაჩვი მინას სთხრის და თანაც თითქოს იფურთხება. ტურები მიმხრჩვალნი ძაღლებით ჰყეფენ. ცხენები შორიახლოს ჰფრუტუნებენ. ცეცხლი გიზგიზებს.

უცებ გაღმა ხრიალი მოისმა. მერმე საზარელმა ხარხარმა ამოხეთქა, შემდეგ ის გიჟური სიცილი უძირო ხეობას სასონარკვეთილ გოდებად და დრტვინვად მოედო, ბოლოს ის თავგანწირული ვალალი და ძრწუნვა, ხევით-ხევამდე არეკილი, სადღაც წყვდიადში დაიკარგა.

ციყვი გაგვრინდა. ცხენებიც გაინაბნენ. ნაჩაფრალმა ნაბდიდან თავი გამოჰყო და ნაიბურცუნა:

— ჰაი ეშმაკმა წაიღოს შენი წუნვი თავი, აჰა! შენი თავი ამოიჭამე, შენი!

ათთარი გაჩუქდა. ჩემმა თანამგზავრმა ცეცხლს კუნძები დააყარა. ისევ აბედზე მისდო თავი და ახვრინდა.

ცხენები აღარ ჰფრუტუნებენ. აღარც ჭოტის კვილი ისმის. აღარც ციყვის ფაჩუნი და აღარც ფრინველთა ბურტყუნი.

მხოლოდ შუშა ტკაცუნებს. ტყე ჩურჩულებს.

ნიაფი ჰფუსფუსებს.

* * *

მეორე დღეს ორი სერი კიდევ გადავლახეთ და მესამეზე რომ ავედით, ისე გაგვეხარდა, როგორც რობინზონს, როცა თავის მსხნელი ხომალდი დაინახა. ჯერ ბოლის სვეტს მოვკარით თვალი, მერმე დიდსა და მწვანე ქვაბს გადავხედეთ.

ჩვენს ფეხ-ქვეშ უშველელი ტათობი იწვა, ირგვლივ კლდე-გორაკებით შემოვლელი. შუაში პაგარა სოფელი მოხუბულიყო. ისიც ნათიბ-ნათესებით შემორტყმული.

ძალის შორეული ყეფა და კვიცის ჭიხინი მოგვესმა. ჩვენმა ცხენებმაც ჭიხინ-ფრუტუნით გადასძახეს და ნაბიჯს მოუხშირეს. მალე ბილიკს წავანყდით, ხოლო ნახევარი საათის შემდეგ ტყის ნაპირზე გავედით.

უცებ მესუთე თუ მეათე საუკუნეში გადავსახლდი. იქვე — გაუთლელი ლოდებისგან ახუხულებული, საქათმის-ოდენა ნიში. გვერდით — დაფლეთილი ბავრაცი — საეკლესიო და საომარი დროშა, ახოვანი, ასი წლის მედროშე, იგივე დეკანოზი, იგივე ხევისბერი. დროშისა და დეკანოზის წინ — ოციოდე ლანდი ჟამთა წარსულთა, შეჭედილი ჩაფხუტებით, პერანგებით, სამკლავეებით, სამუხლეებით, მრგვალი ფარებით, ადღზე უგრძესი დაშნებით, ადლიანი სატევრებით, ბუნგრძელი შუბებით, დალურსმული კომბლებით და ბუნმოკლე სათხედებით. ირგვლივ ჭაბუკები და ყრმები ეხვივნენ, ისიც ხანჯლებით, მშვილდ-ისრებით, კაპარტებით, ხის მუზარადებით, კაჟიანი თოფებით და გრძელი ხმლებით ასხმულნი, რომელნიც ტანმორჩილ ბაღლებს მინაზე დასთრევენ. შორიახლოს დედაკაცები სდგანან. ცოცხა მოშორებით — რამდენიმე ცეცხლი და ბოლ-ორთქლში გახვეული ვეებერთელა ქვაბები. დეკანოზი თუ ხევისბერი სამწყსოს არიგებს:

— აი, ხალხნო: ვინაც იშუღლებთ, წინ-წინ შეულა გამხდელს დაგაკვლევთ: ხანჯრის

დამკრავს — კურეგს, სათითოთ მცემელს — ვერძს, ცალე ხელით მცემელს — ცხვარს. იცოდეთ ყველამ.

ცხენები ხის ძირში გვეყავდა შეყენებული. ძაღლები ყეფით გამოეჩანენ. ძაღლებს პატრონები საჭურველის ჟღარუნით და „ჰაი-ჰაის“ ძახილით დაედევნენ.

ხევსურები ისე აირივნენ, თითქოს ლომებს ირმები დაენახოსთ. ჩოჩქოლი და ჩურჩული ატყდა. ზოგი ჩვენსკენ წამოვიდა, ზოგი გამოიქცა.

— გამარჯვება, ხევსურებო! — მივაძახე შორიდანვე.

— გიშველას გამარჯვებულმ, გიშველას!

— წყალობა მაგვიტანე მგზავრის ანგელოზისა, წყალობაი!

— თუ ქრისტიანი ხარ, მოგვიხვე მშვიდობით, მოგვიხვე!

— ჭვარიონ გვაქნ, ჭვარიონ.

— ქართველ იქნები თუ ურჯული?

— მგერ ხარ თუ მოყვარე?

— მოყვარე ვართ, მოყვარე. — პასუხს აძლევს ჩემი მხლებელი.

— მოყვრულად მასული მგერი მგერზედ უარეს ას — გვაფრთხილებს ერთი ხევსური.

კითხვა-სალამს ერთმანეთზე გვაყრიან.

მე კი ვდუმდი, თითქოს ხმა დამკარგოდა. ჩემი თვალი და გულის ყური ერთმა ახოვანმა რკინის კაცმა მიიჭაჭვა. დინჯად მოაბოტებს და მაშტერდება. ფარიანი ხელი დაშნის ვადაზე აქვს დაყრდნობილი. მეორე ხელით ჭაჭვის პირსაბურავი აუნევიან. ვხედავ მის ლომისებურ პირსახეს, — რკინის ჩარჩოში ჩამჭდარს — და ლომისავე კუდის-ოდენა ქერა უღვაშებს, ყურებამდე რომ მისწვდომია.

„ღმერთო ჩემო, — ვფიქრობ და ვიღიმები, — ის არის თუ... ნუთუ?... მართლა?... ვითომ?“

და კბილები რომ გააეღვა, უმაღლვე მივაძახე:

— ჯურხა! ძმაო ჯურხა!

— მე ვარ, ვაჟიკავ, მე!

და ბატბაჭით გამოიქცა. თუხი მინაბე აღარ დამადგმევიანა: რკინის მკლავები მომხვია, შერკინულ მკერდზე მიმიხუტა და გაცეხებულ ცხენიდან წისქვილის მსგავსი რახუნ-რახრახით გადამიტაცა.

თავი მორა

ხუთმეტი წლის ჯურხა ხევსურეთს მოერიდა და ქალაქისკენ წამოვიდა. ბარში რომ ჩამოვიდა, ერთ სოფელში გაცეხებული შესდგა: ერთ ებოში ასიოდე ფრთა შინაური ფრინველი დაინახა — ქათმები, წინილები, იხვები, ბატები, ინდოურები და მათი ჭუჭულები. ვილაც დედაკაცი ნაკმაბს უყრიდა მათ, ისინი კი გარშემოხვეოდნენ და ჟივილ-ჟღურტულით ჰკენკავდნენ.

ჯურხას გული დაუდნა. ღიმილით და ხელგაშლით მიეგანა ფრინველს, მაგრამ შემოეთანგნენ. დედაკაცი მიუხვდა, რომ ხევსურს ჯერ ფრინველი არ ენახა, ჯურხას გაუცინა, ერთი წინილა და ერთი ჭუჭულა დაუჭირა და ხელებში ჩაუდო, თანაც ნაკმაბი მისცა და უთხრა:

— ნელ-ნელა დაუყარე და აღარ გაგეცევიან.

ჯურხა მინაბე დაჭდა და ნაკმაბი ახლო-მახლო მოიყარა. ფრინველი მიესია, მუხლებზე და მხრებზე ასხდებოდნენ. ჯურხამ უცხო პანია სულიერით კალთები გაიფსო, ეალერსებოდა, ჰკოცნიდა, ხითხითებდა.

დედაკაცმა ჰკითხა, ხევსურებს რატომ არა ჰყავთ ფრინველიო?

იმიტომ არა ჰყავთ, რომ თვითონაც არა ჰყოფნისთ საკვები და ფრინველი როგორღა შეინახონ?

ჯურხამ უცებ უფრო მეტის გაცეხებისგან პირი დაალო და გაშეშდა: იქვე კუთხეში ქათამი იჭინთებოდა და თეთრ რალაცას სდებდა. დედაკაცმა შეამჩნია, გაიცინა და ორიოდე წუთის შემდეგ ჯურხას კვერცხი ჩაუდო ხელში. ხევსურმა ატრიალა, ხელი მოუჭირა და მერმე მუხლზე

დაიკრა. ხელიც და მუხლიც ცილით და ყვითელი სითხით შეესვარა. შეშინებული წამოხტა და შერცხვა. დედაკაცმა სიცილი დააყარა. ორი კვერცხი მოუხარშა, აჭამა და გამოისტუმრა.

შარა გზაზე რომ ჩამოვიდა, ერთ ალაგას ელდა ეცა: მოსახვევში ორ თვალზე შემჭდარი კაცი დაინახა, რომელიც იმ თვლებს ფეხებით ატრიალებდა და ნიაფივით მოჰქროდა.

„აბაი მე! — გაითიქრა ხევსურმა — ა ცოცხალი ეშმა!“ — და კინალამ არაგვში გადავარდა, რომელიც გზის ნაპირზე ჩამოდიოდა.

ეგლში შებჰულმა ცხენებმა და კიდევ ბევრმა რამემ გააკვირვა. მაგრამ უმთავრესი საოცრებანი ქალაქში მოელოდა. იგი ისე შემოვიდა დედა-ქალაქში, როგორც იმ მნათობიდან ამ ქვეყნად ჩამოვარდნილი სულიერი: ხევსურული სირმებით დახაზული. ჯვაროსნული ჯვრებით დანიშნული, თხემით-ტერფამდე გაპოხილ-გაბზიხული და ბავშვური შიმ-გაოცებით გატყნული. ხელში სქელი კომბალი ეჭირა, წელზე — გრძელი ხანჯალი ეკიდა, ცერა თითზე — კბილებიანი საცერული, ზურგზე — გუდა, ხოლო გუდაში — გაქონილი წიგნები, ერბო, ყაურმა და ხმიალი.

ვერის-ხევს რომ გამოსცდა, რკინის ვეება ჯვარს წაანყდა¹. მოაჭირს გადაალაჭა, ქვის კვარცხლბეგზე აცოცდა და ჯვარს ემთხვია. მერმე ისევ ჩამოცოცდა და გზას გაუდგა.

პირლია მოდიოდა შუა ქუჩაში და გაოცებისგან თანდათან იბანგებოდა. უცებ შესდგა და მიწაზე ოთხ რიგად გაჭიმულ რკინის ლარებს დაამტვრდა.

ღმერთო ჩემო! ხევსურეთში ჯურხას ნალის ნაგვიც კი ენატრებოდა, აქ კი ამოდენა რკინა დაუყრიათ გზაში!

ზოდს დასწვდა და წვალემა დაუწყო, თან დათვურად რალაც გაუგებარს ჰბურტყუნებდა. იმავე წამს ზარის ხმა მოესმა. აიხედა და გარეული ზაქივით დაფრთხა: ხალხით სავსე გაკრიალებული ოთახი ჟღარუნ-ხრიალით პირდაპირ ჯურხასკენ მოექანებოდა. ოთახში წინ ვილაც იდგა, გაათურებით რეკავდა მიმალულ ზარს და ხელების ქნევით ხევსურს რალაცას უყვიროდა.

მთიელი მიტრიალდა და კუნტრუშით გაიქცა. კუთხიდან ერთი დიდი ვარცლი

¹ რევოლუციამდე აქ ჯვარი იდგა იმის სახსოვრად, რომ ოდესღაც ნიკოლოზ პირველის ეტლი ამ ალაგას ცხენებმა გაიტაცეს და გადარჩა.

გამოვორდა, — ისიც კრიალა და თვლებზე შემდგარი, იმ ვარცლმაც მიქელ-გაბრიელის ბუკივით დაულრიალა.

ჯურხა დაბორიალდა: ხან ეგლს ნაანყდა, ხან ისევ ავტოს შეეფეთა, შემდეგ ცხენოსანს მიეხეთქა. ბოლოს რელსებზე გაიშალა, ზედ-მიმდგარ ვაგონს ტლინკები დააყარა და განწირული მობვერივით აბლავლდა.

აქეთ-იქიდან ყივილ-წივილმა ამოხეთქა.

ვარცლი და ოთახი შესდგნენ. ჯურხა წამოხტა, ისევ გაიქცა და ხალხის ხარხარი გაიყოლა. მერმე ვიღაც კინტოს ჩაუყარდა მკლავებში და შეჩერდა.

— ვაა, ბნელა? — ჰკითხა კინტომ და ამხანაგს გადაჰხედა.

— ვის ეძებ, ძმობილო? — ჰკითხა მეორე კინტომ.

ჯურხა მიმაველ ვაგონს უბლვეროდა და მთიულურად სწყევლიდა:

— ჰაი შე უჭილაგო!.. შმრო!.. დამპალო!.. ნიავის საღვეპაო! უჭიშო! სად წამიხლო, სად?! ისი გგონავა, რო შავამინებავ?! არ შავარჩენ, არა!

ემუქრებოდა და თანაც დალურსმულ კომბალს უღერებდა. მერმე კინტოებს მოუბრუნდა და აჰყვა. მისდევდა და დროგამოშვებით ისევ იქადნიდა: — ისი გგონავა, რო შავამინებავ?! არ შავარჩენ, არა!.. ციცავ! ჭორაკავ! უჭიშო! უჭილაგო!

რა ლეთისნიერ ხალხს ნაანყდა ჯურხა! ყოველივე გამოჰკითხეს და გაიგეს: ჯურხა თავის ბიძასთან ჩამოვიდა, თოთიასთან, თოთია წიკლაურთან.

— იცნობთა თოთია მხერხავს?

კინტოები, რა თქმა უნდა, იცნობენ, ძალიან კარგად იცნობენ.

— შავენიენ გუდანის ჯვარი, შავენიენ!

მაგრამ სანამ ქუჩაში ნაპოვნი მეგობრები ამბავის მიმგანს — „მანვეარს წალლალავენ“ თოთიასთან, თითო არაყი უნდა დალიონ, და ხევსურს ძმად უნდა გაეფიცნენ.

მიუხე-მოუხევის და ღუქანში შევიდნენ. ჯურხა „ამწყალობნებს“ მასპინძელ კინგოებს და წამდაუნუმ ახსენებს გუდანის ჯვარს, ბარისახოს დროშას, ხევის ბერს, სპარს-ანგელოზს და ხევსურთა დანარჩენ წმინდანებს — ხატებს, ნიშებს და საფიცვარს.

მეორე დილას სასათულოზე გამოეღვიძა. ჯურხამ მიხედ-მოიხედა. აღარც მასპინძლები სჩანდნენ, არც შევერცხლილი სატევარი, არც დანა და არც გატენილი გუდა. ერბო რა დასანანია, მაგრამ გაქონილ-დაფლეთილი „დედა ენა“ და „ბუნების კარი“ სადღა უნდა იშოვნოს ხევსურმა!

— შმორო! უჭიშო! ნიავის საღვერაო! ციცას მიმიკლავ საფლაფი! სად წამიხოლოთ, სად? ის გგონავა,

რო შამარჩენსავ?!

იმ დღეს დედა-დაკარგული კვიცივით იბორიალა და საღამო ჟამს მე წამანყდა.

შხერხავი თოთია მგკვრის პირას ვიპოვნეთ. ერთ სამხერხაოში დარაჯად ჰყავდათ. ისე მიეგებნენ ერთმანეთს, თითქოს ერთი დღის უნახავნი იყვნენო: დინჯად, მშრალად, გულგრილად, მრავლად მოიკითხეს ნათესავები: მინდია და გავა, აპარეკა და ბათაკა, წიქა და დათვია, მგელიკა და ძილუკა, სამძიმარი და თია, ნანუკი და კმარა.

* * *

თოთიას შარშან ერთი ხევსური შემოაკვდა და აუცილებელ შურისგებას მოერიდა.

— წუნკალ ღუსურბან დასანან არ ას. ხუთ ქისტ მამიკლავ. მაგრამ ხევსურ შამამაკვდ, ხევსურ!

თოთიას მანგია შამოაკვდა, მანგია მინდოდაური! მანგია მინდოდაური არ გაგივია?!

— არ გამივია.

თოთიას უკვირს, ძალიან უკვირს.

— მანგია მინდოდაურ კა ვაჟუკაც იყვ.

საკვირველია, ჩემამდე რატომ არ მოვიდა თოთიას და მანგიას შუღლი!

— მანგიას ყველა ცნობდ ხევსურეთში, ყველა.

გამოქცეული თოთია გავაჭრებულმა მთიელმა ძიძიგურმა შეიკედლა და სამხერხაოს დარაჯობა ჩააბარა.

მერმე თოთიამ ჯალაბობაც ჩამოიყვანა: ცოლი იამზე და ორი პაგარა ქალიშვილი — თორმეტი წლის მზექალა და სამი წლის ხათუთა.

ერთ თავგანწირულ ადამიანს ბარისახოში დიაკვნობა ეკისრნა. ჯურხას თურმე სწავლის ქავილი გაუჩნდა. იმ დიაკვნს მიებარა და წიგნებს ხინკალსავით ჰყლაპავდა. სულის საკვები რომ გამოეღია და ერთი ხევსურიც შემოაკვდა, იქაურობას მოერიდა და ქალაქად გამოსიზნულ ნათესავს თოთიას მოადგა.

მაშინ ხევსურების სული, კილო და ქვეყანა ისევე უცნაური იყო ჩემთვის, როგორც ემარის და კუპერის წითელკანიანები. ამიტომ შევეჩვიე თოთიას ქობს და იქ შეხიზნულ ხევსურებს.

ოჯახის თავი, ჯურხა და იამზე ქალაქშიც არ იცვლიდნენ ხევსურულ ადათებს, კილოს და ტანსაცმელს. იამზე კვლავ ატარებდა მანდილს, სათაურას, ვერცხლის შიბს, ჯუბას და ქათიბს — „ფაფანაგს“. კოკოშის ქვეშ ბურნუთს ინახავდა, ხოლო ჯუბის ქვეშ — ხევსურული ძროხის ცურის-ოდენა ძუძუებს.

თოთიას სრული საჭურჭლე წამოეღო: ჯაჭვის პერანგი, პირსაბურავი, ჩაფხუტი, დაშნა, ფარი, შუბი, სატევარი, კაჟიანი და ბერდანის თოფები. ეს საჭურჭლე მუდამ დაფერილ-გაპოხილი, შუა კედელზე ეკიდა.

შაბათობით, როცა დაღამდებოდა, თოთია იმ რკინეულს ტანზე აისხავდა და ბნელ ეზოში იმ ქვეყნიდან დაბრუნებული ლანდივით დაიპარებოდა. მთვარის შუქზე რკინის მოჩვენება ფარსმან მეფის ანარეკლივით ბზინავდა და შეუჩვეველ მგზავრებს აფრთხობდა. ზოგჯერ კაჟიან თოფს უხილავ მგერს უმიზნებდა და ჩახმასს აჩხაკუნებდა, ზოგჯერ კი დაშნას აპრიალეებდა, უჩინარ მოსისხლეს რისხვით უტევდა, თანაც ფარს იშველიებდა და ფუტკრისგან დაკბენილი დათვივით ბურტყუნებდა:

— უტილაგოვ!.. შმორო!.. დამპალო!.. შადეგ, თუ ციცაი არა ხარ!

და ბნელ ეზოში ყრუდ მოისმოდა დაშნისა და ფარის რახუნი, ჯაჭვის ყლარუნი და ბრძოლის კიჟინი.

ჯურხა რომ ჩამოვიდა, თოთიაც გამოცოცხლდა: ღირსეული ცოლი იპოვნა და მეფარიკე გაიჩინა. ხან ერთი ჩაიხვამდა იმ აბჯარს, ხან მეორე. ერთს რომ მახვილი და რკინის ფარი ეჭირა, მეორე კი უბრალო ჯახს და თოთიას ნაცოდვილევს ფიცრის ფარს იქნევდა. პოლიციელი მალვით უთვალთვალედა. მეზობლებს შიშისგან გული ელევდათ. ბოლოს ძლივს შეეჩვივნენ მეშვიდე საუკუნიდან გამოვარდნილ რაინდებს, მათს შეძახილს, იარაღის ჩახუნსა და რკინის ჟღარუნს.

კეჭნაობის დასასრულს ეზოში რამდენიმე გადაჭრილი და დაკორცნილი ჯახი ეგდო, ხოლო ზოგჯერ მეორე დღით მიწაზე სისხლის წვეთებაც მოსჩანდა.

ჯურხას „ელიზბარი“ არ მოეწონა, ვაჟიკა დამარცხა, და იმ დღიდან ხევსურებმა ჩემი ნამდვილი სახელი დაივიწყეს.

თოთიას უფროსი ქალიშვილი მზექალა სკოლაში დადიოდა. ჯურხა კი ისევ მე ავიკიდე. თითქმის ცოლები ვიყავით. მე გიმნაზიას ვათავებდი, ის კი ათი წლით მაინც იყო ჩამორჩენილი. მაგრამ ისეთი ნიჭიერი და ბეჭითი გამოდგა, რომ ერთ დღეში ერთი კვირის გაკვეთილებს ინელებდა.

ჯურხას მამა მგელიკა შვილის სასწავლო ჟინს შეურიგდა და ფულის მაგიერ ერბოსა და ძროხებს უგზავნიდა. ჩემმა შევირდმა ერთხელ ჯილდოც მომართვა: ერთი კასრი ერბო მომიტანა და კარზე ძროხა მომაყენა. ერბო მივიღე, ძროხა კი დაუუბრუნე. იმ დღიდან ერბო აღარ მეღეოდა, ხოლო ფულის სანაცვლოდ გამოგზავნილი ძროხები რიყეს უბანში იყიდებოდა.

ერთხელ ჯურხა ამიხირდა: ძმადნათეცები უნდა გაეხდეთო. უკვე დამძობილებული ვიყავით, მაგრამ მაინც დაუუთმე და ჩვენი ძმობა ხევსურული ფიცით შევადულეთ.

თოთიას ქოხი იმ საღამოს გუდანის ჯვარს ჰგავდა, ხოლო თვითონ თოთია ხევისბერს მომაგონებდა. თხემით-გერტამდე ისევ რკინით იყო შეჭედილი, აბრეშუმის ნაჭრისგან პატარა დროშა შეამზადებინა, ზედ ორი პანანა ეყვანი ჩამოეკიდნა და დროშის წვერზე ხის ჯვარი დაედგა.

როცა შევედი, ის ალაში შეაჯღარუნა და საბეიმოდ გაიჭიმა. ჯერ უცხო შეძახილით მომესალმა:

— მოგვიხვე მშვიდობით, მოგვიხვე! წყალობა გუდანის ჯერისა, წყალობაი! წაღმ მაგეგებას ჩვენის ჯერის დავლათი!

მერმე მოგვისებური დარიგება მოგვცა:

— ფიც-ვერცხლ ნაჭამ ძმას არ ელაღატების.

ძმაღ-ნაფიცები ნამღვილი ძმები არიან. ორივეს ვითომ ერთი ძუძუ უწონიათ. ერთი სისხლიც მეთრესია, ჭირიც საერთოა, ლხინიც და სიცოცხლაც.

შემდეგ იამბემ თასი მოიტანა. შიგ ცოცაოღენი რძე იღვა. თოთიამ „ხანჯრის“ ქარქაშის წვერს თასში ვერცხლი ჩაათხივა, ორივენი დაგვაჩოქა და ცალ-ცალკე დაგვამწყალობნა:

— ორთავ მოვცასთ წყალობაი გუდანის ჯვარმა, ორთავ ნუ მაგიშალას მტერთან ხმალი და გამარჯვება! თუ ჩემის ხელისა გეკადრებოდას, შაგინდნას ეს თას, შავარგას და მაგახმარას!

მე და ჯურხამ თასი გამოვცალეთ და ერთმანეთს გადავეხვიეთ. მერმე ლხინი დაიწყო: მრავლად ვჭამეთ წვნიანი ხინკალი, მსუქანი ყაურმა და დამდნარ ერბოში ამოვლებული ხშიაღი, თასებით ვსვით ჭაჭის არაყი, იქვე ქვაბში მოხარშული ქერის ლუდი და ერთ ხმაზე გაბმით ვიმღერეთ ხევსურული:

დაგძინებია ხინკაალო! გამოგალვძებ ჭამააში!

ბევრი ვეხვეწე თოთიას, მაგრამ ხევსურული ჩვეულება ბოლომდე წმინდად შეასრულა: მე, სტუმარს, ცალ მუხლზე დაჩოქილი მემსახურებოდა და ამბობდა:

— სტუმარ-მასპინძლობის წეს დასავინე არ ას. დალიე, ვაჟიკავ, დალიე.

კარგად რომ გავიჭყებენით, თორმეტი წლის მშექალა ფანდურით მომიჭდა და მიმღერა: თავს ვერ გაგიხრით ხევსურნი, უნჯნი ყმანი ვართ შენნია. თეთრს ვინც აიღებს ხევსური. ვინაც მახვიდას ხელია, გაუნყრას, ნეფევე ერეკლევე, ის სალოცავი ჩვენია!

ღვემზადენით ხევსურნო, ჩაჩქნებ დაიდვით თავზედა! თათრების მალოდინი გვოქვ, განთ ვსხევართ ლუდის სმაზედა? გავვიძველ, ნეფევე ერეკლევე, წავდგათ კრწანისის გზაზედა!

სანამ მშექალა მღეროდა, თოთია მალვით იწმენდავდა ცრემლს. მერმე მომიბრუნდა და ყურში ჩამჩურჩულა:

— ნეტა სად იქნების ახლა ნეფე ერეკლეს მემკვიდრე ბატონისშვილი? არ იცია, როდის ჩამავას საქართველოში?

მე გამეცინა და ვუთხარი:

— ერეკლეს მემკვიდრე აღარა ჰყავს.

თოთიას ენცინა:

— ეს ქოყანა რომ გაქრეს, ამას ღავიჭერებ, მაგრამ ბაგრატიონთ ჭიშის განწყვეტა რა დასაჯერებელია!

ასე დავნათესავდით მე და ჯურხა-ხევსური.

* * *

ქალაქელები ჯურხას საგალს არ აძლევდნენ და იშვიათ ნადირსავით ათვალთვლებდნენ. ასჯერ ვურჩიე ტანისამოსი გამოეცვალა, მაგრამ თოთიაც და ჩემი ძმადნაფიციც მუდამ იმეორებდნენ:

— მამა-პაპის ადათს არ ეღალატების!

ბოლოს, ბიჭ-ბუჭებისგან დატანჯული ჯურხა მოცდა: სირმიან-ჯვრიანი ხევსურული გაიხადა და ქართული ჩოხა ჩაიცვა. მაგრამ თითიდან საცერული მაინც არ მოიხსნა და არც ყელამოჭრილი ახალუხი მოიშორა.

იზრდებოდა ჯურხა, სული და ხასიათი კი ისევ ბავშვური შერჩა: აბებარა, ამაყი, შამტვევი, მაგრამ თანაც მინდობილი, ხალვათი, მიამიტი, მუდამ სულ-გაშლილი და გაოცებული.

ტრამუაის ვაგონებს აღარ გაურბოდა, თუმცა ზედ ასვლას მაინც ვერ ჰბედავდა. ავტოს კი ისევ მოსისხლე მგერსავით უბღვეროდა.

პიანინოს ეშმას ფანდური დაარქვა, ლითონის საკრავებს, ბუკებსა და ბახტებს — რუსული ღორღოტოტო, აჭრელებულ მოხელე-გენერლებს — ჭრელა, ხოლო სტამბას — საბეჭდელა.

ერთხელ „ღალატი“ ვაჩვენე. თეატრში ჯურხას სახე და ტანი იმ დრამის უბადლო სარკვედ

გადაიქცა. ხევსურის სახეზე ყოველივე უმაღლვე ჰპოულობდა პირუთვნელ ანარეკლს: მადლი და ბოროტება, გძირობა და მზაკვრობა, სასაცილო და საგოდებელი. ჩემი ძმადნაფიცი ხან რახრახებდა, ხან ჰკვნესოდა, ზოგჯერ მხნეობდა, ზოგჯერ კი ჰკმინაფდა და ბლუოდა, თან ხელ— ფეხს იქნევდა, იმუქრებოდა და მოუსვენრად სტოკავდა. დაუარიგე, შევეხვეწე, მაგრამ ამაოდ. ბოლოს, ერეკლემ რომ ღალატი იკადრა, ხევსურმა ვეღარ მოითმინა: წამოვარდა, სცენისკენ გაიწია და აყვირდა:

— ჰაი შე მაღალატე! უტილაგოვ! დამპალო! მოკალით ეგ ციცაი, მოკალით!

წარმოდგენა ხუთიოდე წუთით შესწყდა. მსახიობნი აირივნენ, ხალხი აიშალა, ფარდა ჩამოვარდა. ხევსური ძლივს დავამშვიდეთ და ცხადი და მოჩვენება ძლივს გავარჩევინეთ. ერთხელ კიდევ მაინც იფეთქა: როცა მეგეხი აფეთქდა, ჯურხა ისევ მოსხლტა, სცენაზე აბობლდა, მედროშეს დროშა გამოსტაცა, აღტაცებით ააფრიალა და გამარჯვების საერთო გუგუნნი დაჰფარა:

— გაუმარჯოს საქართველოს! გაუმარჯოს!.. გაუმარჯოს!

შემდეგში ვეღარ ვაგებდე შფოთიან ხევსურს ვაგეოლოდი. მაგრამ თეატრის გზა თვითონვე გაიკვლია და უფასო სტატისტად ჩაენერა, — ოღონდ ერთი პირობით: სცენაზე ისე არ გამოვიდოდა, თუ ხელში დროშას არ მისცემდნენ, ან იარაღში არ ჩასვამდნენ და რამე საგძიროს არ გამოაჩენინებდნენ. ხოლო როცა დაქუხების დრო მოვიდოდა, ჯურხას ქუხილით და რახრახით თეატრი ჭერამდე იტენებოდა და ზანზარებდა:

— გაუმარჯოს! გაუმარჯო-ო-ოს!!!

* * *

ჯურხას თავში ერთმა აზრმა დაიბუდა: „ფრანგების“ ქვეყანა უნდა ვნახო.

და იმ დღიდან გერმანული ლექსიკონი ხევსურის უბიდან აღარ ამოდიოდა — მუდამ თან დაჰქონდა. ძლივს ვაგაგებინე, რომ ფრანგი „სხვა ას“, გერმანელი კი გერმანელია მეთქი.

გულმეხსიერი მთიელი თავიდანვე ისტორიას ჩაუტდა, და ქართლის ცხოვრება, ყაზბეგის წიგნი, როსტომიანი, ვაჟა ფშაველა, ყარამანიანი, აკაკი და ილია თითქმის დაიბეპირა. ერთ ხანს სასახლის მიდამოებს შეეჩვია. მერმე გამომიგყდა:

— ნამესგნიკ უნდა მახვკლა!

ძლივს ღაფაჯერე, რომ რევოლუციის დაღმართზე ჯურხას ვაჟუკაცობა ნაცოფს ვერ მოგვიტანდა.

თოთია სამხერხაოს ეზოში კვლავ ფარიკაობდა. იამზე ლუდს ხარშავდა. შაბათობით ხევსურის ქობში ღრეობა იმართებოდა. დამდნარ ერბოში დავცურავდით და ქერის ლუდით ვიჭყებოდით. მზექალა ფანდურს აფრაგუნებდა და მობოხებული ხმით ისევ კრწანისსა და ბაგრატიონებს დასტრიალებდა:

ერეკლეს ცხენი წაიქცა, ყმანი სხვას მიღვერიდიანო, რაშზე შასვიან მსახურთა, ავუანტას უჭერდიანო.

* * *

ერთხელ თვალი ავახილე: მზექალა თითქოს ერთ ღამეში დამწიფებულიყო. თოთხმეტი წლისა ძლივს იქნებოდა, მაგრამ გასათხოვარი ქალისა აღარაფერი არ აკლდა: არც ტანი, არც მკერდი და არც თეძოები.

იამზე ხინკალს ხარშავდა. ჯურხა საფარიკაო ჯოხს სთლიდა. მე კი დასრულებულ მზექალას შევცქეროდი და პირველი ზვირთით ვღელავდი.

ფანჯარასთან ასვეტილი მზექალა ეზოს გასცქეროდა, ხოლო მეორე „ქალუკა“ — ექვსი წლის ხათუთა — ხან მე შემომცქეროდა, ხან მზექალას აშგერდებოდა და ეშმაკურად ილიმებოდა. მერმე მოსხლგა, მუხლებზე ამომაცოცდა, კისერზე მომეხვია და ჩამხურჩულა:

— ჯულხამ მზექალა დალიშნა.

— მართლა?

— გუდანის ჯვალს ვფიცავ, დალიშნა. ეენ მე და შენ დავილიშნათ.

გავიცინე, გადავკოცნე და გავიკვირე: რატომ არაფერი არ მითხრა ჯურხამ? რად დამიძალა? მხოლოდ შემდეგ გავიგე: მგელიკა შვილს თურმე მთებიდან უთვლიდა, ჯერ მოიცადე, აღრეაო, უჩემოდ „ლიშნობა“ არ გაჰბედლო. დანიშნულიც მიძალავდა: ვაი თუ ნიშნობა ჩამეფუშოს და ცყუილ-უბრალოდ შევრცხვეო.

ჯურხა უჩემოდ ვეღარ სძლებდა. დღე არ გავიდოდა, რომ ორი გროშის ხილი ან ტკბილეული არ მოეგანა. სანამ გაკვეთილს შევამზადებდი, კუთხეში იჯდა და ისიც გაკვეთილს ამზადებდა. სტუმრად რომ წავიდოდი, უეჭველად მიმაცილებდა. თუ ამხანაგებს აყვებოდი, ჯურხაც ლანდივით ამყვებოდა. სადაც უნდა ვყოფილიყავი, ძმადნათესიც შორიასლოს მეგულვებოდა. დამდევდა და თავს იმართლებდა:

— ფიც-ვერცხლ ნაჭამნი ვართ. აბებარ ხალხ ბევრ ას ქალაქში, არ დაგლიას ვინმემ, თორე ცოდვა მე დამედებისავ.

სწავლა დაეასრულე, ჯურხა ერთ ჩემს მეგობარს გადავეცი და რუსეთში წასასვლელად შევემზადე. უკანასკნელი საღამო გავატარე მტკვრის ნაპირას — თოთიას ციხე-კოშკში — და უკანასკნელად ვნახე ფარსმან მეფის დროინდელი ლანდები, რკინის ჭავჭან-საჭურველი, დამნისა და ფარის კრიალი, ერთის მოგერიება და მეორის შეტევა. ერთხელ კიდევ ვიგემე ხინკალი და ლუდი, ხმელი ხმიადი და დამდნარი ერბო, მსუქანი ყაურმა და კახური არაყი.

მზექალამ სამგზავრო ჰანგი მიმღერა. იამზემ განიერ მკერდზე მიმიკრა. პანანა ხათუთამ ოცჯერ მაინც ჩამკოცნა. თოთიამ დროშა გაშალა, ეყვანები ააჟღარუნა და გზა დამილოცა.

— ჩვენ პურმარილ დასაუინყ არ ას. არც შენ მაღლ ას დასაკარგველ. გუდანის ჭვარიძე ას შენი შამნე და მწყალობელი. მშვიდობით, ვაჟიკავ, მშვიდობით!

როცა წამოვდექი, პატარა ხათუთა კისერზე ჩამომეკიდა და ატირდა. ძლივს მოვსწყდით ერთმანეთს. ჯურხა სდუმდა და საკუთარ ფეხებს უბღვეროდა. მხოლოდ სადგურზე მომეხვია, ნეკნები ამიტკაცუნა და ორი წლის ბალდივით ატირდა.

შერცხვა ხევსური, რამეთუ „ტირილ დიაცთა ხვედრი ას“.

თვეში ძმად-ნათესისგან ორი წერილი მომდიოდა. უცებ ერთი წერილი აესტრიის ტიროლიდან მომივიდა:

„საქონლის საქმ უნდა შევისწავლო. ხევსურთ გამაადგებისავ. მენველ ბევრ გვყავისავ. მანდ ბოსელჩი რაი გი? სამოთხეჩი წამადი. აქაურ ხალხს ხევსურებს ღვავის. ვაჟუკაცებ არიან და პატიოსნებ. ვაჟიკავ, უშენოდ ძალიან მაენყინ. მთაჩი ძმა მყავს, მაგრამ წამდვილ ძმა მარგო შენ ხარავ. გუდანის მაღლს ვფიცავ, უნდა წამოხვიდა. თუ შენ არ მოხვე, ეშმას მივაფურთხებ და მე თვითონ ამაველ მარგო შენ სანახავად, თორე ჩემი ფეხი მანდ არ

იქნებისაჲ. ვაჟიკავ, შენი ძმად-ნათუცი გელოდების“.

ერთხელ კიდევ გადავიკითხე და გავიკვირვე: ჯურხამ ტფილისში სუთთა ქართული ისწავლა, წერილი კი ... წერილში ხევსურულად უქცევდა. ვერ გავიგე, განზრახ უბრუნდებოდა მთის კილოს, თუ ხევსურის კაჟიანი ბუნება იმარჯვებდა.

ეს იყო ჯურხას უკანასკნელი წერილი. ომის მეხი ჩამოვარდა და ურთერთს მოგვწყვიტა.

შვიდი წელიწადი გავიდა. ბრძოლის ქუხილი შენედა. ტფილისში რომ დაებრუნდი, უმაღვე სამხერხაოს მივადექი. თოთიას ქოხში ხევსურების მაგიერ ლტოლვილი იეზიდები იდგნენ. ძიძიგური მომკვდარიყო. ბევრი ვიკითხე, მაგრამ ჩვენს ახალ მოქალაქე იეზიდებს ვერც რამ გავაგებინე, ვერც თოთიას ბედი გავიგე, ვერც ჯურხას კვალს მივაგენი.

— წავიდნენ... არ ვიცნობთ... არ გაგვიგია.

კიდევ გავიდა ხანი. ვფიქრობდი: თუ ჯურხა ცოცხალია, თვითონვე მომძებნის მეთქი. მაგრამ აღარ გამოჩნდა. ბოლოს გადაწყვიტე: ძმად-ნათუცი დამეკარგა. ან მსოფლიოს ქარტყხილმა მოუგრიხა სადმე ამაყი კისერი, ან საქართველოს საზღვარზე დაიღუპა, ან კიდევ...

ერთი სიცყვით, ქერა გოლიათი დამეკარგა.

თავი მესამე

რკინის მკლავებმა რამდენჯერმე მომიშვეს, ამომასუნთქინეს და კვლავ ნეკნები ჩამიზნიქეს.

— ვაჟიკავ!.. ჩემო ძმად-ნათუციო ვაჟიკავ! — მღუღარე ხმით ბურტყუნებდა ჩემი ნაპოვნი ძმა. — ცხად ხარ თუ მაჩვენებაი?

მერმე გამიშვა და ხევსურებს ხათი ხმით გადასძახა.

— აი, ხალხნო, ეს გეცოდინებოდასთ ყველას: ვაჟიკაი ჩემი ძმა ას. ფიც-ვერცხლ ნაჭამ ას ჩემთან. იმოდენა მაღლ დამდვა, რო ამის ვალით ვერ ამოვალ, თუნდ კახეთიც რო ჩემი იყვას და ვაჩუქა. ძმად მიიღეთ, ხალხნო, და ჩემსავით ნდობა მაეცით.

— მიგვიღავ, მიგვიღავ! — იგრიალეს ხევსურებმა და გზა მოგვეცეს.

ხევისბერიც წყალობით დამიხვდა:

— მოგვიხე მშვიდობით! წყალობა გუდანის ჭვარისა, წყალობაი!

— გამარჯვება, ვაჟიკავ! — მომესმა რამოდენიმე მხრიდან.

— თოთია!.. მგელიკა!

აგერ, თოთიას ცოლი იამზეც მოდის. ოღნავ დაღარულა. მკერდი მაინც სავსე თაბებივით მოაქვს და მიცინის.

— გამარჯვება, იამზეც!

— მოგვიხე მშვიდობით, ვაჟიკავ, მოგვიხე!

იამზეს ორი დედაკაცი მოსდევს. შეეცქერი და მაგონდება:

— ღმერთო ჩემო! მზექალავ!.. ხათუთავ!

— ეხლა მზექალა ჩემ ცოლ ას, ვაჟიკავ, ჩემ ცოლ. — მეუბნება ჭურხა.

ძმად-ნათესის ცოლი მზექალა მკერდზე მივიხუტე. ხათუთამ კი ხელი ძლივსლა გამომართვა. ყველანი მხევევიან და მეკითხებიან: როგორა ვარ? საიდან მოვდივარ? ან გზა როგორ ვიპოვნე?

მე ვიღიმები. რაღაცას ვბუტბუტებ და ხათუთას ვეღარ ვაშორებ თვალს. ჩემს წინ ცოცხალი და შიშველი ბუნება სდგას — ლალი, სავსე და გაშლილი. ლოყები — აგმის ფერი. პირი — ოღნავ გაჩხილი ბრონეული. კბილები — იმ ბრონეულში ორ რიგად ჩანყობილი გათცვნილი ნუში. თვალები — ორი დიდრონი მაცვალი, ხოლო თმა — მაჯის სისქე ოთხი თუ ექვსი ნაწნავი, თითქო მონითალო ქარვაში ამოვლებული. განითაც იამზეს მისდევს: მაღალი, სრული, მკერდიანი.

გამოვცდები: ქალაქელმა ქალებმა კბილები მომჭამეს. ჩემს თვალში უკვე გახუნდა მშვენება განთხელის, გაცრეცილის, მოსწეულო და ეთეროვანი ქალისა. მომბებრდა უსისხლო და მკლე სხეული. ამიგომ მეცნენ თვალსა და გულში ღაჟღაჟა და სისხლიანი ქალუკები და

ვაჟიკები, თოთიები და ჯურხები, შუქიები და ლელიკები, თუთიები და ხათუთები.

მთელი სოფლის ხევსურები ჩემს გარშემო ტრიალებენ და ცოცხალ ოჩოპინტესავით მსინჯავენ.

მოკლედ ვუამბე ნიკლაურებს გზის არევა. ისიც ვუთხარი, ქალაქში ბევრი გეძებთ მეტეი, ჯურხას კი საყვედურიც მივეცი:

— თუ ცოცხალი იყავი, რატომ ხმა არ მომეცი?

ჯურხამ თავი იმართლა: მრავალჯერ მოგიკითხე, მაგრამ შენი კვალი ვერ ვიპოვნეო. ეხლა კი, აგერ ოთხი წელიწადიც იქნება, ქალაქში აღარ დავდივარო.

— სხვა მემრ იყვას, ვაჟიკავ, მემრ.

ხევსურებს კეჭნაობა გაეთავებინათ და ღრეობისთვის ემზადებოდნენ.

ჯერ „ლიმანში“ სროლა დაიწყო. გაღმა გორაკზე ერთი ხე სდგას. ზედ კვერი მიუკრავთ.

მსროლელნი ჯერში ჩადგნენ.

— აბა, ესრიდი! — დაიწყო აპარეკამ.

ცყე ჰქვხს. ნაქუხარი მთებსა და ხევ-ხუვებში იფანტება. გაღმიდან ბიჭები ნიშანს იძლევიან — მოხვდა თუ ასცდაო. ბოლოს ყიჟინი ასცყდა:

— მახვდა! მახვდა!

ჯურხამ გამარჯვებულ თორღვას მოზვერი აჩუქა თავის მკვდარი ძმის მინდიას სულის მოსახსენებლად.

სროლას დოლი მოჰყვა.

ათიოდე უაბჯრო ხევსურმა პატარა უბელო ცხენები გამოიყვანეს — პატარა და მკვრივი, მკვირცხლი, ჭიშიანი. ჯურხამ ნიშანი მისცა. ათივე ცხენი ერთად მოსხლგა და სოფლის ციხე — კოშკების გროვას მიეფარა.

ჯურხამ მოშორებით გამიყვანა და კლდოვანი ხევხუვი დამანახვა.

— ნუ თუ ეს ხევიც უნდა ჩაირბინონ? — ვკითხე გაოცებულმა.

ძმად-ნათციმა დამიდარსგურა და ერთი უშველებელი კლდე დამანახვა, დოლი იქ უნდა დასრულდესო.

იმავე წამს იმ თავბრუდამხვევ ხევში მწინავე მხედარი ჩაექანა. მას მეორე, მეხუთე და დანარჩენებიც ჩაჰყვნენ.

მე შიშის ბარმა ამიტაცა. წამდაუნუმ თვალებს ვხუჭავდი და დარწმუნებული ვიყავი, რომ გახილების შემდეგ რამდენიმე დახეილ ცხენს დავინახავდი. მაგრამ სიშორისგან დაპატარავებული ცხენები კატეხივით გადადიოდნენ ბორცვებზე, კლდეებზე, ხევებზე და იმ დიდ კლდეს უახლოვდებოდნენ.

— მხედარი ასეთ გზაზე გამაიცდების, თვარემ მინდორზე ჭენებას დიაციც შასძლებს. — ამიხსნა ჭურხამ.

ჩემი ძმად-ნათცი მართალს ამბობდა. მრავალნაირი დოლი მენახა, მაგრამ ამ გიჟურ სრბოლას ვერც ერთი ვერ შეედრებოდა. სცადონ და ამ დოლში მონანილეობა მიიღონ ნაქებმა ღრაგუნებმა, ყაბახებმა, არაბებმაც და ინგლისელებმაც.

დოლი დასრულდა. ვიღაცამ გაიმარჯვა. ვიღაცა დამარცხდა.

სუფრა — მწვანე ბალახი — შზად იყო. სკამების მაგიერ —თავკაცებისთვის — ხუთიოდე სიპი ქვა ეყარა. ძალით დამსვენს სუფრის თავზე. რიგზე მომისხდნენ ხევის ბერი, მგელიკა, თოთია და გავა. ბალახზე გორაკებივით ჰყრია ქერის ხმიალი, ხაჭო, ქადა, ყველი და ცივი ყაურმა.

თასებით სდგას გამდნარი ერბო. ვეებერთელა ქვაბებით მოგვდის მუქი ლუდი. ხის ჭამებს — ყოშებს ავსებენ შინაური არაყით.

დამკლავებული მზარეულები ორთქლიან ქვაბებს დასტრიალებენ, სადაც ხინკალი და ძროხის ხორცი იხარშება.

ოციოდე ნაბიჭზე — ისევ მწვანე ფორზე — დიაციებისთვის მეორე სუფრა გაიშალა.

შემთხვევით თუ განზრახ, ხათუთამ ისეთ ალაგზე მოიკეცა რომ პირი ჩემსკენ ჰქონდა და

მუდამ ერთმანეთს ვხედავდით.

მიმზერდა და მიცინოდა. და იმ წუთიდან ხათუთას მაყვალა-თვალეებში და ბრონეულის ტუჩებზე საჩემო ღიმილი დასახლდა.

ჭაბუკები ჩემი ღურბინდის ხალთას ხარბად უბღვერიან. ამოვიღე და ვაჩვენე.

— ღვირბინი! ღვირბინი! — ასცყდა ჟრიაპული და ჩოჩქოლი, და უნახავ ღურბინდს ფუტკარივით მოეხვივნენ. ერთმანეთს ხელიდან ჰგლეჯდნენ, დაგობდნენ და გაჰკიოდნენ:

— პა-პა-პა! ე რა ეშმა ყოფილ!

— რა კაია სანადიროდ!

— აბაიმე, რა თვალეხ ხეონავ ამ უსულოს!

ღრეობა იწყება.

ჯურხა აჩრდილივით მეგანება, ბავშვივით შემომხარის და მალიძალ მეუბნება:

— ბევრი მაქვ სათქმელი, ვაჟიკავ, ბევრი!

ვეკითხები:

— ჯურხა, რატომ არ დაჯდება?

ვერა, ჯურხა ვერ დაჯდება. ასეთია მთის ადათი. ჯურხა მასპინძელია და მე უნდა მემსახუროს. ვერც ჩემმა მუდარამ გასჭრა და ვერც მუქარამ. სამჯერ ავდექი. სამჯერვე ძალით დამსვა და თავთ დამადგა. მერმე ცალი მუხლით დამიჩოქა და არყით სავსე თასი მომანოდა. წელანაც ტყუილად ავიხირე: ჯურხა ხევსურია და ხევსურული სიკერპით ასრულებს ყოველ ადათს — წვრილმანსაც და მსხვილმანსაც.

თასი მომცა და მითხრა:

— ჯვარ დაგინერას ღმერთმ, ვაჟიკავ! დაგვლოცე!

მე ჩვენებურად დავილოცე: ვუსურვე მრავალი საქონელი, ჯანმრთელობა, მტრებზე გამარჯვება და შინ მშვიდობა. მერმე ასოცი წლის გაგამ დაგვლოცა და ხევსურული

ენამჭევრობა გამავონა:

— სოფელენო! გამარჯვება ჩვენს ჯვარსა და იმის წყალობა გქონდასთ თაობით დასტურ— ხელოსანს. დასტურთ დასტურობა ნუ შაგანანასთ, ხელოსან დიდხან გაგიყოლათ. ნუ შაგანანასთ კეთილის კაზმვა, უღლის დება. გწყალობდასთ ყველას, სოფელს სოფელეულად. ბევრ ა ეს დრო მაგვეარასთ მშვიდობისა, გახარებისა. ერთუცის სიცოცხლისა, სტუმრის დახვედრისა. თასიანებს ხელთა გაამასთ, მემუხლეებს მუხლებ შაგარჩინასთ. მე გლოცენით, ხატისაგანამც ილოცებით! — ლუდი მოსვა და სთქვა: — ოჰ, კა ლუდ არ მოგხდომივათა! ცოტას სვე აკლავ და გრილად ნათუევარიც ას. — კიდევ მოსვა და განაგრძო: — აი თქვენც გწყალობდასთ ნახსენებ ანგელოზი! შაესვი თქვენის გამარჯვებისა!

— ღმერთმ გაამასთ! ჩამაიყარი, ჩამაიყარი! — მიადახეს აქეთ-იქიდან.

გავამ თასი სხვას გადასცა და მიაყოლა:

— მგერსამც ჩამახყრით იარაღს! მგერ იყოს თქვენი ხელმარეული!

დადის თასი ხელით-ხელში. ყველა ილოცება და გაგასავით ათავეებს: .

— ოჰ, კა ლუდ არ მოგხდომივათა! შაესვი თქვენი გამარჯვებისა!

— ჩამაიყარი, ჩამაიყარი! — შესძახიან სხვები.

— მგერსამც ჩამახყრით იარაღს! მგერ იყოს თქვენ ხელმარეული! — იმეორებს მსმელი და თასი სხვის ხელში გადადის.

ახალგაზრდები დაჩოქილი სხედან და სმის დროს ზეზე დგებიან. ზოგი არაყს სვამს, ზოგი ლუდს. დასტურები — მერიქიფენი — თასებს გვივსებენ. ყველანი მშიერი მგელივით ვიღმურძლებით და გატენილი პირით ვლულლულებთ. სასმელს თავისი გააქვს. ნელნელა ენა გვებმება და სიცხეც გვემატება.

ჯურხას გვერდით ერთ ჭაბუკს მოგვარი თვალი და შევკრთი, ის „ყაჩალი“ ვიცანი, რომელიც გუშინ ბინდისას თოფის-სროლით გაგვექცა. ჭაბუკი რომ მოგვეშორდა, ჯურხას ვკითხე:

— ეს ყმანვილი ვინ იყო?

— ჩემ ძმა ნიქა იყო. სხვაგან იყო და ექლა დაბრუნდ.

— გუშინ სალამოს ტყეში შემხვდა. — ვუთხარი მე და ის უცნაური ამბავი ვუამბე.

ჯურხამ გაიღიმა და ნიქას სიფრთხილე მოუწონა.

— რას უფრთხოდა, ვის ემალებოდა?

უცხო ხალხს და კვალის მოგანას ემალებოდა. ვინაიდან

— ჯერ ჩვენ სოფელში წითელი ეშმა არ ამოსულა და იმას ვემალებით.

— რაო, ამ სოფელში საბჭოთა ხელისუფლება არ ამოსულა?

არ ამოსულა. ჯურხა ამასაც მერმე მიაშობს, ეხლა კი უნდა ისევ დავლიოთ, ისევ ვჭამოთ, ისევ ვიმღეროთ.

ერთმა ჭახუკმა თანდური ააფრაგუნა და დაიძახა:

— გამარჯვება ჩვენს ჯვარს, ჩვენი ჯვარის მიცემით, ხთის წესით, მღღლის წესით, იერუსალეთის ნათლით, ქრისტეს გარიგებით, ჩემი სიცივის მახსენებით! სააქაოს ნათქვამ თუ საიქიოს მიდიოდას, სულ-წმინდას შანდობა მიუდიოდას! ზედამრჩობის სიმთელით, კარგა ყოფით, ე ეს თას როგორც ჩემ ხელთ ას, ისრე სულსამც მინდიასას მახსენების.

— მინდია ჩემი ძმა იყო — ჩამჩურჩულა ჯურხამ. — წუნკალ ქისტებმა მაჰსკლეს.

— შაუნდას! მაახმარა ღმერთმ! — მიაძახეს ხევსურებმა.

— თქვენ კაი მოგიგონნასთ, — უბასუხა მოკლეულის მამამ, მგელივამ, — მარხე ღმერთმ ნურავის მაგცასთ.

მეფანდურე აღიღინდა: მენყალი, ჭირის პატრონო, ჭირის გონობა ძნელია.

ჭირი არ წავას უჭიროდ, თუ ჭირის დედა მთელია.

მკვდარ შინით დაემარხების, სოფელი ღონიერია.

თანდური მეორეს გადასცა, სათქმელიც მიაყოლა და დაჯდა. მეორემაც იმღერა, საკრავი

დათვიას გადასცა და დაჯდა.

მკვახედ მღერიან ხევსურები. მათი ლექსი ვაჟიანია, ეპიური. ხმა — რიხიანი, ძარღვიანი. კილოში და სიგყვამი ისმის ფოლადის ჟღარუნის, სისხლის თქრიალი, ბრძოლის კიჟინი და იარაღის ჩახუნის, ერეკლე „ნეფე“ და კრწანისის ველი, ალუდაურ ვაბური და სისხლის წვიმები, ნუგზარ ერისთავი და დიდი ბურაბი, მამუკა ქალუნდაური და „დუსურბანი“ ქისტი, შატილი და ბარისახო, არხვაგი და ასი სხვა გმირი, ციხე და საზღაპრო ამბავი.

როდის მოხდა ეს ამბები, ვინ — ვის — სად, ან როგორ, — ზოგჯერ ასი წლის მუხახევსურმაც არ იცის.

მაინც დამღერიან, აცხოვრებენ და თაობით თაობამდე გადააქვთ.

ზოგი უცნაურს გაჰკვივს, ზოგი კი თავს დიდრონ ჯამში ჰყოფს და ახლად მოხარშულ ლუდს წყურვილით დატანჯული ზაქივით სვრეპავს.

მერმე ყველანი ხევსურულად ამღერდნენ, — კვენესით, გმინვით, და ოხვრით:

დაგძინებია, ხინკააალოლოლო! გამაგაღვიძებ ჭამა-ა-ა-აში!!

ჯურხა ისევ თავთ მადგა. ზოგჯერ მიჩოქებს, სავსე ყოშს ან საჭმელს მანვდის და ალერსით ჩამჩურჩულებს:

— მიირთვივ, ვაჟიკავ, მიირთვივ. ბევრ მაქვს სათქმელ, ძაან ბევრ.

— მემრე იყოს, მემრ.

— სთქვი, ჯურხა, ეხლა სთქვი.

— მემრ იყოს, მემრ.

ვაჟუკაცს არ გამაადგების

სოფელთ შვენება განისა, — მიადახა დათვიამ აპარეკას და სალმუნობაში გაიწვია. მიდგომ-მიდგომა ბანზედა, გამჩვენება ქალისა. — დაასრულა აპარეკამ და ნიქას გადაჰხედა. ნიქამ უმაღლე ჩამოართვა სიგყვა: კაი ყმა ხმალსა ჩახედავს:

ნეგარ გამიჭრის თუ არა? ცუდაი ქალის უბესა: ნეგარ შამიხვევს თუ არა? და მეზობელს გადაუგდო:

— ხირჩლაგ, მამყევი!

კაი ყმა მაშინ გაგყდების, რა ღვინო გაძვირდებისა. და ბალათერას მიაძახა:

— ბალათერ, ნუ გეძინების! ცუდი ყმა მაშინ გაგყდების, რა ომი გახშირდებისა.

— დაასრულა ბალათერამ და სიტყვა მეცხრეს მიუგდო. ხმალო, ხევსურეთ ნადებო,

ალვანში თუშმა გაგფერა, — ისე იძახის ერთი, რომ მისი ხმა იქნება ალვანშიც ისმის.

გაკურთხა ნეფე ერეკლემ, საომრად ჯვარი დაგწერა! — გაჰკვივის მეთე და დაშნას მზებე აპრიალეს. დათვიამ წამოიწია, ქალებს გადაჰხედა და გადაუგდო: რა კარგია ქალთან წოლა, უბიაში ხელანია. ცოცოტინან ტუტუანი, ვაშლის ოდოდენანია.

ხათუთა მოიღრუბლა. ჩემი თვალი რომ მოჰხვდა, გამიცინა და თავი ჩამიქნია. აპარეკა დაჭრილი ნადირივით წამოიჭრა და ხათუთას დაუმიზნა:

ქალო, მე შენი საკინძი, იველივში ჩამყვა თანაო, ამავეტანე, ჩავხენე, კილან დავიეც დანაო,

— დამჰალო! უჯიშო! — მიაძახა დათვიამ და სატეგარი ამოზიდა.

— ციცაგ! ჯორაკავ! — დაუბრუნა აპარეკამ და დაშნა იშიშვლა.

აიშალნენ ხევსურები. ორს ორმოცი შემოეხვია.

ასტყდა ყაყანი, ქოთი, მინეგ-მონევა და იარაღის ჟღარუნი. იქ მეთრე დაშნამ გაიელვა, აქ „ხანჯარი“ აპრიალდა. ხევისბერი დროშას აჟანჟღარებს და გაიძახის:

— ხალხნო! აუგ ას, ხალხნო! ყურებ მათხოვეთ, ყურებ!

ჯურხამ ლომური ბუხუნით და პრიალა დაშნით ისე გაჰტანგა მოხსუბარნი, თითქო ჯირხეებს მგელი დაერიო.

— აბა, რად შუღლობთ, ხალხნო! — განაგრძო ხევისბერმა. — ეს სასმელ ჩადის ყველას უფერს. სასმელ მამეგებულ რაის მაქმედი ას?

— სასმელ ბევრას ცუდს ჩადის, — გაანყევინა ერთმა ხევსურმა — მაგრამ სასმელ რო არ იყოს, მაკეთე რაილათ გავიგათ, მტერნ რაით შავარიგნათ?

და ორთა შორის უცნაური დიალოგი იმართება. ხვეისბერი ხევსურებს არიგებს:

— კაც არ მახვლათ, ხალხნო!

ერთი ხევსური დეკანოზს ეკითხება:

— ჩვენი შულლით შენ რაი წაგერთმის?

ხვეისბერი არა სცყდება, მაგრამ არც ხალხი უთმობს:

— კაციც მარტვედ მაკვდების — გაიძახის მეორე.

— ვინ იცის, კაცის სულნ რაში დგან? — იჭვნეულობს მესამე.

დიდხანს დაეობენ, „მაგვლათ“ კაცი თუ არ მოგვლათო. ხვეისბერი იმუქრება:

— თუ სისხლ დაიღვარ, ე დროშა კარში იქნებისავ, სანამდე მაშულლარ საკლავს არ მაიყვანს.

— დროშაიას გარმაყუდებული, ჭვარ გაგვიწყრების — შიშობენ ზოგნი.

— მთხილად ვიყვნეთ, ხალხნო, ჭვარს არ შავსცოდათ. — აფრთხილებენ მეშულლეებს მეორენი.

მაგრამ მეშულლეებმა უკვე აბჯარი ააჟღარუნეს. სხვებმაც „დაშნანი ამობიდნეს“.

— ძველი ანგარიში ექნებათ. — ვფიქრობ და მეც წრეში შევდივარ.

აღბათ სხვებმაც იციან, რომ ის ანგარიში დაშნით უნდა გასწორდეს, ამიგომ აღარც ერთმანერთს აშველებენ და არც ხვეისბერს ედავებიან.

ჯურხამ უმაღ ალადგინა წესი და სიჩუმე. ხალხმა წრე შეჰკრა.

— გამადით! — დაიძახა ჩემმა ძმად-ნათუცმა.

პატარა მოედანზე ორი რაინდი გამოვიდა — ორი ლანდი, რკინაში და ფოლადში ჩამკლარი. ერთს ბეიდალი აცვია — დაწნული პერანგი, ჯაჭვისგან ნაქსოვი, ხოლო მეორეს პოლოტიკი, ანუ თორნი, — რკინის ფიცრებისგან შეხლართული. თავები ზუჩებით აქვთ შემოსილი. ხელთ მრგვალი ფარები და ორპირი დაშნები უჭირავთ.

უმაღ გამახსენდა ვალტერ სკოტის რომანტიკა: აივენგო, რიჩარდ ლომგული, შეტატული რაინდები და ბრძოლის ასპარეზი. გვაკლდა მხოლოდ სადავო მზეთუნახავი, შავი მარაო და აბრეშუმის ხელსახოცი.

ჯურხა სეკუნდანტობს, მსაჯულიც თვითონ არის.

მეშუღლეებმა სასიკვდილო ბრძოლა მოითხოვეს. ხალხი აყაყანდა. არც მსაჯული დასთანხმდა. მებრძოლთ დასთმეს და ჭრილობა დაიჭინეს. ხალხმა არც ამის ნება მისცა.

— ჭრილობა ზოგჯერ მახვლავს კაცს.

დიდხანს ივაჭრეს და იყაყანეს. ბოლოს კეჭნაობაზე — გაკანწრაზე „მარიგდნენ“.

— კა, გეყოფისთ. აბა დაინყით! — ანიშნა ჯურხამ და „ყალივანი“ გააბოლა.

რკინის ლანდებმა რკინისავე პირსაბურავები ჩამოიფარეს და დაინყეს. მამაკაცების ყაყანი თითქო მახვილით მოსხიპეს. დედაკაცები მოშორებით გაინაბნენ. ჩამუნიც კი შესწყდა. ისმის მხოლოდ რკინისა და ფოლადის ჩახუნი, ბზრიალი და ჟღარუნი. დათვია დავით-ფერულს აპრიალეხს, აპარეკას ხელში ფრანგული ელავს. მოქნეულ მახვილს თარი უხვდება, დაშნას დაშნა ეცახება, სასიკვდილოდ წამოსულ ფოლადს რკინის ქსოვილი იცავს. მებრძოლნი უფრო კისერს, ყელსა და ქვედატანს უფროთხილდებიან. მუხლები საბარკულებით აქვთ შეჭედილი, მაგრამ მახვილის მისანვდენი ალაგები მაინც მოსჩანს.

— მახვდა! — დაიძახა დათვიაძ.

აპარეკას ყელთან განაკანრი გამოუჩნდა.

— ას! ეგეც შენ! — უმაღ მიიძახა აპარეკამ და დათვიას ცერი სისხლით შეუღება.

მოსარჩლე არსად მოსჩანს. ყაყანი და შეძახილი აკრძალულია, რადგან — მეშუღლე აირევის, დაიბნევის.

ისევ ბზინავს აბჯარი. ისევ კრიალებს მახვილი. კვლავ ისმის მებრძოლთა ქმინვა, მაყურებელთა ოხვრა, ლითონის ჩახუნი და მეშულლეთა შეძახილი:

— მახვდა!

— აას!

— ეგეც შენ!

წითელი წვეთებით იღებება მწვანე ბალახი. სისხლი მოსჩანს დაშნებსა და საჭურველზედაც.

დათვია ფიცხობს. ისე იქნევს დაშნას, რომ მისი მონახვედრი აპარეკას შუაზე გახლიჩავს. უტევს და გაჰკვივის:

— უტილაგო! დიაცო! სად მიხლო, სად?!

— წეს არ ას, წეს! — აყაყანდნენ ხევსურები.

კვწნაობა ჩხუბზე გადადის. აპარეკა უკან-უკან იხევს და მარდად მუშაობს ფართით.

მოჩხუბარნი დედაკაცების სამფლობელოში გადავიდნენ. აპარეკა მზექალას წაანყდა. ქალები აუღივლდნენ და უმაღვე მოიხმარეს თავიანთი უფლება:

მზექალამ მანდილი მოიგლიჯა და მეშულლეთა შორის ჩაიქნია, მეორე ქალმა — შექიამ დათვიას მხარზე დაადო ხელი, მესამე — ლელა აპარეკას მისწვდა. ხოლო ხათუთას მაყვალა თვალები ისევ მე მილიმოდნენ და მისი ნუშა-კბილები ისევ ჩემთვის ელავდნენ.

„ნეგა ხათუთასთვის ხომ არ იბრძვიან ეს რაინდები?“ — უმაღ გამკანრა ფიქრმა და... გული ამიტოკდა.

არც მოგტყუვდი.

— ვითა სისხლ იღვრების ხათუთასთვის! — მესმის შექიას შეძახილი.

ისევ გამახსენდა აივენგო და რიჩარდ ლომგული. ეხლა კი სურათი დასრულებულია. ორი რაინდი იბრძვის. მათი მიჯნურიც აქ არის. ხელსახოცის ნაცვლად — შავი მანდილი.

ხათუთას მხოლოდ მარაო აკლია.

მოჩხუბარნი უმაღლესი გახევედნენ. ხალხი აჩოქოლოდა. დათვიამ აპარეკას ესროლა:

— ა ეგრე კი არ მაგეცეოდი, რო ქალს არ დავეჭირე!

აპარეკამ გადასძახა:

— აბა ეხლა შენაც იცი, რო ვერცაით წამავეალ, ქალის ხელში ვარ, ქალისა!

დალაქი დოსტაქრობს. ჭურხა მსაჭულობს. დათვია ექვსგან არის გაკანრული, აპარეკა — შვიდგან.

მაგრამ გამარჯვება ნაადრევეა. აპარეკას ერთი ჭრილობა მეტად დიდი გამოდგა.

— სირცხვილი ას, დათვიავ, სირცხვილი! — მიადახეს მოგებულს და დიაცისა და ლაჩარის სახელი მიაკერეს.

შერცხვა ხევსური! კეჭნაობა ჩხუბად გადააქცია. თავი ჩაღუნა და გაიქცა.

* * *

სამოცი ჩხუტი ლუდი დავლიეთ და ორი პატარა ძროხა შევჭამეთ.

უკვე ღამდება. კვლავ ჩოჩოლი, ღიღინი, ფანდური და სიმღერა ისმის. ხევსურები ჭგუფ— ჭგუფად, ბორძიკ— ბარბაცით მოდიან მანსპინძელთან და ენაბლუდ ჰლუღლუღებენ:

— ჭვარი გენერასთ, ჭვარიონნო, ჭვარსაც და კაცსაც!

— მშვიდობით, სოფლელები, მშვიდობით! — უპასუხებენ მგელიკა, თოთია და ჭურხა. — წყალობა წაიღით ჩვენის ჭვარისა, წყალობაი. წალამ გამოგყვასთ ჩვენი ჭვარის დავლათი.

ღრეობა თავდება. დასტურ-ხელოსნები ჭურჭელს ჰკრეფენ. ძაღლები ძვლებს ეძებენ და იღრინებიან. ხევისბერს ღროშა „კარში გარმოყუდების“ მაგიერ ნიშში შეაქვს. მერმე ერთხელ კიდევ ამწყალობებს მანსპინძლებს და კალთით მიაქვს ყაურმა და ხინკალი.

ჭურხას უმცროსი ძმა წიქა ბურგით მიათრევს ქვაბს, რომელიც უბარმაზარ კუბსა ჰგავს. თოთია, იამზე და მზექალაც დატვირთულნი არიან და შორიახლოს მისდევენ. ცორცმანით

მიჰბაკბატებენ სოფლის უხუცესნი — გავა, ბალათერა და მგელიკა. ჭურხას მამას ილლიაში ხათუთა ჰყავს შემტდარი და ჩემი თვალიც იმ ქალს აქვს მიბტენილი.

„რადგან ხათუთასთვის იბრძვიან, — ვფიქრობ ჩემთვის — მაშ გასათხოვარი ყოფილა“.

ხათუთამ მოიხედა და გამიცინა.

ჭურხა — აბჯარ-მუზარადში ჩამტდარი ლომი — კისერზე მძიმე თათს მადებს და მეუბნება:

— წავიდათ, ვაჟიკავ, წავიდათ.

ჭურხას სახლი აქვე სდგას.

ღირეს გადავაბიჯე და ვილაცას დავეტახე. სიბნელეში წელი ხითხითი მესმის.

— ხათუთავ, შენა ხარ?

— ვეკითხები.

— ფეხ არ მაიტეხა, ვაჟიკავ, თორე...

კიდევ წავდგი ხუთიოდე ნაბიჯი და ისევ ქალს მოვხვებ ხელები. ხათუთა ერთი წუთით გაინაბა ჩემს მკლავებში. მერმე გასხლტა და ბუხარში ნალვერდალს ჩინჩხვარი წააცარა.

— დატედ, შენი ჭირი მე, დატედ. ზაფხულ ას, მაგრამ ცივა. — მეუბნება ჭურხა.

ბუხრის წინ სამფეხაზე მსვამს და თვითონ გარეთ გადის.

— რომელ ანგელოზმ მაგიყვან ჩვენსა, ვაჟიკავ? — მეჩურჩულება ბუხართან ჩაკუნტული ხათუთა და ქვეიდან შემომცქერის.

ავარდნილ ალზე მისი თვალები ვეებერთელა შავს აღმასებს ჰგავს, ხოლო კბილები დიდრონი მარგალიტებივით პრიალებს.

— შენმა ანგელოზმა მომიყვანა, ხათუთა, შენმა.

— ჩემმა თუ შენმა ანგელოზმა?

და ისევ ჩაიხითხითა.

— ვინ იცის, ხათუთი, ვინ იცის! იქნება ორივეს ერთი ანგელოზი გვყავს.

ხათუთა თვალეში ამომცქერის, მაგრამ აღარც ხმას იღებს და არც მილიმის.

მზექალა ქონის ჭრაქს ანთებს და ბუხრის თავზე ჰკიდებს. ჭურხა შემოდის და მეუბნება:

— ვაჟიკავ, ძვირ სტუმარ ხარ, ძვირფას. სოფელში მანქანას წაგვლავ და სხვათაც მავინვევ.

მე უარზე ვარ:

— დავიდალე, ჭურხა. ძილისგან თვალეში მელულება.

— მაშ ხვალ იყოს. მზექალავ, მაილი ლუდი, არაყი და რაიც გაქვ.

თვითონაც ჩამოჭდა, გამიღიმა და ყალიონი გააბოლა. მთვრალმა მგელივამ კიბე ააჭრაჭუნა და პატარა ამონაჭერით ჭერხობში — ბემო სართულში აბობლდა.

თოთია, იამზე და ხათუთა თურმე აქვე გვერდით სცხოვრობენ. მთვრალ თოთიას უკვე დაუძინია, იამზე და ხათუთა კი მზექალას ეხმარებიან.

ბუხრის წინ ახალი სუტრა იშლება. დედაკაცები ბნელ კუთხეში თუსფუსებენ. მხოლოდ ხათუთა გრიალებს მახლობლად. ბინდ-ბუნდში ხშირად ვხედავ კრიალა კბილებს და დიდრონ თვალეებს. ეს თვალეები ეხლა შავი მინის ბუშტებს ჰგავს, სადაც ორი მინელეული სანთელი ანთია.

ჭურხა ბუხარს ჩასცქერის და თითქოს თავისთვის ლაპარაკობს. ხანდახან მობრუნდება და მეცყვის:

— ვაჟიკავ, თითო კიდევ შავსვათ.

და თავის ამბავს ბუხარს უამბობს, თანაც შიგ ინიცება და ყალიონის ბოლს შენაკადივით ცეცხლის ბოლში ახვევს.

თავი მეოთხე

უცხოეთმაც ჯერბა ისე გააკვირვა, როგორც ცფილისმა, როცა ის პირველად შემოვიდა ამ ქალაქში.

მეტი გზა არ იყო: თავით-ფეხამდე იქაური ტანისამოსი ჩაიცვა, მაგრამ ჩვენი ნიშანი მაინც დაიტოვა: ბეჭებზე ორი ჯვარი დაიკერა, ხოლო ცერზე „ლაჯია“ შეინარჩუნა.

ამ ჯვრების გამო ჯერბას მოსვენებას არ აძლევდნენ. ბალები ლეკვებით დასდევდნენ და ბოლოს მაინც მოსტყებეს: ხევსურმა ის ჯვრები ჟილეტის ბურგზე გადაიკერა და მაინც თავისი გაიტანა: ბურგზე — დამალული ჯვრები, ცერზე — რკინის ხვეული, ხოლო მკერდზე — დედა-ქალაქის მინით გატენილი ავგარობი.

ავსტრიის გიროლში, ინსბრუკის მახლობლად დასახლდა.

— კა ალაგ ას, მთიანი. ჩვენს ქვეყანას წააგავ.

ხალხიც „ძალუმ ღონიერ და შენახულ ას“. ათასი წლის ადათებს ინახავენ. ქულებში ფრინველის ფრთას ირჭობენ. ერთ იმათ ძროხაში ხუთი ჩვენებური „გამავას“. ქალებიც „ისით ჭიშიან არიან, როგორც ფური“.

ერთ ფერმაში მოჭამაგირედ მუშაობდა და მესაქონლეობას სწავლობდა. ერთი წელიწადი გავიდა. ჯერბას ბევრი არაფერი შეემთხვა. მხოლოდ კლდიდან დაგორდა და სამი წევი ჩაიმგვრია. სამ კაცს სცემა, და ორი კვირით დაამწყვდიეს. ქალები ხომ იმდენი იყო, რომ...

— ქალაის მადლ გავიწყრ, ქალაისი! — აწყვეტინებს ქმარს ბნელი კუთხიდან მზექალა.

ჯერბა ფურგუნით ხარხარებს და ბუხარში იწიგება. ხათუთა ხითხითებს და თვალებით მელამუნება.

გიროლიდან ხევსური შვარცვალდში გადავიდა. ომი რომ დაიწყო, ჯერბამ მოიფიქრა და გერმანელებს განუცხადა:

— რას მერჩით! ჯერბაი ქართველ ას.

ჯერ ცყვეთა ბანაკში დაამწყვდიეს, მერმე თითქო დაუჯერეს და ჰაუგსბურგის ქარხანაში გადაიყვანეს. ჯერ კონდახებს აკეთებდა, მერმე თოფის ნაწილებს ასხამდა, ბოლოს ზარბაზნებზედაც გადავიდა. ისეთი ხელოსანი „გამავიდის“, რომ ზოგჯერ ინჟინერის მაგივრობასაც ასრულებდა.

— ეს ჩახმახ ჩემ გაკეთებული ას. — და ავსტრიული კარაბინი მაჩვენა. — რო გამიფუჭდ, ქალაქის არსენალში მე თაოდ გავაკეთი.

ის ჩახმახი უფრო ჩამოსხმულს ჰგავდა, ვიდრე ხელით ნაკეთებს.

— კა ქალაქ ას, ი ტიელ ქალაქ, ჰასბურგაი.

მხოლოდ საჭმელი აკლდა ჯურხას. ერთი ციცქნა პურს აძლევდნენ და ეუბნებოდნენ: „შუღლ გვაქენ, პურ არ ასო“. სამაგიეროდ —

— ლუდი ბევრ იყო და თეთრი ქალაები. თითო ვაჟზე ათ ქალი მავიდოდის, ოხო-ხო!

— სირცხვილ ას, სირცხვილ! — იძახის კუთხეში მშექალა.

ხათუთა გულიანად იცინის და თვალებს მიბჟუტავს.

— რაის სირცხვილი ას? — ბუხარს უპასუხებს ჯურხა. — ვაჟებ ომში წავიდოდა, ქალებ უვაჟოდ დარჩებოდა. ცოდვა ას უვაჟო ქალი. შენ რას იცყვი, ხათუთავ?

— უვაჟო ქალიც ცოდვა ას და უქალო ვაჟიც — ჯურხას მაგიერ მე მაძლევს პასუხს ხათუთა და ცბიერად მიღიმის.

— მართალს უბნობს ხათუთაი, ამიტომ...

ამიტომ ჯურხაც საცოდავ ქალებს სწყალობდა და უხვად სთესავდა მაღლს.

ძირამდის იგემა ჯურხამ ევროპული ცხოვრება: სუფთა ლოგინი და გაკრიალებული ყავახანები, კვირაში ორჯერ აბანო და გახამებული პერანგი, მზინავი ცილინდრი და ხელთათმანი, მარმარილოს პირსაბანი და ფარჩის ავეჯი. მერმე —

— გერმანელმ რუსს აჯობა და ვარშავაში ამავედა.

გერმანიაში რომ ქართული ლეგიონი შესდგა —

— ჩემმა გულმ საქართველოში გაიწვი.

ათასობით იყვნენ „ტყვე ქართველებ გერმანიაში და ავსტრიაში“.

— დრო რო მაგიდ, გერმანელმ ქართველები შაკრიბ, ლეგიონი შაადგინ და სამშობლოში გამოგზავნა.

იქ ბევრ ქალს ეჭირა „თოლი“ ჭურხაზე, ბევრი მზითევიც შეაძლიეს, სამსახურში დანინაურებაც შესთავაზეს, მაგრამ ხევსურმა ყოველივე უარჰყო, რადგან —

— აქ მაღადინ ხქონდა ყანას, დედ-მამას და... მზექალას.

ეხლა კი სიამით გაიციხა მზექალამ.

— ლეგიონს წამავეყ და წამავედ. — გააგრძელა ჭურხამ.

ტფილისში რომ „ჩამავიდ“, მთელი ქალაქი გადაატრიალა.

— მაგრამ ჩემი ვაჟიკაი ვერ ვიპოვნე.

ხუთი ბრძოლა მოიხადა ჭურხამ, სამჯერ გადარჩა, ორჯერ დასჭრეს, — საფეთქელში და ბარკალში.

წელანაც შევნიშე ჭურხას ყურთან გრძელი ნაჭრილობევი. ნაღამნევი მეგონა, თურმე ნაცყვიარი ყოფილიყო.

— ერთი ძმაც მყავდა, მინდიაი, წელან იმის სულის მოსახსენებელი რომ შავსვით.

მინდია და „სხო ხევსურებ“ შაგილთან დარაჯად იდგნენ, ურჯულო ქისტებს გზები შეუკრეს.

— წუნკალ ურჯულოებ გადმავიდეს და ჩვენს საქონელს იპარავდეს.

ჭურხას გვარს „პირიქით“ მგერი ჰყავდა. ოდესღაც, ორი წლის წინათ, ჭურხას მამამ მგელიკამ ერთი „ურჯულო მოკლა“. — ადლიმ გეგზი, — მეცხრე დუსურბანი. იმის შვილი —

— ბაგირ მუგო რო ნამაიზარდ, ჯურხას ძმას მინდიას მასწვრას და სისხლი იძია, — მინდია მაკლა.

ჯურხა გაჩუძდა. მერმე რამდენჯერმე შეაბოლ-შეანიტა ბუხარში და განაგრძო:

— მინდიას შენი ჭირიმც ნაულავ. ურჯულოებმ ხატი გატეხეს და ჩვენი დროშია ნაილეს.

მაშინ ჯურხა ბორჩალოში თმობდა. ეს ამბავი რომ გაიგო, უმაღვე დაბრუნდა, მაგრამ ზამთარი იყო და ხევსურეთში ვეღარ ავიდა. ხანი აღარ დააყოვნა:

— ძაუგს გადავედი და მტერს ზურგით მაუარე.

ჯარიახის ხეობას აჰყვა და ნელ-ნელა ქისტების ქვეყანაში შევიდა. ქისტური ენა აღრევაც იცოდა, მერმე კი —

— ისე ძავრიე ხელი, რომ ნამდვილ ურჯულო გეგონებოდი.

ბაგირ მუგოს სოფელში ავიდა, იქ აღრევე გაიჩინა ყონალი და იქაურებს უთხრა: ნაზრანელი ქისტი ვარო, კაცი შემომაკვდა და შემინახეთო.

ქისტობა დაუჯერეს. ოღნავი ეჭვიც რომ აეღოთ ჯურხას ვინაობისა,

— საკლავივით დამკლავდეს. ბაგირ მუგოც გავიცან და თვალი ავაყოლე.

ბუხარში მუგუზლები შეასწორა, ოღნავ იყუჩა და განაგრძო:

— ერთხელ ხევსურეთს ნამოვიდეს საქონლის მასაგაცებლად. ბაგირ მუგო კა ვაჟკაც იყო და წინ მაუძღვებოდ.

ქისტებს ხევსურების დროში თავიანთ უწმინდურს „დუსურბან“ სალოცავში შეენახათ. წინა ღამეს ჯურხამ ქისტების მიზგითი გასტეხა, ის დროში ნამოილო და წელზე მოიხვია.

ქისტებს ჯურხაც აედევნა. საზღვარს რომ გავიდნენ, ბაგირ მუგო —

— წინ ნამავიდ საზვერაუად.

ჯურხაც გაჰყვა. სხვებს რომ „მაშორდეს“, ჯურხა წინ აემოტა და უთხრა:

— ბატონო მუგო, მე მინდის ძმაი ორ, ჭურხაი, მგელიუკის ბოკვერი ორ. ანგარიში მაქვს შენთან,

ანგარიში. ხანჯარ ამაიგან!

ბატონო მუგო გაფითრდა და ჭურხას ძალი უწოდა, მაგრამ ხანჯალი მაინც იმიშვლა და ისე შეუტია ხევსურს, რომ ჩემს ძმადნაფიცს ერთ წუთს თვისი თავი გათავებულად მოეჩვენა.

— შასვი, ვაჟიკავ! — ცოცხალი ხნით სწყევტს ამბავს მასპინძელი და ჯამს სცლის. მერმე „ყალივანს“

სწუნის, ბუხარში ინიტება და თავისთვის ათავებს:

— მაკვალ.

და წუთიერი სიხუმის შემდეგ უმატებს:

— მაკვალ და შაგილის გზით წამავედ, თან ბატონო მუგოს თავი და ხელი წამავიგან. თავი ჩვენს სოფელში მიწაში ჩავუთალ, ხელი კი....

ჭურხამ მარგილის-ოდენა მკლავი აიშვირა და ბუხრის თავისკენ მიმითითა.

ჩემი თვალი ჭურხას მკლავს გაუაყოლე და კედელს მივაბჯინე. მოშავო კედელზე სამი შავი ხუთთითა მოსჩანს. ვაცქერდები და არა მჯერა. თვალეებს ვიფშენეცავ, ზებე ვდგები და გულმოდგინედ ვსინჯავ.

ცხადია, ცხადი! ჩემს თვალ-წინ სამი მარჯვენა ხელი ჰკიდია — მატებში მოჭრილი, ლორივით დამაშხული და შემხმარშეძვალეული.

პირი დავადე, მაგრამ სათქმელი კბილებში გამეჭვდა. ისევ დავ ჯექი და ჭურხას შევხედე. მასპინძელი საკითხველს მიმიხვდა:

— ნუ გიკვირს, ვაჟიკავ. ჩვენი ადამი შავასრულე, მეც არც რაი.

მეტი არაფერი! მტრებს ხელეები დააჭრა, ღორის ფეხებივით ბუხრის თავზე ჩამოჰკიდა და ყოველ დღე სახსოვარსავით შესცქერის — მეტი არაფერი!

— მაგისტანა ხელებ ოთხმოცამდე გვექნებოდ. მამაჩემმ, პაპაჩემმ და პაპის-პაპამ შააქუჩეს, როსაც ურჯულო გვეშუღლებოდ. შუაჩი ადლიმ გვების ხელი ხკილია. მარჯვნივ — ბატირ მუტოსი, მარცხნივ — ყიბილაისი, ქისტების ბელადისა.

— ყიბილა ვილამ მოჰკლა, ჟურხა? — ვეკითხები მე.

— მე მავკალ. — მოკლედ მიჭრის და ნაამბობს უბრუნდება: — ქისტებმა ბატირ მუტოს თავჩი და ხელიჩი ასი ძროხა გამოგზავნეს, მაგრამ...

— არ მიეცი?

— არა. ვაჟკაცური საქმე ძროხაზე არ გაიციდების.

ამბავი ამით არ თავდება. მგელიკას ერთი მტერიც ჰყავდა, — ვინმე ბერდია არაბული, თვითონაც განთქმული მეშუღლე და ძლიერი გვარის ჩამონავალი.

— ბევრს ვერიდენით ერთუცს, მაგრამ ბელმ მაინც შეგვახვედრა.

ჟურხა ისევ ინიტება, სდუმს და ისევ ცეცხლს ეუბნება:

— ისიც მავკალ.

ჟურხას რომ თავი არ მოერიდებინა, არაბულები იმის გვარეულობას შემუსრავდნენ. არაბულები მართლა მოადგნენ არხვაცს. არხოტელებმა არაბულთა ჟარი ნახევარი საათით შეაჩერეს, — ხვენით, საკლავითა და მოლაპარაკებით მიაყუჩეს. მგელიკას გვარეულობა უკვე ქედზე იყო ასული, როცა არაბულები იმათ სახლს ჟიანჭველასავით მიესივნენ და ათიოდე ნუთში მინასთან გაასწორეს.

არხოტიდან ნიკლაურები გომბორზე გადმოვიდნენ.

— კა ალაგ ას, მაგრამ...

მაგრამ ნიკლაურები აქაც არ მოასვენეს:

— ნითლები მავიდეს და შავგანუხეს. დევებივით ვიომეთ, მაგრამ ერთი ასს რას გაუხდებოდ!

მთიელებმა ახალი ქვეყანა ვერ შეირიგეს, ამიტომ იქიდანაც აიყარნენ და აქ დასახლდნენ.

— აქაც კა ალაგ ას, — ათავებს ჟურხა. — არც ჩვენ ვიცნობთ წითელს მთავრობას, არც მთავრობა იცნობს ამ სოფელს.

ყალიონიდან აული ხელის გულზე გამოჰჟანგა, კმაყოფილებით გაიღიმა და დააყოლა:

— გბა აქად არ მადის და ამ სოფელს კაციც არ მახედების.

წელიწადი ერთხელ წავლალავთ ახლებს თიანეთს, ერბოს და საქონს გავხყიდით, სასყიდელს ვიყიდით და ამით გათავდების. ამაზე კა ცხოვრება ქვეყანაზე რაი იქნების!

ეხლა კი მივხვდი გუშინ რად დამემალა წიქა. დუმილის შემდეგ ჟურხამ შემომხედა და გაცოცხლდა:

— აბა, ვაჟიკავ, ნუ მაგეწყინების! სხვა მემრ იყოს. შასვი, გენაცვალას ჟურხაი! ხათუთავ, ზღაპარ რამე უამბიდი სგუძარს.

ხათუთა თითქოს ამას ელოდებოდა. ფეხით მომიტედა, იდაყვი მუხლზე დაიდო, თავი ხელის გულზე დაიბჯინა, თვალი თვალში გამიყარა, წელის რხევით აქანავდა და ჩუმი ხმით ნანასავით დაიწყო:

— იყო და არა იყო რა, ხთის უკეთესი რა იქნებოდის ...

და ჩემს დაღლილ თავს ასი უცნაური ლანდი მოახვია: კუდიანები, მეჯალათენი, ეშები, მადახურები, დევები და ოჩოპინგები. ზღაპარს ლეგენდა დაასხა და ვაჟკაციური ამბებიც დააყოლა: გალექსილი მარგია მისირაული, ბერდია მამუკაური, ხოშურაული და ნუგზარი, „ნეფე“ ერეკლე და კონანისი, ხირჩლა და ბაბურაული და ზურაბ ერისთავი.

ხათუთას ჩამგერებული თვალეები, ოდნავი ღიმილი და წყაროსავით ერთნაირი რითმით მოჩუხჩუხე ხმა იღუძალ ლულს მგვრის და უცნაური ბურანით მნისლავს. თვალეებს ვხუჭ და მეც ხათუთასავით ვქანაობ.

უცებ ამბავი შესწყდა და რითმი შეიცვალა. ცალი თვალი გავახილე. ჟურხა ხათუთას უღიმის და ჩურჩულით ეხვეწება:

— ჩემ ძმა ას, ძმაი. ქალავ, ნუ გცხვენის, ნუ!

ხათუთა მორცხვობს. პირსახეს ხელეებში იმაღლავს, თავს აქნევს და ჰბუტბუტებს:

— არ შამიძლავ, არა! მერცხვინების, ჯურხაისი, მერცხვინების.

— ქალავ! — შეუტია ჯურხამ. — რომენ ხატ გინყრების?!

ხათუთა წამოვარდა, ფანდური მოიგანა, ისევ ფეხთ მომიჯდა და ბუტბუტით უძღერა ბუხარს: ჩაგილაღე ციკნებიო, მე შენ წანალ ვიქნებიო. უცებ სიმღერა შევანყვეტინე:

— ხათუთავ, რა არის წანალი?

ბინდიან კუთხეში მზექალამ ჩაიფრუტუნა. იამბემ ჩაიხითხითა. ჯურხას ყელიდან რახრახი შადრევანივით ამოჰვარდა. დარცხვენილი ხათუთა წამოხტა და გარეთ გავარდა.

— ჯურხა, რა არის მეთქი წანალი?

ისევ რახრახი, ფრუტუნი და ხითხითი.

— არ იცი რა არის სწორფრობა?

— არ ვიცი.

— მეძრ გეტყვი, ვაჟიკავ. თუ გეძინებს...

— ჰო, ჩემო ჯურხა, მეძინება, ძალიან მეძინება.

— მაშ წამაედ. ბანზედ დაგაძინებ. სიცივისა ხომ არ გეძინის?

— არ მეძინიან. ნაბადი მაქვს.

ბანზე ამიყვანა, მომეხვია, ერთხელ კიდევ გადხიარხარა და უკანვე სანათურში ჩაძვრა. უცებ ერთი წამით ისევ ამოჰყო ლომური თავი და სიცილით გამათურთხილა:

— არ შეგეძინდას, ვაჟიკავ!

და თითქო ქვესკნელში შთაინთქა!

„რა ვქნა, ვისი უნდა შემეშინდეს, რად მათერთხილებს?“ — ვფიქრობ გულში და სამი დღის გაუხდელ ტანისამოსს ვიხდი.

„ლოგინი“ მიცდის: ქვეშ — დათვის ბენვი, საბნად — სქელი ქურქი, ბალიშის ნაცვლად — სამიოდე ტყავი.

გავიხადე და უმაღვე თვალები მივლულე.

მომელანდა: თითქო ვილაც ფეხაკრეფით ამოდიოდა ბანზე, თითქო ვილაც მეპარებოდა. თვალები გავახილე.

ლამეა, მუქი და ჩუმი ლამე.

მახლობელი მთები შავი დევებივით ჩასაფრებულან.

კავკასიონის ქედზე თეთრ-ნაბდიანი დევები გუშაგებივით ასვეტილან. ჩამუქებული ცა უთვალავ თვალებს ახამხამებს.

ერთი შავი დევის ზურგზე ნამგალა მთვარე შემეჭდარა. სოფელში ძაღლები იღრინებიან.

ჭოტის ყვილი ლამის დუმილს აფრთხობს.

აქვე ტყეში ფრინველთა კენესა და ბურცყული გაისმის.

უცებ ჩემს ქურქს გრძელი ჩრდილი დაანვა. მეც უცებ მივიხედე. ქურქში გახვეული ვილაც დამდგომია.

— ხათუთავ!

— სუ, იყუჩე!

ქურქიდან ქალი გამოსხლგა, სიბნელეში ხანჭალი ააპრიალა და თვალის დახამხამებაზე ჩემი ქურქის ქვეშ შეძვრა.

— ხათუთავ, ჩემო ხათუთი... — და მეც ტყავში ჩავიძირე.

— იყუჩე მეთქი, ვაჟიკავ...

ის საგვეარი ჩვენს შუა დასდო და მიუჩდა.

კვანძივით მოკუნჭულა. გაყინულივით დაგძაგებს, კბილებს ციებიანივით აწკაპუნებს.

— ხათუთი... შენა ხარ? მართლა შენა ხარ? ეს ხანჯალი რაღად გინდა, ქალო?

— ხელი არ მახლო... სწორფრობისთვის მავედივ... ჟურხას ფიც-ვერცხლ ნაჭამთან მავედივ.

მივინიე, მაგრამ მჭრელ მახვილს წაფანყდი და გავინაბე.

ეხლა კი მივხვდი. გამახსენდა წელანდელი ჩურჩული, ხათუთას მორცხვი სიმღერა, ჟურხას გაფრთხილება და ოდესღაც ნაამბობი უცნაური ხევსურული ჩვეულება, — სასტიკი, საამური და მავნე სწორფრობა — ნანლობა — უზენაესი ძმური სიყვარულის მკაცრი ადათი, — დღესაც არ ვიცი, ველური თუ ზეკაცური, ღვთიური თუ საგანური: ხევსური თავისავე გვარის სტუმარს, ან ძმად — ნათიც უცხოელს ლოგინში ქაღს ჩაუნვენს, მაგრამ დილით ის ქალი იმ ლოგინიდან ისევ უბინოდ უნდა წამოდგეს.

ის ხანჯალი ქურქიდან ამოვაპარე და განზე გადავდე. ხათუთამ შეამჩნია და მითხრა:

— აე მამეც. წეს არ ას!

— რა დროს წესია!

საკინძი ვერ გავუხსენი და ძალით გავუხიე.

— ვაჟიკავ, წეს არ ას!

— რის წესი, რა წესი!

თურმე მკერდის ქვემოთ მღებარე ნაწილებს ურთერთის გაცნობა აკრძალული ჰქონიათ, ამიტომ —

— წეს არ ას, არა!

— ვინ მოიგონა! ვინ მოჩმახა! რა დროს წესია!

განისამოსი თითქმის შემოვახიე და ხევსური ვენერა გავაშიშვლე. მაინც ვიდათე და იმ

საამურ ჯოჯოხეთს დილამდე გავუძელი. რიყრაყზე კი....

რიყრაყზე ხათუთა ქალწულად წამოდგა. მაგრამ ძლივს წამოდგა. ორივემ ერთმანერთი დაეთენთეთ, მხოლოდ გზის სათავე განვევლეთ და უსრული სიტყბობის ჯვარზე ავწიეთ.

რომ წამოდგა, ქურქის კალთაში მივწვდი და შევლაღადე:

— შესდექ, ხათუთი, შესდექი. მაჩვენე... მეჩვენე.. დამენახვე..

ქურქი ზედ დამეცა. ეხლა მთვარე ცაზე ჰკიდა. წყლიდან ამოსული ალქაჯი სდგას ჩემს თავთან. სდგას და მილიმის. მე კი მლოცველივით მუხლის თავებზე ვდგევარ და ვბუტბუტებ:

— მიბრუნდი ხათუთი.. ჩემო თუთი... კიდევ მობრუნდი, ეხლა გაბრუნდი.. დაიხარე.. გასწორდი...

— მცივაუ, ელიზბარ...

უცებ ქურქში გაეხვია, ერთხელ კიდევ დამწვდა, აღმოდებული ტუჩებით დამწვა და ვეება თხუნელასავით ჩაძვრა სანათურში.

ოლოჰ, ხათუთა — ქალო! შენი კბილ-ტუჩები! შენი მკერდი! შენი ძუძუები! შენი ფუნჩულა განის მოსახვევები! შენი გველური ხვევნა და შენი ნაღვერდლიანი კოცნა!

ღმერთო, ნუ დამაგინეებ!

თავი მხუთა

უზარმაზარ ნიფლის ქვეშ ვწევარ, ქვეშ ნაბადი მაქვს გაშლილი. ჩემი სხეული და სული დაჟინებით მოითხოვს გახვევებას, დუმილს, გარინდებას. თითქო თვითონვე იპოვნეს თავიანთი წამალი. აგერ ათი დღეა, რაც დილიდანვე გყეში დაგბორიალებ და მარწყვსა და უცხო ყვავილებს ვკრეფავ. მერმე უთუოდ ამ ნიფელს მოვნახავ და მკვდარივით გავიშოტები. შუალამემდე არცა ვდგები, არც ვინძრევი, არც ვფიქრობ. კუნძვით ვგდივარ და ვისვენებ.

გვერდით ლომა-ძალი მიწევს. ზევით ციყვი სცხოვრობს. ჯერ ჩემი მისვლა იუცხოვა, სხაპუნით ავარდა კენწერობზე. მერმე ჩემი გაცნობა მოინდომა და ქვემო ტოტზე ჩამოცოცდა.

ზის, დამცქერის, ნიფლის თესლს ახრამუნებს და მაფურთხებს.

ჩემი ახალი სადგური ჯურხამაც იცის და ხათუთამაც. ხან ერთი ამოვა, ხან მეორე. თუ ხათუთა მოვიდა, მარწყვს ვაჭმევ და თავზე ყვავილების გვირგვინს ვადგამ. ჩემი სტუმარი ნაწალი ჩემს ჭიბის სარკეში იხედება და თავისთავს უღიმის.

წელანაც იყო. სარკე ვაჩუქე და ვუთხარი:

— ხათუთი, ახლო მოინიე.

ხათუთა გულაღმა მომინვა გვერდით და ჩემსავით ცის ნაგლეჯს დააშტერდა. ცხელა. ხათუთა ოთელიანია. ბასრი სუნი ასდის. ქალაქში ასეთ სუნს დღის სავალზე ვაფურბოდი. ეხლა კი... ეხლაც მესამუშება. ნესტოებს მწვავს და ყანყარაგოს მილიტინებს. მაგრამ მაინც ვუძლებ, თავს ძალას ვაგან და ვითმენ. მგონი ვეჩვევი.

ხათუთა ჯერ ილიმება, მერმე მსუქანი ხმით ხითხითებს.

— რა მოგაგონდა, ხათუთი?

ხათუთას ჩვენი უკანასკნელი საღამო გაახსენდა, ტფილისში რომ ვავატარეთ. ის ღამე მეც მაგონდება და მეცინება.

მახსოვს, ხარბი თვალთ შვესცქეროდი მზექალას. ექვსი წლის ხათუთა კი ორივეს გვაშტერდებოდა და... თურმე სურვილით იხერხებოდა. უცებ მუხლებზე ამომიცოცდა, პატარა მკლავებით კისერზე მომეხვია და ათჯერ მაინც მაკოცა. მე კი უგულოდ წავედი და ხათუთას მწვავე ალერსის მიზეზი ვერ ვაფიგვ.

— გახსოვსა, ვაჭიკავ?

— მახსოვს, ხათუთი, კარგად მახსოვს. ისიც მახსოვს, რომ ჩემი დანიშვნა გინდოდა.

ხათუთას ხარხარი ციყვს აფრთხობს. მერმე მოსხეპილივით სწყდება.

— რად მოიღრუბლე, ხათუთი?

— არც რად... — მერმე ოხვრით უმატებს: — ა ეხლა ჩვენი დალიშვნა აღარ იქნება.

— რაგომ, ხათუთი, რაგომ?

— იმით, რომ მე შენი სწორფერი ორ.

— ჰო, მართლა...

წესი აქვთ, სასტიკი წესი: ნანანლევი არ დაინიშნება.

— შენი კოცნა დამაფინყდა, ხათუთი. აბა გამახსენე, როგორ მკოცნიდი მაშინ.

ხათუთა იცინის და მკოცნის: ხუტყერ, ათყერ, ოცყერ.

— რაგომ სანანლოდ აღარ ამოდისარ ბანზე, ხათუთი?

იმიტომ, რომ ჩემი ღატანჯვა არ უნდა.

— შენ კი არ იტანჯები?

— მეც ვიტანჯები, ძალუმად ვიტანჯები, მაგრამ... ვაი მე ბეჩავს!

საღერღელი ამეშალა. ხათუთას ხელი მოვრიე და მოვინდომე აქვე, წიფლის ძირშივე ხელმეორედ განმეცადა გიჟური წანლობა. ჯერ ამყვა, მერმე გამისხლტა, აღანძული სახე მომარადა, მუხლებამდე ჩამოყრილი მონითალო თმა გაისწორა და მითხრა:

— ჭამის დრო მავიდ. წავიდათ, თორე... ან დათვია მავას, ან აპარეკაი.

ჰოლო, ეხლა კი მესმის მათი შუღლის საბაბი!

— ხათუთი, შენთვის ხომ არ შუღლობენ დათვია და აპარეკა?

მისი კისკისი ცყემ განიმეორა.

— შენთანაც იშუღლებენ ოდესმ. ხომ არ გეშინის, ვაჟიკავ?

ცყემ ჩემი ხითხითი და ხათუთას კისკისი შთანთქა, და ჯავშნით შეჭედელი ჩემი თავი მომეჩვენა: თარს ვაგრიალეზ, დაშნას ვიქნევ და ხევსურივით ვკვივი:

— დაბიდევ, თუ ვაჟიკავი ხარ!... მახვდა!.. ას!.. ას!.. მახვდა!

და განგმირული დათვია აქეთ გაიშოტა, ხოლო აპარეკა იქით გაიჭიმა.

— ახა-ხა!

არა, მე რკინაში არ ჩავტდები. როგორც ვწეარ, ისევ ისე დავუხვდები. თითსაც არ გავანძრევ. თუნდ დათვია „მაფიდეს“, თუნდ აპარეკა დამეგაკოს. თუნდ დაშნით გადამჭრან. თუნდ „ხანჭრით“ ამკუნონ — ჩემთვის სულ ერთია.

ხათუთას კი მაინც არ დავთმობ.

გუშინ ჩემი კბილ-სანმენდი ვაჩუქე. დაჯდა და იმ სანმენდით ვერცხლის შიბი, სამაჭური და საყურეები დაიფერა.

ხათუთა მეფიცება:

— საყურეებაც ნამდვილის ვერცხლისა მაქვ.

მეც შევეყურებ პატარა რგოლებს და მაგონდება ორი პანანა ნამგალა მთვარე, დიდრონ ატამზე ჩამოკიდული.

ვერა, ხათუთას ვერც დათვიას დავუთმობ, ვერც აპარეკას, არც ორივეს!

მიეხვდი მეთქი: დათვია და აპარეკა იმისთვის შერიგდნენ, რომ ხათუთა წამართვან.

შუამავლად ჭურხა აირჩიეს. თავიუაცებმა აპარეკასთან მოიყარეს თავი. ჭურხამ მეც წამიყვანა. დათვიას საკლავი გამოეგზავნა. მერმე თვითონაც მოვიდა და მეშულლეს უთხრა:

— ბაჭალო ოქროთი შეგიძობე მაგ ნაჭრევს, აპარეკავ!

ორივეს პირსახე არგაშანებით ჰქონდა შეხვეული. უკვე პირშეკრული იარები გაუხსნეს, ძათით გაუბომეს, მათი საერთო სიგრძე ფიცარზე გადმოიტანეს, დიდხანს იდავეს, იანგარიშეს, შეადარეს და გამოიყვანეს: დათვიას აპარეკასთვის ხუთი ძროხა უნდა გადაეხადნა. ამ ანგარიშისა მე მხოლოდ ის გავიგე, რომ ყოველ ჭრილობას თავის ნიხრი ჰქონია:

ცერი თურმე ხუთ ძროხად ფასდება, მათს მომდევნო თითებს კი თანდათან თითო ძროხა აკლდება და ამრიგად ნეკი მხოლოდ ერთ ფურად ფასობს. ხელის, ფეხის ან თვალის დასახიჩრება ოცდაათ ძროხად ჯდება. რთულია და საფსე ხევსურული ანგარიში, ვითარცა

ადამიანის სხეული.

შერიგებას ღრეობა მოჰყვა. წამოვიდა ლუდი, არაყი და ხინკალი. ხიფათს ადრევე დავახნიე თავი და ჩემს წიფელას მოვაშურე. არა, ხათუთას არ დავთმობ მეთქი.

* * *

მე და ხათუთა მარწყვს ვკრეფავთ. სადაც მისი მკლავი დასწვდება, მონითალო ღვედებიც იქვე ჩამოეკიდება, მზის მწკერზე ბიბინებს და ბალახებს ელაძუნება. როცა წელში გასწორდება, ნაწნავებს უკანვე გადაიქნევს და ბეჭებზე გადაიყრის, თან უთუოდ გამილიმებს და მკითხავს:

— ვაჟიკავ, მაშ ძლიერ მაგწონ ჩემი თმა?

პასუხად ნაწნავებს თოკებივით ვიხვევ მკლავებზე და კისერს ვუკოცნი. ხათუთა ხითხითებს და უკან გადმოყრილი მკლავებით კისერზე მესხვევა. მერმე მოულოდნელად მეკითხება:

— რამდენ ქალი გყავ ქალაქში, ვაჟიკავ?

ჯერ ავირიე. მერმე წავიბურცეუნე:

— ერთი, ხათუთი, მხოლოდ ერთი.

ხათუთას სახეს ღრუბელი აეფარა.

— შენს ცოლს რა ხქვიან?

— ჩემ ცოლს.. ჩემ ცოლს ცუცქია ჰქვიან.

ხათუთას მკერდიდან კისკისის შადრევანმა ამოხეთქა:

— ცუცქია! ხი-ხი-ხი! ცუცქია! ახა-ხა!

უნებურად მეც სიცილი მერევა. ორივენი ვგიჟდებით და ჩვენი ხითხითით ტყვს ვავსებთ.

— ცუცქია!... აუ-აუ-უ-უ, ცუცქნავ, აუ-უ-უ! — ეძახის ტყვს ხათუთა და მსგუნავ თეძოებს ხელებით იმაგრებს.

ყოველივე იცინის ხათუთასი: ფეხები, გავა, მუცელი, მკერდი და პირსახე. ძუძუები გულისპირის გახევას ლამობს, მუცელი ღელავს, მხრები ხტუნაობს, დაღალები ირხევა, თვალები წამწამებში ემალება. ხოლო გაჩეხილ ბრონეულში ჩანყობილი ნუშის კბილები თეთრის ელვით უელავს.

თეთრი ელვა უცებ ჩაჰქრა. ხათუთა ნუშებს ბრონეულში ილაგებს, ტუჩებს იკრავს და აზვირთებულ ძუძუებს ორივე ხელით იმშვიდებს, სდგას, სცახცახებს და მძიმედ ჰქმინავს.

— ხათუთი, რა დაგემართა?

— არაფერი, ვაჟიკავ. არაფერი. დავიღალე... მეტი არაი ას... არაი...

ბალახზე გაიშოგა და ხელები პირსახეზე აიფარა. ხანგამოშვებით ოხრავს და იჭიმება. მკერდი კი ისე ეზვირთება, თითქო შიგნიდან ორი საბერველი უბერავსო.

ხათუთას დავეცქერი და მაგონდება:

დათვია და აპარეკა რომ გააშველეს, ვიღაც დედაკაცმა უთხრა მეორეს:

— ხათუთა მიზეზიანი ქალი ას. ქმარს გაუძნელდების მაგლავი.

— ხაგმ გამიზებ, — უპასუხა მეორემ, — არხვაცის ხაგმ გამიზებ. სალოცავად უნდა წავიდას.

არხვაც და ერთი კურეტი დაუკლას, თორე...

— აბაიმე, ქალაუ! — გაანყვეტინა პირველმა. — რას უბნობ! არხვაც რახელ წავიდას მგელიკას გვარისა, არახულები გამყოლის მაშინვე მახკლავენ!

— ბეჩავ ხათუთაი! ბეჩავ ქალაი!

პირველ ღამეს ქურქის ქვეშ ჩემი შიშველი ნანალი ისე იჭიმებოდა, ისე ჰბორგავდა და ისე მძლავრად ჰკრავდა კრიჭას, თითქოს იმის სულს ათასი ემძაკი სწენავდაო.

— ნულა მეთელები, ვაჟიკავ. დამაც, დამაცად. — შემეხვენა მაშინ ხათუთა.

მეც აღარ მივეთელე — აღარ მივეკარი. მალე დამშვიდდა და თვითონვე მომეთელა.

ეხლაც იგრიხება, ივლანება და ინენება ჩემი წაწალი. ვიცი, რომ თვითონვე დამშვიდდება. დავცქერი და ვფიქრობ:

„მაშინ ავაღელვე. ეხლა კი... ნეტა ეხლა რად აღელდა? — და გადავწყვიტე: — ზედმეტი სიცილისგან მოუვიდა“.

მიზგიანია ხათუთაი, მიზგიანია! სანყალი ქალი! საბრალო ხათუთი! ბეჩავი თუთა, ჩემი ბეჩავი თუთა!

* * *

ჩემს სიცოცხლეში ისე იოლად და შემთხვევით არაფერი არ მომხდარა, როგორც ჩემი დაოჯახება მოხდა.

— ცუცქია, — ვუთხარი ერთხელ ჩემს საქმის მწარმოებელს, სამი საათი რომ შესრულდა, — სადილად გპატიჟობ. პატივი დამდე, ქალო.

— სად? — უმაღვე მკითხა ცუცქიამ.

— ორთაჭალის ბაღებში, ან თეთრ ღუქანში.

— „ნად კუროი“ — ში წავიდეთ.

— წავიდეთ.

ერთი საათის შემდეგ შებრუებული ცუცქია მუხლებზე მიზის, პაპიროსს აბოლებს და ღიღინებს: ჩემი გული შენ მოგიკლავს, ნა-ა-ანა, სხვისი გაგისარებია, ნა-ა-ანა.

— ცუცქი, მე ხომ არ მიმღერი მაგ სიცივეებს? ცუცქიამ მაშინვე შემომიბრუნა ლექსი. სხვისი გული შენ მოგიკლავს, ნა-ა-ანა, ჩემი გაგისარებია, ნა-ა-ანა.

ერთი საათის შემდეგ ჩემი სტუმარი ეტლში ამყავს და ვეუბნები:

— ცუცქი, ჩაი ჩვენსას დავლიოთ. ჩემი დეიდა მაიკო სოფელში წავიდა.

პასუხის ნაცვლად ყურში ჩამღიღინებს: ჩემი გული შენ მოგიკლავს ნა-ა-ანა...

ორი საათის შემდეგ ხელახლად ჩაცმული ცუცქია აწეწილ თმას ისწორებს და სარკეს

ეუბნება:

— ელიზ (ჩემი სახელი ელიზბარ ლოგინში ელიზად გადაკეთდა). — ელიზ, როდის ჩამოვა დეიდა-შენი?

— სამ დღეში აქ იქნება.

— საქმე მანამდე უნდა გავათავოთ, თორემ...

„რომელი საქმე?“ — ვფიქრობ მე და მაგონდება.

წელან სული რომ მოვითქვი, ცუცქია ლოგინში წამოჭდა, თვალი მოავლო ჩემს ოთახს და მითხრა: ჯერ-ჯერობით ეს ორი ოთახიც გვეყოფაო.

— საქმე ეხლავე უნდა გავათავოთ — იმეორებს ცუცქია. — შენ რას იტყვი, ელიზ?

— არათერს. უნდა მოვიცადოთ. რადგან...

რადგან ათასი საბუთი მაქვს.

ვიცი, რომ ცუცქია ქმარს გაეყარა, ან ქმარი გაეყარა მას. ისიც ვიცი, რომ ნაცოლარს აღმასრულებელი ფურცელი აქვს ჭიბეში და ნაქმრევისგან თვეში სამი თუმანი ეძლევა. ესეც ვიცი: ცუცქიას ერთი ბავშვიც ჰყავს, რომელსაც ნათესავი ძიძა უბრდის სადღაც სოფელში. ისიც გაგონილი მაქვს, თითქო ცუცქიას კიდევ ორი ქმარი ან საყვარელი გამოეცვალოს, თუ საყვარლებს გამოეცვალოს ცუცქია. იმასაც შევეჩვიე, რომ ჩვენს დროში ცოლ-ქმარს და საყვარლებს ერთმანეთისგან ვერაფერ ველარ არჩევს. მაინც მაიკოს ოცნება სხვანაირი იყო: ნამდვილი ცოლი უნდა შემერთო — ამ სიტყვის ადრინდელი მნიშვნელობით: ჯერ დანიშნა, მერმე ჯერის დანერა, დიდი ზეიმი და ქორწილი. ჩემი საბედო მორიდებული და თავმდაბალი უნდა ყოფილიყო, ოჯახის პატიმარი და ათიოდე შვილის პატრონი, მორჩილი და ღვთისნიერი, თორემ —

— მეხი კი დავაყარე დღევანდელ ქალებსა და ვაჟებსაც! — ამბობდა მაიკო. ძაღლებივით ადვილად აეკიდებიან ერთმანეთს და მეორე დღესვე კატებივით ივინყებენ ყველაფერს.

იმ დღეებში ჟამმა ოცდაათჯერ დამიკაკუნა. მე მაიკოს ჩიხინი მომწყინდა — დროა ოჯახი

გაიჩინო, — დეიდას კი ჩემი უარი და „დაიცა“ მოჰბერდა.

სოფლიდან რომ დაბრუნდა და ჩემს ცოლს ცუცქიას შეეფეთა, მუხლები მოეჭრა და კინალამ გული წაუვიდა: არც ნიშნობა, არც სამზადისი, არც გვირგვინი, არც ბეჭდები!

მესამე დღეს უკანვე გაბრუნდა. მეხუთე დღეს ცრემლში ამოვლებული წერილი მომივიდა.

— ოჩენ ნადო! — წამოიძახა ცუცქიამ, ის წერილი რომ წაიკითხა, და ინგლისური კეპი ჩამოიფხაგა.

— პადუუუმაეშ!

და ქალთა კრებაზე წავიდა.

იმ დღესაც ოთახები დაულაგებელი დარჩა. სამოვარი ისევ მე დავდგი.

* * *

ისევ წიფლის ქვეშ ვწევარ. ცაში არწივი ბიბინებს. ზევით ციყვი წრიბინებს.

— რად გი რვალი, ვაჟიკავ! — მეკითხება ჩემს გვერდით მწოლარე ჯურხა და მეათეჯერ მეუბნება მუდარით: — ჩვენთან დარჩი, ვაჟიკავ, ჩვენთან.

ლამის მომგეხოს. რა ადვილად მოაგნო ჩემი სულის გაფხრეწილ კუთხეს!

— ქალაქში უნდა დავბრუნდე, ჯურხა, ქალაქში.

— რაი ქალაქი ას თქვენი ქალაქი? ხაშმიანი ალაგ ას, ციალი. ხალხიც სხვა ას. დამპალი, უტილაგო, უტიშო, არც გული აქვ, არც სინდისი, არც თეცი, არც რჯული, ჩვეულები, სიციყვი. მართალს ვუბნობა თუ არა, ვაჟიკავ?

ბედისგან მოთელილი და ნახურთალი ვარ. ცხოვრებამ გამომფიგა, მომქანცა და თუღურო მყო. რაც მქონდა და ვინც მყავდა, თითქმის ყველანი დაგვარგე: მამა, ძმა და სამიოდე ნათესავი, მამა— პაპების მონაგარი და უკანასკნელი თავშესაფარი, სულის სიმხნევე და გულის სიმტკიცე. ყოველივე მქონდა და აღარაფერი არ შემრჩა. სული დამიცარიელდა და ვერაფრით ველარ ავაფსე. ამიტომ იყო, რომ ჩემი ტანიც და სულიც წიფლის ქვეშ ასე

უცხად გალხვა და გაინაბა. ისეთი საამური ბანგით ვარ გაჟღენთილი, რომ უძრავად თუნდ ერთ წელიწადს გაგძლებ, თუნდ სამუდამოდაც დავრჩები. ჩემი გუმანი ძალდატანებას, ან საპატივებელ საბაბს ელოდება.

ჯერ გავილიძე:

— ისე მპატიჟობ, ჩემო ჯურხა, თითქოს აქ სახლ-კარი და მამული მქონდეს.

— ვაჟიკავ, მაგას რას უბნობ! — იწყინა ჩემმა ძმამ. — ჩემი ძმა ხარ, ნამდვილი ძმა. ჩემი საქონიც შენი ას, სახლიც და სახნავიც. მგელიკა და თოთია შენი მამები არიან. ნანუკი და იამზე — შენი დედები, მზექალი და ხათუთა — შენი დები. ჯურხაანთ-კარხი წიკლაურნი ბევრნი ორთ. ყველანი შენი ნათესავნი ორთ.

ზედ გადმომეყუდა და განაგრძო:

— დარჩი, ვაჟიკავ, დარჩი. ვითაიც გინდეს, იმთენი იცხოვრე.

ახლა ჯანსალი პირი არა გაქვ. აქ ისე მაკეთდები, როგორც ჩვენი კაცი. მემრ შენ იცი. მართლა, ცოლსაც შეგერთავ. ვინც გინდა, აირჩიე, ოხოხო!

— ახა-ხა! არჩეული მყავს, არჩეული, მაგრამ არ ვუნდივარ, არ მომდევს.

— სადაველია?

— ქალაქელი.

— ერთ კვირაში ამაგიყვან. — გადასწყვიტა ჯურხამ.

მოიგაცებს და ამომიყვანს. მაშ ესეც გადაჭრილია. ჯერ კი... ჯურხას კილოს განაბული ვუგდებ ყურს. ძმა მელაპარაკება თუ მასპინძელი? ხევსურული ადათი მეძახის თუ ძმად— ნათუცის გული?

და ჯურხას ხმაში რომ ერთი ბენვის-ოდენა განაბზარიც ვერ ვიპოვნე, წამოვიწიე და ხელი გაუწოდე.

— სანამ არ მომბეზრდებოდეს, დავრჩები, ძმაო ჯურხა.

მართლა? მაშ ვრჩები?

— ჰაი, აგაშენას ღმერთმა, ვაჟიკავ, აგაშენას!

ჩემს მომცილებელ ნაჩაფრალს გაისტუმრებს.

— ნამაედ, ერთი წერილი რამ მისწერე ქალაქში. მშვიდობით იყავ-თქო, მშვიდობით!

„ამხანაგოს“ მაგიერ ვწერ: „მოქალაქე თავმჯდომარე!“ და ვაგყობინებ, რომ აღარ დავბრუნდები. ვთხოვ, მკვდრად ჩამთვალეთ მეთქი. ნურც ჩემს ახალ ქვეყანას ეძებთ, ნურც ჩემთვის შესწუხდებით. „ნახვამდის“ კი არ გისურვებთ, არამედ მშვიდობით! სამუდამოდ!

მაიკოს და ცუცქიასაც ვეთხოვები. „დამივიწყე, ცუცქი! ახალი ვინმე იშოვნე („ქმარი“ დავწერე და ისევ ნაგშალე), იშოვნე და გაბედნიერდი. ცოცხალი ვარ თუ მკვდარი — სულ ერთია, შენთვის აღარ ვარსებობ“.

ორი ცხენი უკვე შეკაზმულია. ჩემი სანჩო და ჯურხას უმცროსი ძმა ნიქა მე მელოდებიან. წერილები სანჩოს გადავეცი და ვუთხარი, ახმეტის ფოსტაში ჩააგდე მეთქი.

ჯურხამ ის წერილები გამოსტაცა, ნიქას გადასცა და ჩუმი დარიგება მისცა. მერმე უთხრა:

— თვალე აუბი, გზა არ ისწავლას. — და სანჩოს მიუბრუნდა: — კა კაცო, მე გიცნობ შენ. ახმეტელ ნაჩაფრალი ხარ, გივარგის შვილი. ყური მიგდე: თუ ეს სოფელი გისწავლებია ვისმესთვის, ვაი შენი ბრალი! მინაშიც რო ჩაძვრე, მაინც გიპოვნი და დაგახრჩობ. ა ეხლა მშვიდობით!

ნიქამ მართლა თვალეები აუხვია ჩემს მხლებელს და გზის ასარევად იქით გაიყოლა, საიდანაც არ მოვსულვართ.

* * *

იმ საღამოს ქალთა კრებიდან ცუცქია გვიან დაბრუნდა — ამრეზილ-აშლილი და უცნაური ბრაბით გატენილი.

— ცუცქი, თქვენს კრებაზე რა მოხდა?

პასუხის მაგიერ ჩემი ცოლი (სადღაც ჩაგვწერეს, ამიტომ ცუცქია ჩემი ცოლია) სხაპა-

სხუპით მაყრის ათას ბრალდებას: რაც ამ ქვეყნად უბედურება ხდება, მხოლოდ მამაკაცების ბრალია. ყოველივე საძაგელი და მხეცური ჩვენი ხელიდან გამოდის. ჩვენ დავიმონეთ კაცობრიობის „სანყალი“ ნახევარი, დავიმონეთ და ყოველი უფლებანი ავხადეთ.

— რომელი უფლება ავხადეთ, ცუცქი?

— ყოველგვარი, ყოველგვარი! ვსე პრავა, ვსე!

— მაინც?

— აი თუნდ სამსახურის უფლება. რას იცყვი? ნუუუ, გავარი!

სთქვი!

დღონჭი შემოიყარა და ისე დამადგა, როგორც მრისხანე ხელისუფალი ჯიბგირს.

— აკი მსახურობთ, ქალო! მეტი რა გინდათ?

— ხა-ხა-ხა! მსახურობენ, მსახურობენ! მაღლობელი, ბატონო ჩემო, უღრმესი მაღლობა! ჰმ! ჩვენ, მამაკაცებს — სრული ბატონობა და ხელისუფლება, „სანყალ“ დედაკაცებს კი —

— მანქანა, რეგისტრატორობა, მოახლეობა, ოჯახის მოვლა და ბავშვების გაზრდა, არა?

მაღლობელი, დიდი მაღლობელი! ოჩენ ნადო! მე სქესის ბუნება მოვავონე.

ბუნების გახსენებაზე ცუცქია უარესად აცუცქდა: ბუნება, ბუნება! ოჩენ ნადო ბუნება!

— ბუნებაც თქვენ მოიგონეთ და მისი კანონებიც. დიაღ, თქვენ მოიგონეთ, თქვენ, თქვენ! ვი, ვი!

ამიერიდან დედაკაცებს ვეღარ მოვავცყებთ. მორჩა! გათავდა! გაიგეს ჩვენი ცუღლუტობა, გაიგეს!

— თანასწორობა, სრული თანასწორობა, — აი სადღეისო ლობუნგი! პაიმი ნაკონეც, პაიმი!

— მესმის, ჩემო კარგო, მესმის. — ვაქრობ ჩემს აღმოდებულ ნახევარს. — აგრე იყოს, თანახმა ვარ.

ბაასი გადავდოთ.

დამარცხებას ვაფურბივარ, განა! არა, ცუცქია არ აპირებს კამათის გადაღებას. მრისხანე გამომძიებელივით ზის და ბრალდებულს მოგცხას ურჩევს. ბოლოს მძიმე ზარბაზნიც მოიშველა:

— ქალების ვაზვანიე ჩიტალ? ნაიკითხე?

— არა. ეგ მონოდება ვერ ნავიკითხე.

— არც შენსაიუბისა?

— არ მახსოვს.

— შენ ჩამორჩენილხარ, ოცსტალ, სოვსემ ოცსტალ!..

დანაშაული ვალიარე: ძალიან ჩამოვრჩი მეთქი. მაინც არ მეშვება. ცუცქიას პოლიტიკური ტიტინი ყურებს მიჭედავს:

— კაცელმანმა სთქვა... პეგროვმა დასწერა... ნოტა გაუგზავნეს... ერთა ლიგა კვდება... ანტანტა უკვე მოკვდა.. ინგლისი ინგრევა... გერმანიამ ნამოინია.

და ხუთი წუთის შემდეგ ყოველივე პირუკუღმა ტრიალებს:

— ერთა ლიგა იარალშია ჩაჭედილი. ანტანტამ მსოფლიო დაიპყრო.. ინგლისი ძლიერდება..

გერმანია მოკვდა.

ქუდს ვიხურავ და ვეუბნები:

— კარგი, ცუცქი, კარგი. დანარჩენი მერმე იყოს. ეხლა კი მივდივარ.

ცუცქიას თითქო ცივი წყალი გადაასხესო:

— სად? სად მიდიხარ? კუდა?

— კრება მაქვს.

— ცხრა საათზე?! ცხრა საათზე ზასედანიე?

აი ახალი საბუთი ცოლების დაბრეყებისა! რალაც კრება მოვიგონე. ცუცქია მარტო უნდა დაგტოვო, მარტოდ-მარტო! თუ ასეა, ცუცქიაც წავა.

თავზე კეპს იღებს და გასაქცევად ემზადება.

— ხუთი საათიდან აქამდე მეც მარტო ვიყავი, ქალო. ოთახები ღავალაგე, სამოვარი დავდგი.

დიდი საქმეა, თუ ორი ოთახი ავალაგე და ერთი სამოვარი დავდგი, ძალიან დიდი!

— პადუ-უ—უმაემ! კიდევაც მაყვედრი?

— დიდი საქმე არ არის, მაგრამ სამოვარსაც მე ვდგამ და ოთახებსაც მე ვალაგებ.

ეს კი მეტის-მეტია! ორჯერ გაგანძრიე ხელი და ათჯერ დავაყვედრე!

— უპრეკაემ, და? უპრეკაემ? სტიდნო, სტიდნო ტებე!

— არ გაყვედრი, ცუცქი, სიტყვამ მოიგანა და გითხარი, ხვალინდელ დღიდან მეზობლის მოსამსახურე ივლის. ბინას მაინც დაგვილაგებს.

მოსამსახურესაც მოვლა და თვალ-ყურის დევნა სჭირდება. ამიტომ ჩემი ცოლი ხვალინდელ დღიდან სამსახურს თავს ანებებს.

— კხორტუ! არ მესმის, რა ჩემი საქმეა სამსახური! ნე მოიო დელო, კხორტუ!

ჯერ ჩიოდა, ქალებს სამსახურს არ გვაძლევთო, ეხლა კი თვითონვე გაურბის მას.

მაშ აგრე, გადაჭრილია: ამიერიდან ცუცქია ოჯახში დაგრიალდება. ორი ოთახის ალაგებას და სამოვრის დადგმას თვალყურის მდევნელი ეჭირვება. გარდა ამისა, —

— სირცხვილია ინჟინერის ცოლმა ათიოდე თუმნის გულისთვის იმსახუროს. ოჩენ ნადო! პაზორ შენთვის, პაზორ!

— თუ არ გინდა, ნუ იმსახურებ. — დავეთანხმე. ცუცქიმ უცებ გამოიღარა. აი ქმარიც ასეთი უნდა! და ჭექა-ქუხილის მაგიერ ჩვენი ოთახები კისკისით, ჭრიჭინით, ბურცყულით და

ქუჩისკუთხედით აივსო:

ჩემი გული შენ მოგიკლავს, ნა-ა-ანა, სხვისი გავიხარებია, ნა-ა-ანა.

მართლა, კინალამ დაავინყდა ცუცქიას:

— ხვალ ერთი ქალი მოვა ჩემთან. ლორიგანის დუხებს და პუდრს მომიგანს. არც ვიქტორია-ჩუღუღები მანყენს.

— აკი გუშინ იყიდე, ცუცქი.

— ჰო, მაგრამ... გუშინდელი „ნასტოიაში“ არ უნდა იყოს. სულ ორი თუმნის საქმეა. ჩემო ელიზბარ... ჩემო ელიზ...

აჩემებული მაინც იყიდა და ზედ სამი იმდენის ზიზილ-პიპილო დააყოლა.

თავი მეთხუთსედი

— ხათუთი, მონითალო თმა რათა გაქვს, ქალო?

— არ მოგნანსა?

— მომწონს, ძალიან მომწონს. იამბესაც მაგისტანა თმა აქვს, მზექალასაც, შუქიასაც, ლელასაც.

მართლა, რა ლამაზი სახელია ლელა! სპარსულს ჰგავს, ლეილა და მეჯნუნი.

— რომელი სჯობს, ხათუთაი თუ ლელაი?

— ხათუთა... ლელა.. ხათუთა.. ლელა. ისევ ხათუთა სჯობს. ხართუთას ჰგავს.

ბავშვივით უხარია. უცებ შუბლს იკრავს:

— რას უბნობდით გუშინ შენ და შუქიაი? რას ეთელეობდით ერთუცს?

— გუშინ? მართალი გინდა?

— მართალი, მართალი.

— შექიამ მითხრა, მიყვარხარო.

— მართალს ანობა? მიყვარხარო? — და ძე ვეფხივით წამოიჭრა. — შენ რაილა უთხარ, შენ?

— დაჯექი და ყურში გეცვი. — და ჩაფხურჩულე: — მე კი ხათუთა მიყვარს მეტქი.

და კინალამ ნამგალი და ყურის ბიბილო მოვაკვნიცე. ხათუთას ელიტინება, გულიანად ხითხითებს და ჩემს მკლავებში თვართხალებს.

— ხათუთი, მე მზექალას ძმა ვარ. შენ რას იცვი?

— ვიცი. ჩემი ძმაც ხარ.

— არა, მე შენი ძმობა არ მინდა.

— რატომ?

— იმიტომ რომ.. ვითომ არ გესმის?

ესმის, მაგრამ აგმისფერი პირსახე განზე მიაქვს, რომელიც უცხად თურაშაულის ვაშლად გადაიქცა.

ქალაქი მაგონდება. ხათუთა ხუთი თუ ექვი წლისა იქნებოდა. ძიძიგურის ქარხანაში რომ მივდიოდი, თან ყურძენი მიმქონდა და —

— ხათუთი, — ვეკითხებოდი შორიდანვე, — ეს ყურძენი რომ გაჩუქო, რამდენჯერ მაკოცნიებ?

— ელთხელ. — და საკოცნელად მეტანებოდა.

— არა, დაიცა: ოცჯერ.

— ხუთჯერ.

— არა, ხუთმეჯჯერ.

ბოლოს, ათზე ვრიგდებოდი და ვინყებდი: ერთს მე ვაკოცებდი, მეორეს — ხათუთა. მე ვითვლიდი:

— ეს ერთი.. ორი... სამი. ესეც სამი.

— ალა, ხუთია, ხუთი!

— ხუთი კი არა, სამია, სამი.

— ხუთია მეთქი, ხუთი!

— მაშ თაგიდან დავინყოთ.

— დავინყოთ. — უმაღლ მეთანხმებოდა ხათუთა.

ჩემი შარი ორჯერ-სამჯერ სჭრიდა: ხუთ-ხუთის მაგიერ ათჯერ მე ვკოცნიდი, ათჯერ ხათუთა მკოცნიდა.

ესლაც მაგონდება ეს ამბავი და მეცინება.

— რას იცინი?

— ხათუთი, გახსოვს ყურძენი?

— ყურძენი? — უცებ გაახსენდა შორეული და კისკისი ამოუშვა.

— ხათუთი, მოდი მაშინდელი გავისხენოთ.

— ყურძენი რო არა გაქვ?

— მაშინ შენზე ოცი კოცნა დარჩა.

— მართალს უბნობ.

მართალს არ უბნობ, მაგრამ, სულ ერთია, საბაბი ხომ ვიშოვნეთ.

— ეს რვა... ცხრა.. ესეც რვა. — ვითვლი მე.

— რვა კი არა, ათი, ათი!

კვლავ მეორდება ძველი ცვლქობა და შარი:

— მაშ, ხელახლა დავინწყოთ.

— კა, დავინწყოთ.

დავიღალეთ. ციყვი ბევიდან გვაფურთხებს. გაოცებული ლომა კუდს ასაფსაფებს. ხათუთა აქეთ— იქით იხედება: ან დათვიასი ეშინიან, ან აპარეკასი.

— ხათუთი, ამაღამ ვინანლოთ.

ხათუთა სდუმს. მერმე ცას ეჩურჩულება:

— კა, მებრალეები, ვაფიკავ, მაგრამ რაკი აგრე გინ...

— მინდიხარ, ხათუთი, მინდიხარ!

* * *

ხათუთასგან სამი ცუცქია გამოიჭრება.

ჩემი ცოლი თუ ნაცოლარი ტან-თხელი მიბნედილი და წვრილ-ძვალა ქალია. ერთი შეხედვით ჭლექიანი გეგონებათ. სამაგივროდ პირსახისა და ტანის ფერი აქაურ ზამბახს მიუგავს — მკრთალი, გაცრეცილი, მოყვითალო, გამჭვირვალე და ისეთი ნაზი, რომ ძარღვის ფერი და ფეთქვაც კი უჩანს. ხმაც შესაფერი აქვს — მილყული, წრიპინა და გალესილი. სამაგივროდ ფეხები და წვიგ— ბარკალი ვერსალის დიანას მიუგავს.

თანასწორობა სავსებით განახორციელა: სამსახურში რომ მივდივარ, ცუცქია შუა ძილში ძლივს იქნება შესული. სამ საათზე ჩემთან მოვა, ან ქუჩაში დამიხვდება. რესტორანში შევალთ და ვისადილებთ. სადილობამდე ნახევარი ქალაქი მაინც ექნება მოვლილი.

— სად იყავი, ცუცქი? — ვეკითხები მეასეტერ.

— საქმე მქონდა. დელო ბილო. — მეასეტერვე მიპასუხებს.

ასე გადამაჩვია. მას აქეთ აღარ ვეკითხები.

საღამოობით სამუშაო მაქვს. ცუცქია სწორედ შვიდ საათზე სარკესთან მიცუცქდება და

ლიღინებს: სხვისა გული შენ მოგიკლავს, ნა-ა-ანა,

ჩემი გაგიხარებია, ნა-ა-ანა.

— სად მიდიხარ, ცუცქი?

— საქმე მაქვს. დელო იესტ.

თუ თერთმეგზე დაბრუნდა, მიხარიან. თუ იმ ღამეს ჩემს ოთახებში პოლიტიკა და თანასწორობა არ შემოიჭრა, ის დღე აღდგომის უქმეს მირჩევნია.

— ცუცქი, — ვეუბნები ხშირად, — ერთ-ერთი აირჩიე — ან რუსული, ან ქართული. ერთმანეთში ნუ ურევ, თორემ ვერც ერთს ვერ ისწავლი.

ვერც ისწავლა, ვერც ისწავლის, ცუცქიამ არც ქართული იცის, არც რუსული. ერთს რომ ქართულს იცყვის, ორს რუსულს დაურთავს. სიტყვებს ეძებს, ვერ პოულობს, კოჭლივით ჰბარავს და მთვრალივით ბორძიკობს. ყურები მუდამ დომხალით მაქვს გაჭედელი. ცოლის აზრი ბოგჯერ უფრო გუძანით მესმის, ვიდრე გონებით.

— ნადოელო! — გულგრილად ბუტბუტებს ჩემი ცოლი.

— აგრე იყოს, მაგრამ ქართულს ნულარ გაურევ, თორემ დომხალი გამოდის.

— არათერიცა! — უკვე კაპასობს ცუცქია. — ქართულიც ძალიან კარგად ვიცი. ოღონდ ქართული „ნე ვსეგდა“ უხდება. ოჩენ ნადო!

ასეთი ბაასი ცუცქიას ცრემლით და ჩემი ღრენით თავდება.

ცრემლზე გამახსენდა: ჩემს ცოლს პაგარა თვალების უკან ცრემლით საფსე დოქები აქვს შენახული. საკვირველია, საიდან მოსდის ამოდენა ცრემლი? ისიც საოცარია, როგორ ახერხებს ეს დედაკაცი უბრალო საბაბის გამო — და უფრო ხშირად კი უსაბაბოდ — ამდენ გირილსა და იმ დოქების დაცლას!

ვერ იქმნა, პაპიროსის მონვევას ვერ გადავაჩვიე. რამდენჯერაც ვცადე, იმდენჯერ უძლეველ კედელს წავანყდი.

— მამაკაცები რომ ეწევით, ამაზე რას იცყვი? ა ვამ მოჟნო, და? ნუ, გაგარი!

ამაზე ვერაფერს ვეცევი. მძლეთა-მძლე საბუთს ხელი ვერ დავრიე. რომ ვუთხრა: „ჩვენ შეგვშენის, გვიხდება, ვუძლებთ“ მეთქი, სასაცილოდაც არ ეყოფა და უძალვე თანასწორობის ბურთს ჩამჩრის ხახაში.

სტუმარი რომ მომივიდეს — მახლობელი თუ შორეული — ან ქუჩაში თუ გავიცანი ვინმე, ცუცქია ხუთ წუთში გაუშინაურდება: „შენობით“ ელაპარაკება, მხრებზე ხელს უტყაპუნებს, თანასწორობით ახრჩობს და, თუ სტუმარმა მაშინვე კვერი არ დაუკრა, კაპასობს:

— პრატივნი, პროტივნი! ყველანი ერთნაირები ხართ, ყველანი. ვსე, ვსე!

ხოლო თუ სტუმარი თავის ქნევით აჰყვავ, ჩემი ბინა მშვიდობიანი კურკურით იფსება:

— ვოტ, უმნი ჩელოვეკ! ელიზ, ყური დაუგდე და ისწავლე.

და უძალვე პოლიტიკით დატვირთულ ურემს შემოაგორებს ოთახში.

უიმედლა ჩემი მორტულება, უიმედო! ცუცქიასი არ იყოს, ამ ქვეყანას ჩამოვრჩი, ძალიან ჩამოვრჩი!

მე ჩემს სტუმარს აღარ ვჩივი. ცუცქიას ყოველ დღე ახალ-ახალი სტუმრები მოჰყავს. არ მესმის, როგორ და სად ახერხებს ამოდენა ხალხის გაცნობას. ხშირად მგონია, ვითომ ჩემი ბინა ცუცქიას მაზრის სასტუმროდ გადაქცეულიყოს.

ზოგჯერ მე და ჩემი ცოლი ასეთ საუბარს გავაბავთ:

— ცუცქი, — ვინყებ მე. — დღეს რომ კოლია მოიყვანე ჩვენთან...

— ჩემი ბიძაშვილია. — მანყვეტინებს ცოლი.

— როგორც გაცეობ, შენ ათი ათასი ბიძაშვილი გყოლია. აგრე იყოს. კარგა ვიცნობ შენს ბიძაშვილს კოლიას. ციხეში იჯდა ჯიბგრობისთვის.

აქედან იწყება ჯოჯოხეთი.

— კოლია მტრებმა დააბეზღეს, ჭორი მოუგონეს! — აკლევეტალი, აკლევეტალი!

— სასამართლოში გამცუნდა.

— ჰო, მაგრამ...

მაგრამ კოლია მაინც უმანკო ვაცია! მონმენი მოისყიდეს! მოსამართლე შესცდა! მთელი ქვეყანა სტყუის!

თითებზე ვითვლი ჩემს ახალ ნათესაებს: ვალოდია ჰარამზადაა, საშა ყაჩაღია, დათიკო ავაზაკია, გრიშა ქურდია, ნამდვილი ქურდი!

ჩემი ცდა ოჯახის განმუხტვის ცუცქიას ცრემლში იხრჩობა. მაინც ვეუბნები:

— ქალო, უჩემოდ ნურავის ნუ ჰპატიჟობ. მე არა მსურს, რომ ჩემი სახლი ჭიბვირებით აივსოს.

— თუ შენ პრივლაშაემ? შენ გაქვს პრავო და მე არა მაქვს?

სწორედ აქ ვიღუპები. ახლა კი ცხადია: ასეთ დედაკაცს შეუღიან შეიგნოს უფლების განყენებული ნორმები, მაგრამ არასოდეს არ ძალუძს ცხოვრების ლოლიკის გაგება და გამოყენება.

ცუცქიამ თანასწორობა ასე გაიგო: ყოველგვარი ვალდებულება მე დამითმო (დიდსულოვანია ჩემი ცოლი!), ხოლო ყოველივე უფლება თვითონ დაისაკუთრა (ეხერხება ცუცქიას ანგარიში).

აგრე იყოს! ვნახოთ როგორ გათავდება ცუცქიასებური თანასწორობა.

* * *

მოჭრილი ხელები, ბუხრის თავზე რომ ჰკიდია, არ მასვენებს. თითქო სულში ჩამიძვრნენ და ხუთმეტყვე შავი თითით გავაზბის კლანჭებით მიკორცნიან შიგანურობას, თვალებს ვხუჭავ და მეშინია ზევით ავიხედო.

— ძმაო ჭურხა, — ვეუბნები ძმად-ნათესას, — ეს ხელები...

და სიტყვას ველარ ვათავებ. ჭურხა უმაღლვე მიმიხვდა:

— ხომ არ გეშინის, ვაჟიკავ!?

— არა, მაგრამ... მეხამუშება... საჭირო არ არის.

ოხო-ხო! როგორ მეგყობა, რომ ქალაქელი ვარ! ჩემი შიში ჩემი ქალაქელობის ბრალია. აი შედეგი განათლებისა!

— ქალაქელმა ვაჟკაცობა დაივიწყა, გული დაელივ, გაციცავდ.

ხათუთას შევხვდე. იმის ღიმილში ჩემი შებრალება მეჩვენება.

— შენი საქმეა — ვეუბნები ჯურხას. — შენი საქმე შენ იცი. როგორც ვნებავს... ოლონდ...

— კა, ვაჟიკავ, კა. — მამშვიდებს ჯურხა, — ჩამავიგან, მემრ მავაგონებ, როცა ჩვენებურს შეჩვევი.

სამივე ხელი ჩამოხსნა, პურებივით ილღიაში ამოიჩარა და გავიდა. ხათუთა აღარ იღიმება, რალაც ფიქრით იღრუბლება.

* * *

ნიქა მეხუთე დღეს დაბრუნდა. თურმე ჩემი წერილი თიანელ ნათლიმამს გააგანა ქალაქში. უკეთესი! იმასაც ვერ გაიგებენ, რომელ მხარეში ვარ — თუშეთსა თუ საინგილოში, აფხაზეთსა თუ ჯავახეთში.

არც გაბეთი მოუგანია და არც წიგნი. მადლობა უთელსა! რამდენიმე ამბავი მაინც შეგვატყობინა:

— ფრანგი და ინგლისი ძმად-ნათესი გამხდარან. ჯარი თურმ შაუყრივ და აქად მოდიან... გერმანიაც მიუძხრავ... ერთი ყუმბარა გამაუგონავ, რაც ქალაქი სახლ ას, ის ერთი ყუმბარა სრუ დაახრჩობს.

— კიდევ რას უბნობენ? — ეკითხება ჯურხა.

— კიდევ უბნობენ: თათარიც და რუსიც ძმად-ნათესი გამხდარავ.

— მაშ დავიღუპებით. კიდევ რა?

— კიდევ უბნობდეს: უცხოეთი ახალი ბატონიშვილი გამაჩენილ ნამდვილი ბაგრატიონი,

ნეთის ერეკლეს შვილის-შვილიო.

ბორბალოს მთასავით უვნებო ჯურხა ეხლა კი ზე ნამოიჭრა:

— ის ას, ის! თეიმურაზ ბატონიშვილი უთქვამთ, თეიმურაზი!

ვიცნობ თუ არა თეიმურაზ ბატონიშვილს?

— არა, არ ვიცნობ. არც გამიგია. ბაგრატიონები ბევრნი არიან, მაგრამ ერეკლეს შვილის-შვილები ყველანი დაიხოცნენ.

— არ დახოცილან! — ჰკვირს ჯურხა.

— დაიხოცნენ მეთქი.

— მაშ შვილის-შვილის-შვილ იქნების.

— მერმე, თუნდ ეგრეც იყოს, მერმე?

როგორ თუ „მერმე?!“ — უკვირს ჯურხას, — არ მესმის? რაკი მე ეგრე აღვილად შევეურიგდი „პირობის წიგნის გათუქებას“, მაშ მე ქართველი არა ვყოფილვარ!

— რომელი წიგნისა, ჯურხა?

— იმ წიგნისა, ნეთე ერეკლემ რო დაუდვა რუს ხელმწიფესა.

— ჰო, მაგრამ...

— ბაგრატიონ უნდა მავიდას და მცხეთას უნდა იგვირგვინას! — გადასჭრა ჯურხამ და სხვებმაც ყაყანი დაუდასტურეს.

— მაგას! მაგას!

— იგვირგვინებს! იგვირგვინებს!

იქნებ კვლავ აღსდგეს ძველი სიონი, მაგრამ ვერ ვნახოთ ბაგრატიონი. — მოვავინებ მე პოეტის ნათქვამი.

ჯერხამ ჯერ ვერ გაიგო. მერმე მიხვდა და აჯანყდა. ცყუილია, ცყუილი, ვითომ უბაგრატიონოდ სიონმა წამოინიოს!

— აკი წამაინიე, მაგრამ ისევ დაინგრა. ახლა ბაგრატიონთა ჯერი ას, ბაგრატიონთაი!

კიდევ დიდხანს შოთათავს ჯერხა, დიდხანს ცანცარებს მისი ლომური თავი და ბოხი ბუკვიით ხრიალებს მისი განიერი ყანყრაგო.

ხევსურები სიამით უგდებენ ყურს. ზოგნი ყალიონებს აბოლებენ, ზოგნი თამბაქოს ჰლეჭავენ, ზოგნი კიდევ „ხანჯრებით“ სთლიან ჩხირებს და თავიანთ ბელადს წამდაუნუმ უკრავენ კვერს:

— აგრე ას, აგრე!.. მართალს უბნობს ჯერხაი, მართალს!.. მაეას! მაეას! მცხეთას იგვირგვინებს, მცხეთასა!

აღარც მე ვედავები. ან რა ჩემი საქმეა! პოლიტგანათლებისთვის კი არ დავრჩი ამ ბუნავში, არამედ განკურნებისთვის და განდგომისთვის.

მაინც მშურს თქვენი, ხევსურებო! ჰოი, ხირჩლებო, დათვიებო, ჯურხებო! ნეგა თქვენ, რამეთუ ბავშვივით გრწმენისთ! ნეგა თქვენ, რამეთუ გული თქვენი უხავსოა და სული თქვენი უბზარი! ნეგავი თქვენ, ჩემო ძმად-ნათუცებო, რამეთუ თვალი თქვენი უჩინოა და ყური თქვენი უსმენო!

მართლა, წელანაც ვთვალე და ვერ დავთვალე:

— რა დღეა დღეს, ჯერხა?

— ხუთშაბათი ას.

— რიცხვი? თვე?

ჯერხამ ხევის ბერს გადაჰხედა. ეს არის ამათი ცოცხალი კარაბადინი. ხევის ბერი გაიჭინთა, ათივე თითი მოიშველა, გაგასიც მოიხმარა, მთვარეც გაიხსენა, სთვალა, სთვალა და დასთვალა:

— ამაღლებამდე თერთმეტ დღე დარჩა.

— რიცხვი მეოქვი, რიცხვი! რა თვეში ვცხოვრობთ? რამდენია დღეს ამ თვისა? — არ ვეშვები მე.

— ზედნადები თერთმეტი ას. — ბურტყუნით ითვლის თითებზე დეკანოზი — თვისთავი ერთი იქნების... ნიადაგიც ერთი, მერამდენე თვე ას ახლა? — მეკითხება მე და თითები გახვევებული რჩება თითისტარებივით.

მეც ამას ვეძებ. მაისს ვათავებთ თუ ივნისში გადავდევით?

ჩემი კითხვა და განმარტება გაიგეს. ვერაფერ ვერ მიპასუხა. ზოგმა კიდევაც გაიკვირვა. მე წამოვდევქი.

კმარა! ყოველივე ცხადია! ჰოი, ბედნიერო უბადრუკებავ! დღეც დაგვარგეთ და თვეც. დრო წაიშალა, დრო! აღარც სივრცისა მესმის. სადა ვარ? სადა ვცხოვრობ? საით არის ტფილისი, ბაქო, ევროპა? არ ვიცი, აღარ ვიცი. ყველაფერი ამერია.

არც მინდა ვიცოდე. წითლის ქვეშ ხათუთა მიცდის. იქვე მის მკლავებში განცხრომა სჯობია პოლიტგანათლებასაც, კალენდარსაც და ევროპულ ინტრიგებსაც. წითლისკენ მივდივარ და ვლილინებ:

ხათუთაი მავიდა, თემურაზიც მავიდა. ერეკლე კი წავიდა, ჭურხაიცა წავიდა. დააღ დააღ დააღაღე, დივლი დალაღე დალაღე.

* * *

ხათუთა „ბუღვას“ საძებნელად მიდის. მეც მივდევ და ვეუბნები:

— ხითათი არ შაგემთხვეს, ჩემო ხათუთი.

— ხითართს აქ რაი უნ, ვაჟიკავ!

— ვინ იცის, დათვია ან აპარეკა არ შეგხვდნენ სადმე.

— აბაიმე! — უკვირს ჩემს წაწაღს. — მთაჩი ვაჟუკაცი არ ეშჩის დიაცს.

— იქნება ნადირი დაგიხვდეს.

ხათუთამ ჩემს თოფს გადმოჰხედა და გაილიმა.

— თოფის ხმარება იცია, ვაჟიკავ?

პასუხის მაგიერ თოფი გადმოვიღე და ათიოდე ნაბიჯზე ყვავს დაუმიზნე, ხის კენწეროზე რომ იჭდა.

ტყემ დაიქუხა. ყვავმა თითქო ვერც კი გაიგო. ფრთები აიქნია და გასწორდა.

— მამეც. — მეუბნება ხათუთი და თოფში ახალი ვაზნა ჩასდო, ტყემ ხელახლად დაიქუხა. ყვავი მონწყვეტილი ვაშლივით წამოვიდა.

მე მრცხვენთან. თავს ვიმართლებ. ხათუთა კი გამარჯვებას არც კი იმჩნევს. მაღალ ბალახს ჰგლეჯავს, მის გულს სჭამს და მეც მაძლევს.

— ხათუთი, სროლა ვინ გასწავლა?

— ჭურხამ.

— მზექალამაც იცის სროლა?

— იცის. ჭამე, ვაჟიკავ, გემრიენი ას.

— იამზემ?

— ყველამ იცის, ყველამ. დაგვჭირდების.

მერმე ორივენი ბალახებში ვწვებით. მე ორი გოჯის მანძილიდან ჩავცქერი ხათუთას თვალებსა და შიგ თვალებს ვხედავ.

— რას ეძებ ჩემს თვალებში, ვაჟიკავ? რას ხედავ იქ?

— მინდა გავიგო, ვისი თვალი გაქვს მანდ შენახული, ჩემო ხათუთი?

— რას ხედავ, ვისი თვალი მაქვ შენახული?

— ჩემი, ჩემო თუთი, ჩემს თვალებს ვხედავ შიგ, ჩემს.

ხათუთაც აშგერდება ჩემს თვალებს და იღუშება:

— მე კი შენს თვალეში სხვის თვალს ვხედავ.

— ვის თვალებს ხედავ, თუთი?

— შექიას თვალთა, შექიასი! ან ცუცქნაისი. უნდ შევჭამა ეგ თვალეში, უნდ შევჭამა!

მარწყვის ტუჩებით ეძებს „სხვის თვალებს“ ჩემს თვალეში, თან იცინის, მილიტინებს და მეც მაცინებს.

მეშინიან, ხათუთას მიზგიზიანობამ არ იფეთქოს. გვერდით მივუნექი და ცას ავხედე.

— არნივი ბიბინებს. — ვამბობ ჩემთვის.

— არნივი ბოინობს. — მისწორებს ქართულს ხათუთა.

მეფე-ფრინველი ჰაერში განიერ სალტებს ჰკრავს და გვიახლოვდება. მკათიოდ ისმის მისი ყრიყინი.

— ჩემი წითელი თარაგი ხორცი ღვონავ, — ამბობს ხათუთა, — და ამად გვეტანების.

რევანში მწყურია. თოფს ვიმარჯვებ და ვამბობ:

— არ გაინძრე, ხათუთი.

არნივი ბურღით მოდის, თან სიხარულით ყრიყინებს. უცებ წამოვიჩოქე, ბერდანი დავუმიბნე და უძალვე ვესროლე.

ფრინველი ცაში გადაგრიალდა, აფართხალდა, ფრთები დაჰკეცა, და ბალახებში დაეცა. ხათუთას ჩემი გამარჯვება უხარია.

— ვაჟუცამ სროლა უნდა იცოდას. მალე შენც წიკლაურ გახდები, ვაჟუცავ.

და კისერზე მეხვევა.

ისევ ვწევართ და ცის სივრცეს შევცქერით. უცებ ხათუთამ წამოინია:

— ვაჟიკავ, ლამაზი ასა შენი ცოლი, შენი ცუცქნაი, თუ...

— მე ცოლი აღარა მყავს, ხათუთი. ვინც მყავდა, შენ ვერ შეგედრება.

— მართალს უბნობ?

— მართალს ვუბნობ, ჩემო თუთი.

— შექიაი? ხოშექა? არ მაგნონს?

— ისინიც ლამაზები არიან, მაგრამ შენ მაინც ვერ გაჯობებენ.

— მართალს უბნობ, ვაჟიკავ?

— მართალს ვუბნობ, ჩემო თუთი, მართალს.

— ქალთამზეი? მოქრისი? მზევინარი? ყველანი ლამაზები არიან, ძლიერ ლამაზები.

— ჰო, ლამაზები არიან, მაგრამ... შენ მაინც ყველას მირჩევნისარ, ჩემო ხათუთი... ჩემო თუთი...

ხათუთა უცებ წამოხტა, გაიქცა და მომადახა:

— ვაჟიკავ, თუ ვაჟი ხარ, დამეწიე!

— ხათუთი, თუ ქალი ხარ, გამაგრდი! გაიქეცი!

ქალი ფურ-ირემივით მირბის. მე ხარ-ირემივით მივდევი. აჰა კიდევ ვენევი, მაგრამ ხათუთა განზე მისხლტება და მანძილს უმატებს. ცუღლუტობა სამჯერ-ოთხჯერ გაუვიდა.

მე ბრაზი მერევა და ვნების ცეცხლი მეკიდება. ესეც დოღია, ხვადისა და ძუს დოღი, რომელიც გაგრილებით თავდება ხოლმე. აღბათ ხათუთაც გრძნობს და უსიგყოდ მეძახის: მაღალ ბალახებში შევარდა და გულაღმა წაიქცა.

ძალიან დაღლილი იყო, მაგრამ მაინც შემებრძოლა. კაპასად და ღონივრად იბრძოდა, მარიგებდა, მარცხვენდა, მაშინებდა, მეხვენებოდა. მეც შევისვენე, დავინდე და ჭერჯერობით არ ვინიკლაურე.

დიდხანს იწვა თვალდახუჭული და გარინდული. მეც ვღუძმი. მერმე წამოდგა და წავიდა.

მეც გავყევი, ერთ ალაგას გზის პირას ქვების გროვა ეყარა. ხათუთამ მიიხედ-მოიხედა, იქვე მოშორებით ორი ქვა იპოვა, ერთი მე მომანოდა და მითხრა:

— იქ დააგდი და ფეხი დაადგი ხელში-ნაჭერი ქვა გროვას მიახალა და ზედ ცალი ფეხი დაადგა, თანაც მითხრა:

— შენც დაადგი მეთქი და ფეხიც დაადგი.

— რათა, ხათუთი? რის ნიშანია?

— წესი ას .

ისევ წესი, ირგვლივ სულ ადათი, დილით-დილამდე ადათი და მხოლოდ ადათი.

ვაჟი ქალს ჰყვარობდა. სწორფრობის წესი დაირღვა: ქალი დაორსულდა. სოფელმა გაუგო, განდევნა და ეს ძეგლი აუგო. ქალი დანწყველილია და ვინც აქ გაივლის, ხელახლა უნდა დასწყველოს. ასეთი მკაცრი და ულმობელი ყოფილა მთიელთა რკინის ადათი.

— ქალს რა დაემართა, ხათუთი?

— ვერ გაუძლო და თავი მაიკლა. — ჩურჩულით მომიგო ქალმა და ღუძმის შემდეგ დაუმატა, თან იმ ქვებზე მიმითითა: — მეც ამისთანას ამიშენებენ.

— ტყუილია! მაგაზე ნუ სწუხარ. ჭვარს დავინერთ და გათავდება.

— მე შენი სწორფერი ორ, შენი დაი ორ, დაი.

— მაინც შენს მეტი არაფერ არ მინდა.

— არ შეიძლების, ვაჟიკავ, არა! — ჰკვნესის ხათუთა. — ჩვენჩი მაგისტანა კანოლ არ ას, არა!

— მე მოვატრიალებ კანონს. თქვენი სოფელი მაგ კანონს ჩემთვის დაარღვევს.

ხათუთას პირსახეზე ერთმანეთს ებრძვიან ღიმილი და სევდა, ცრემლი და იმედი, სიხარული და ურვა.

ისევ დაესხედით.

— კანოლიც რომ დაარღვივან, მაინც გაგიძნელებდის, ვაჟიკავ. დათვიას და აპარეკას პირ შუკრავ: თუ ხათუთაი ჩვენ ვერ დავლიშნეთ, ნუც ვაჟიკას, გავატანთავ. ჭურხასი ეშინისთ, თორე აქამდე მაგკლავდეს.

— ფეხებსაც ვერ მომჭამენ! — და ერთი ნუთის შემდეგ ვუმატებ: — ძალლი ახსენე და ჭობი მოიმარტვეო. აგერ დათვიაც აქ ყოფილა.

წამოვუტევი და ბერდანის თოფი მუხლებზე დავიდე.

— კა ალავ მაგიძებნავ, ხთის მაღლმა, კა. — სთქვა დათვიამ და ჩვენს წინ თოფზე დაებჯინა.

— გამარტვებას რატომ არ მეუბნები, დათვია? — ვეკითხები მე.

— რაად გი ჩემი გამარტვება?

— თუ არ მინდა, არც შენ მინდისარ.

— უცხო კაც მასულხარ, ვაჟიკავ, და...

— და ხათუთას გართმევ, განა! — დაუამთავრე და წამოვდექი, თან ხათუთას გადავხედე.

დათვიას თვალები ხანჭლებივით ელავს. მან შემომხედა და სიგყვა ბანზე აავდო:

— კა სროლაც გცოდნივ. არწივი ცაში მახკალ.

— ჰო, კარგი სროლა ვიცი, დათვიავ, ძან კარგი.

დათვია ჩათვიქრდა. მერმე ამოიოხრა, თავი ჩაიქნია და დაიქანდა:

— მემრ იყოს, ქალაქელო, მემრ.

და გაბრუნდა.

— გინდ მერმე იყოს, გინდ ეხლავ, — მივაძახა ზურგში და მოვბრუნდი.

ხათუთას ზამბახის ფერი აღევს.

— რამ შეგაშინა, ხათუთი?

— არც რამ... დაჯედ, ვაჟიკავ, დაჯედ. ხითართს ერიდე. თორე...

— თორე ფეხებსაც არ მაძკამს! — ხევსურულად მოვუქციე მეც და დავეჯეი. — ნუ ხგონავ შამარჩენსავ.

უჯიშო! უჯილაგო! დიაცო! — მივაძახე დათვიას.

ხათუთა მამშვიდებს და მარიგებს: „ხითართს“ უნდა ერიდო. მაგრამ არც თავი უნდა შეირცხვილო. ეხლა თურმე ისე დაუხუვდი დათვიას, როგორც ნამდვილ ნიკლაურს შეჰშვენის.

ოღონდაც, ოღონდაც! მეც ნიკლაური ვარ, ნიკლაური! ხევსურული სისხლი სდუღს ჩემს ძარღვებში, ხევსურული!

— ხათუთი. — ვეკითხები ღუმილის შემდეგ. — იცი რა არის პოლიტიკა?

— არა, არ ვი.

— ინტერნაციონალი?

— არც ეგ ვიცი.

— იცი, ვინ არიან ჩემბერლენი, მარქსი, ბრიანი და ვილსონი, ლოიდ ჯორჯი ან მუსოლინი?

— არ ვი, არა, — ჰვენესის ხათუთა. — გამაგებინდი, ვინ არიან.

— არც ის იცი, რა არის ბურჟუაზია, პროლეტარიატი, კაპიტალიზმი, იმპერიალიზმი, ფუტურიზმი, სიონიზმი, ერთად— ერთი იზმი მაინც ან აცია?

— არ ვიცი, არა! ბეჩავ ქალი ორ, ბეჩავი. ამისხნიდი, გამაგებინდი.

— ნუ, ხათუთავ, ნუ! ღმერთმა დაგიფაროს, ღმერთმა! ცუცქია იზმებით და აციებით გაიტენა, მაგრამ ვინ რა მოიგო იმის ცოდნით, რომ შენ მოიგო?

— მითხარ, ბეჩავ, მითხარ. — მესვენება ხათუთი.

— ნუ, ხათუთი, ნუ. ვერ გაიგებ. არც საჭიროა.

— კა, არ მინდარის.

ოლონდაც, ოლონდაც! შენ რაღად უნდა გასწავლო, რაკი მე თვითონვე ვმარგლაე ჩემს გვინს იბმებისგან და აციებისგან.

დღეში რამდენიმე იბმური სიტყვა მავინყდება. მადლობა უფალსა!

საცაა საბოლოოდ გაწიკლაურდები!

თავი მათხილი

დეიდა მაიკოს არ უნდოდა ქალაქში დაბრუნებულიყო სანამ „ჭრიჭინა“ ცუცქიაზე ჯვარს არ დაეწერდი. მაიკოს სამოქალაქო ცოლ-ქმრობისა არაფერი არა სჯერა. ცუცქია კი ცხარე უარბეა:

— ოჩენ ნადო!

დღეს თუ ხვალ ქალების კლუბი უნდა დააარსოს, სადაც მამაკაცის „ნაგაც“-კი — ფეხიც არ იქნება.

მე კი ჯვრის-წერა ამიჩემებია!

— ოჩენ ნადო! ნე სმეი!

ცუცქიას მოღვანეობა შეთქმულებას ჰგავს. დღე არ გავა, რომ ქალების კრებაზე არ წავიდეს. იქ რაღაც საშინელს გვიმზადებენ მამაკაცებს.

— ვოგ უვიდიშ! უვიდიშ! დაიცადეთ, ნახავთ! გაიგებთ!

ჯერ კი ცუცქიამ ჩემს კისერზე განახორციელა თავის პროგრამა.

მე ჩემს ოთახში ვმუშაობ. მეორე ოთახიდან ცუცქიას ჭრიჭინი და სტუმრების ხმაურობა

მესმის.

— ცუცქი, — ვეუბნები ჩემს ცოლს, — ის კლუბი ჩემს ბინაზე გახსენით. მამაკაცები მაინც აღარ ივლიან, დედაკაცებს კი როგორმე მოვინებლებ.

ცუცქიამ იფეთქა: კმარა! ის დრო წავიდა, როცა ქმარი გირანი იყო ოჯახში! დროა შევიგნო, რომ ცოლსაც აქვს „პოლნი პრაფო“ თავის ოთახში თავისუფლად იცხოვროს.

— აკი ამბობდი, ცუცქი, ჩვენს კლუბში მამაკაცების „ნაგაც“ კი არ იქნებაო. აქ კი...

მართალია, ამბობდა, მაგრამ მამაკაცები ცუცქიას ჯერჯერობით ჰშველიან — პაკა პამაგაიუტ.

— კოლია დღედაღამ დაგდეფს.

— კოლია ჩემი ბიძაშვილია — მოი ბრაგ.

— კეთილი. მაშ მეც მოვიყვან ამოდენა სტუმრებს, დებს და სხვაგანაც ვივლი.

— მოიყვანე, იარე! ოჩენ ნადო!

ცუცქია ჩემი მოლარეა. ჯამაგირს უკლებლივ ვაბარებ. რამოდენიმე დღის შემდეგ კი ისევ ერთიდაიგივე მესმის:

— ფული აღარ არის. დავაი! — მოიგა!

— ქალო, სად დახარჯე ხუთმეტი თუმანი?

— დაიხარჯა. ოჯახია, რასხოლია, ხარჯია. დავაი!

ერთხელ გადაფწყვიტე: ამიერიდან მე თვითონ დაფხარჯავ მეტქი. ცუცქი აწრიპინდა:

— მაშ ეგრეა საქმე? ნე ვერიშ, და? ნე ვერიშ?

ჯერ გაკაპასდა. მე გირანი ვარ, ნამდვილი გირანი! შეიბღალა თანასწორობა!

მაშ კარგი. ცუცქია ისევ სამსახურში შევა და „ნაშპილკი“-ს ფულს თვითონვე იშოვნის. მერმე გამებუტა და საბოტაჟის გზას დაადგა.

სამსახურში, რა თქმა უნდა, არ შევიდა. დოქებს პირი მოხსნა და ბინა ცრემლით ამივსო. მე ცრემლის გუბეს თუმნიანებით ვაშრობ. ახალი წესი ნელნელა მოინელა. კვირა არ გავა, რომ მუხლებზე არ ამატოცდეს და არ აჭიკჭიკდეს:

— ზნაემ, ელიზ, ერთი პრეკრასნი შლიაპა იყიდება.

ხუთი თუმანი მაინცა ღირს, მაგრამ ცუცქიას ხათრით სამ თუმნად იძლევიან.

ფეხსაცმელს მხოლოდ ლაკისას ყიდულობს, მაგრამ თითქო ქალაღდისას უკერავენო, თვეში ერთი წყვილი მაინც უცვდება.

ჯიბის ფულად ღლეში ხუთი მანეთი მაინც სჭირდება. ჩემი სახელი უფრო ადვილად დამავინყდება, ვიდრე კოტი, უბიგანი, ლორიგანი, ვიქტორია, დობანა და ჯანდაბა!

ცუცქია ხომ არ მღალატობს? ნიშანი არ მოსჩანს. ან ვინ იცის, ვინ გაიგებს! ბიძაშვილები ნელნელა შემოეთანგნენ, ალბათ იმიტომ, რომ ცუცქიას საკენკი ფული გამოეღია.

ეხლა ჩემი ცოლი წინანდელზე მეტს დარბის. მგონი მოსამსახურე ქალები — მხოლოდ რევისგრაგორები და საქმის მწარმოებელნი ცალკე ვაჭირს აარსებენ. ექიმი ქალებიც ჯგუფდებიან.

რატომ არა?! თუ მწერალი ქალები გაითიშნენ, სხვებმა რაღა დააშავეს?

იმ დღეს ჩემი სიხარულის დღე იყო: ცუცქიამ შემომგირა, ორსულად ვარო, ვაჟი მყვოლებო. თუნდ ქალიც იყოს (ოღონდ ცუცქიას ნუ დაემსგავსება).

მაგრამ ჩემი სიხარული მალე განელდა. იმ დღიდან ცუცქია ჰვენესის. ოხრაეს, წრიპინებს, იცრემლება და მხოლოდ თავის სიკვდილზე ლაპარაკობს. არ შეუძლიან ცუცქიას მშობიარობა, არა! ვერ აიტანს, ვერა! უეჭველად თან გადაჰყვება შვილს, უეჭველად! ცუცქიამ მრავალი მაგალითი იცის:

— შარშან ვერაზე ვილაც მშობიარე მოკვდა. უმერლა... ამას წინათ ქეთაისშიც მოკვდა...

მე და ექიმი ვარწმუნებთ, მაგალითებს ათასობით ვასახელებთ. ცუცქია კი ისევ თავისას გაჰკვივის:

— მოვკვდები! — უმრუ! უმრუ!

ერთხელ ლოგინში დამიხვდა. ქურდი ფინიასავით გამიღიმა და წამჩურჩულა:

— პოზდრავ, — მომილოცე! აღარ მოვეკვდები.

არ მოვეკვება, რადგან შვილი აღარ ეყოლება. მოიშორა. მორჩა, გათავდა! ამიერიდან ცუცქია ფრთხილად იქნება!

— მაშ შვილი აღარ გვეყოლება, ცუცქი?

— ოჩენ ნადო!

* * *

— ხათუთი, ტირილი გიყვარს?

ხათუთა იცინის:

— ტირილ რა საყვარელი ას?

— უკანასკნელად როდის იტირე?

ჩემი წაწალი თითებზე ანგარიშობს:

— სამ წელიწად იქნების.

— ხათუთი, იცი რა არის ცოლ-ქმარის თანასწორობა?

— მნ! არ ვი. რაი ას, გამაგებინიდი.

მე ვაგებინებ: ქმარი რომ შინ იჯდეს და ცოლი კი გარეთ დადიოდეს. ქმარი ფულს შოულობდეს, ცოლი კი ჰფლანგავდეს. ქმარი უნჯობდეს, ცოლი კი არშიყობდეს. ქმარს არ ეცალოს, ცოლი კი ოჯახს ყოველ დღე სტუმრებით უვსებდეს და ქმარს სტუმრის შერჩევასაც არ ეკითხებოდეს. პაპიროსს სწევდეს, ორ ოთახსაც ვერ ალაგებდეს, საჭმელს ვერ ამზადებდეს, დახეულს ვერ აკერებდეს და დილით-დილაძდე ჩაგვირკიტებდეს: „ფული მოიტა, ფული! დავაი, დავაი!“

ხათუთა ხითხითებს.

— სად არიან ეგეთა ცოლები?

— ქალაქში, ხათუთი, ქალაქში, ასეთი ცოლებით გაივსო ქალაქი.

— დასანგრეგია ას ქალაქი, დასანგრეგ! სხვებიც უბნობივ: ქალაქელ ქალმ სირცხვილ აღარ იცისავ.

წელიწადი სამჯერ გათხოვდებისაა. აღარც შვილი ეყოლებისავ.

— ხათუთი, შენ რომ გათხოვდე და დაორსულდე, მუცელს წაიხდენ?

— აბაიძე, ვაჟიკავ, რა საკითხავი ას — უკვირს თუთას.

— მეშვიდეჯერ რომ დაორსულდე, ან მეათეჯერ?

— რამდენსაც გაუძლებ, იმთენი მეყოლების. დიაცი ამისთვი ას გაჩენილი.

— ხათუთი, მოდი გაკოცო. მიყვარხარ ჩემო ყველავე, მიყვარხარ... შენ კი, ხათუთი, შენც გიყვარვარ?

მართლა გიყვარვარ?

— მიყვარხარ, ვაჟიკავ, მიყვარხარ.

— აბა მაჩვენე, როგორ?

ხათუთას ტუჩები სულს მიგუბავს და მისი მკლავები ნეკნებს მიზნეჭავს.

— მაშ დაგლიშნავ, ხათუთი.

— წეს არ ას, ვაჟიკავ, წეს. ჩვენი კანოლი სხვა ას. სხვა მეთქი.

— შევაცვლევინებ მეთქი. მაშინ? ხომ თანახმა იქნები?

ხათუთა პასუხს აღარ მაძლევს. მისი მძლავრი მკლავები რკინის სალტესავით მიჭერს და ყოველ სასიყვარულო სონეტს სჯობია.

* * *

გუშინ დიდი ამბავი მოხდა: ნიკლაურებმა გამანვიკლაურეს. მგელიკას და თოთიას ოჯახებმა მიშვილეს. ნანუკას, იამბეს და მზექალას ქუქუებზე კბილი დავადგი.

ჯერი ხათუთაზე მიდგა. აილანძა. აირია და გაქცევა დააპირა. ნიქამ დაიჭირა და დააბრუნა. ხათუთა მაშგერდება, რალაც უკვირს და თვალებით რალაცას მეკითხება. მე ხმას არ ვიღებ და მორცხვად ვიღიმები.

— რისა გრცხვენთან, ქალავ? — — ეკითხება ნანუკა და ღილეს უხსნის.

და ხათუთას განიერი მკერდიდან გაფცვნილი ნესვი ჩამოევიდა, — ჩრდილის მხრით მუქი ხორბლის ფერისა, ხოლო ჭრაქისკენ — მონითალო მარმაროსი. და იმ ქუქუს ზევიდან ორი თვალი დასცქერის, ორი შავი მინის ბუშტი, შიგნიდან ნელი შუქით განათებული.

ხათუთა მელოდება. მე ვყოყმანობ. მერმე მტკიცედ ვაცხადებ:

— არ მინდა... მე არ მინდა.

გაფცვნილი ნესვი უმაღვე უბეში იმალება. თავჩალუნული ხათუთა გარეთ გარბის, მე კი კიბეს ვაჭრაჭუნებ და ბანზე ავდივარ.

ხათუთა მიმიხვდა. სხვებმა კი... ალბათ სხვებმაც გაიგეს.

დღეს გომურში შევიხედე. ბოსელში ყოფილა ბუხარი. იმ ბუხრის თავზე სამი გამხმარი ხელი ეკიდა.

* * *

ღმერთო დიდებულო! ნამდვილი სამოთხე აქ ყოფილა, შენ კი ბედნიერებას და საუკუნო მშვიდობას მანდ მპირდები.

ისევ ბანზე მძინავს, — ხან თოთიას ბანზე, ხან ჯურხასთან. სადაც მე ვარ, ხათუთაც იქ არის.

ღამით საღმე გურა დაიჩხავლებს, ან აფთარი აგოდდება, ან მგელი დაიღმევლებს. სოფელი აიშლება და აფუსფუსდება. ძაღლებიც ისე აყეფდებიან და დაყმევდებიან, თითქო განკითხვის დღე მოვიდაო. საღმე თოფი გავარდება. აქეთ-იქიდან რალაცას დაიკვივლებენ, და ხევსურული კიჟინი და შეძახილი ცაში ავარდება. მერმე ნელნელა ყოველივე დალაგდება და

სოფელიც მიყუბდება.

რეჟრეჟზე ვიღვიძებ. ათასი ძროხა და ხარი ბლავილით გადის სოფლიდან და უღრან ტყეში ინთქმის. ძაღლები და მენახირენი მხიარული ნკმუტუნით და კვილით მისდევენ.

ტყე აქვე იწყება. იქაც ალიაქოთია. ისმის ფრინველთა ჟივილი, ჭიკჭიკი, ღრუნტული და ხივილი. ცაზე არწივი გამოჩნდება. აგერ ძერაც გამოდის. ქორი ქვასავით ეშვება მინისკენ.

ჯერ სადმე სახლის თავზე ცისფერი ბოლი აიშოტება. მერმე სუფთა ცაში ოციოდე ლურჯი სვეტი აიბობება.

თოთიას სახლი მალლობზე სდგას. იქიდან ხათუთა გამოდის. მხარზე ხის კოკა უდგას. მილიმის და ხელს მიქნევს. აი მზექალაც წავიდა. აგერ შუქიაც გამოჩნდა. აჰა ლელაც მორბის, თუთაც, კმარაც, თიაც, ძილაც, მზევინარიც, ქალთამზეც, მოქრისიც და ხომექაც.

წყარო აქვეა — გაყინული და აქაური ჰაერივით სუფთა.

— გამარჯვება ქალაებო!

— ღმერთმ გაგიმარჯოს, ვაჟიკავ ღმერთმ!

— სწორფერმ წუხელ რახელ გარგო, ვაჟიკავ? — იკბინება შუქია. სხვები ხითხითებენ. თავჩალუნული ხათუთა თითქმის მირბის. მოქრისი ქვეიდან შაირს მესვრის: ხათუთაის სანყალ გული მინდორთ გახქრის ქარივითა, უცოლოის ვაჟის გული ინურება მხალივითა.

ხათუთა შესდგა და, პირ-მიბრუნებული, ყურს გვიგდებდა. ქალთამზე შაირს აგრძელებს:

ხათუთ დედას ეუბნების:

„გათხოვის ხან მამივიდა“.

მზევინარი შემომცინის და ამთავრებს:

„გამათხოვე დედაჩემო,

თორემ ხან-ღრო წამივიდა“.

ხითხითი კისკისად გადაიქცა. ხათუთა უცებ მობრუნდა და შემომადახა: მე თუ არ მწადის,

ვაჟიკავ, ვერ გამათხოვებთ ძალადა. ნუ მადის შუა კაცები, არვინ მაუშოთ კარადა! გაიგით, ჩვენო ქალებო, ხევსურ არ მინდა ქმარადა! წამიყონს ვაჟი ვაჟიკა ხევსურთ შვილების ჯაბრადა!

ხათუთა მირბის. უკნიდან ხარხარი მისდევს.

— რაალ წავიყონს? — ეძახის ხოშქა. — ვაჟიკა სწორფერს ვერ წაიყონს, ვერა!

— წეს არას, არა! — ესერის მოქრისიც.

— მშვიდობით, ვაჟიკავ, მშვიდობით! — ამომძახიან ქალები და შერცხვენილ ხათუთას სირბილ-სიცილით მისდევენ.

ჯურხა არაყსა და ლუღს მასმევს. მზექალა ხორცეულს, ნაღებს, ქადას და ერბოს მაჭმევს. მერმე ჩემი ძმად-ნათიცი სამუშაოდ მიდის. მე კი ტყეში ვიკარგები. ვიცი სადაც არის ნახირი, წყარო, მარწყვი, დიცი, ძირტკბილა და ლამაზი ყვავილები.

ზოგჯერ ცუღს წავიღებ და შემას ვამზადებ. ხელები უკვე მიკოჟიჟდება. ზოგჯერ მენახირეებს ვწვევი და ზღაპარს ვათქმევინებ. მესეჯერ მესმის შიშნია ბალახურისძე, წიქა ალუდაური, ზურაბ ერისთავი, სისხლის წვიმები, ერეკლე და კრწანისი, კუდიანები და მეჯალაფენი. მაძახურები და ოჩოპინტები.

მერმე მეც ვუამბობ ჩვენებურს: რადიო და წყალქვეშა, ჰაერობლანი და ელექტრონი, დრედნოუტი და რენტგენი.

ხევსურები პირღია შოშიებოვით მიყურებენ და იცინიან. არა სჯერათ ჩემი ნაუბარი.

არც საჭიროა!

შუადღე რომ მოატანს, ჩემს წიფელს მოვძებნი, ნაბადზე გავიშოტები და თვალებს მივლულავ. სანამ ხათუთა მოვიდოდეს, არც კი შევინძრევი.

ცხადია, სასიცოცხლო ნიშატი მემატება. დაკარგული გუმანი და მიმქრალი ხალისი დღითი-დღე მიბრუნდება. მიბნედილი ვწევარ და ნათლად ვგრძნობ, რომ თანდათან რალაც იღუმალი ძალით ვიგნები, ვივსები, ვფუუვდები. თითქოს ათასი უხილაფი მილი მებას და იმ მიღებით ჩემს სულსა და სხეულში თვითონ ბუნება გადმოდოდეს, როგორც ყურძნის წვენი

საქაყავიდან. — ბუნება პირვანდელი პირვანდელთა შორის, დასაბამთა დასაბამი, მძლეობა-მძლე, აღსავსე ბრმა სიხარულით, ამქვეყნიური ამოებით, მთრთოლვარე ხალისით და აღუღებული ნიშაგით.

ჰაერი ფუსფუსებს. უღრანი ცყე იღუმალს რამეს შიშინებს. ჩემი წითელი მთვრალივით ბუტბუტებს. ზედ ციყვი ჩამიხუმობს. ხევში წყალი ჩიფჩიფებს, — თითქო ვაჟი ქალს ეჩურჩულებს. ცაში არწივი ბიბინებს. საღღაც ძროხა ბლავის. ქვეით კვიცი ჭიხვინებს. ვაღმა ნიაგი ყანას ქოჩორს უვარცხნის.

ნამდვილ უდაბნოში ვარ: არც ხელისუფლება, არც მანქანა, არც გადასახადი, არც ადგილკომი, არც ელექტრონი, არც კომკავშირი! არც ბინის კრიზისი მანუხებს, არც პროტეკავშირის გადასახადი. წყალსადენი არ მიფუჭდება და ელექტრონიც არ მიქრება. მილიციელი არ მიბღვერის და ღლეში ხუთ კანონს არ ვიზებირებ. აღარც გაბეთს ვკითხულობ, აღარც მე მკითხულობენ. აღარც ვიცი, რა არის ინდექსი, ვინ მღერის ოპერაში, რა სთქვა ჩიკინგალაძემ, ვინ რამდენი გაჰფლანგა, ჯამაგირს როდის დაგვირიგებენ, ვისი ბინა გასცხეს, ან წუხელის ვინ დაიხრჩო თავი. აღარც წითელ ფერს ვხედავ, აღარც თეთრი მახსოვს. ვხედავ მხოლოდ მწვანეს, ვცხოვრობ ფარსმან მეფის დროს, ვსვამ იამზეს არაყს, ვჭამ მზექალას ხინკლებს, ვენევი მერალ ყალივანს, ყურს ვუგდებ ჯურხას თეიმურაზიანს და ლოთივით ვთვრები ხათუთას წითელი ტუჩებით.

დანარჩენი დროს გაუატანე და დროც დაგინყებას გაგაყოლე.

— მაგას! — ბურტყუნებს ზოგჯერ მგელიკა.

— მაგას! — მეც ვუდასტურებ ცალი ყბით.

— აგრე! — მამხნეებს ძმადნაფიცი — მალს!

მართლა, რომელი თვე გათავდა? რომელი დაიწყო?

ამაღლება დიდი ხანია გავიდა. ივლისია თუ აგვისტო? ხევისბერი რომ მოკვდეს, მაშინ წელიწადსაც დაგვარგავთ! არც ვინანებთ, „ვისერიმც მაუგეხივ“!

წითელი ერთ ალაგას გარანდულია. ზედ ლექსი სწერია: გამავედ ვერძის ცყის გორა, ქალავ, მაგავლებ თვალსაო. კარგი ხარ, ჩემო ხათუთავ, აქხლა დაგწერ ჯვარსაო.

იქვე წავანერე: „ხათუთა ჩემია, ჩემი ხელნადებია! ხელი აიღეთ, თორე...“ — და ნაბადზე გავიმოტე.

— გუშინ რას ეთელეზოდით შენ და შუქიაი? — მეხუთეჯერ მეკითხება ხათუთა.

ობლური ღიმილით ვიღიმები და ვდუძვარ. ხათუთა ოხრაეს. მე კი ხევსურული ძროხები მაგონდება, რომელნიც, წვიმის მოლოდინში ხათუთასავით ოხრავენ. ციდან არწივი გვითვალთვალეს. ციყვი იკრიჭება. ლომა იზმორება. ხათუთამ მოღრუბლული თავი მკერდზე ჩამოიკიდა, წამოდგა და წავიდა.

ოჰ, ხათუთი, ჩემო ხათუთავ! არც კი იცი, რომ ჩემი სული შენში გადმოსახლდა.

არც საჭიროა რომ იცოდე. როცა საბოლოოდ გაენიკლაურდები, მაშინლა გაიგებ ყველაფერს.

თავი მარვა

მამაჩემი მინას მოსწყდა და ქალაქს მიეკედლა. მეც მინა ვიყავი და ისევ მინას დავუბრუნდი. ქალაქმა, ომებმა და რევოლუციის ქარიშხალმა ბუმბულივით მახორიალეს და ბოლოს ამ ბუნაგში ამომაგდეს.

იმ ქვეყანამ, რომელიც მე, ჯურხა, თოთია და მათი ჯალაბნი მოვსწყდით, ვერ მოგვინელა და უკანვე გადმოგვანთხია. ვერც ჩვენ მოვინელეთ და საიდანაც დავინყეთ, ისევ მასვე დავუბრუნდით — მინას, ბუნებას, ჯურხაანთ-კარს!

ჩემს ფიც-ნაჭამ ძმას ისიც კი არ ეგყობა, რომ ოდესმე თელავში ყოფილიყო, თორემ ტფილისში ყოფნას და ევროპულ განათლებას ვინ დაუჯერებს! დღევანდელი კულტურა ქალაქის მგვერივით ჩამოირეცხა.

ქალაქი ჯურხას უწმინდურივით სძულს და ეზიზღება. იცყვის ხოლმე:

— ჩვენ ჭუჭყი გარედან გვაცხია, ქალაქელს კი შიგნით აქვ. სრუ მუდამ იმას გონობენ, ვინ მოვატყუვავ, ჩვენ ჯანსაღნი დომნი ორთ, თქვენ კი დამპალნი ეშმანი ხართ და სულიც და ხორციც დამპალი გაქეთ.

— აგრეა, მართალია. — ნიშნის მოგებით ვუდასტურებ ძმადნათესს.

— ქალაქელი ხელმრუდეა, ჯიბგირია, ქურდია, ვერაგი, მთაჩი კი არც ქურდობაა და არც მოლორებაა.

— ჭეშმარიტებაა, ჭურხაუ! სრული სიმართლეა!

— ჩვენ ბატონყმობა არა გვექონივ, სრუ მუდამ თავისუფლებისთვის ვომობდით და ეხლაც თავისუფალნი ორთ, თქვენ კი უბატონოდ არც წინავ გიცხოვრიათ და ეხლაც წითელ უღელჩი ღბიხართ.

— აგრეა, აგრე! მეც მაგ უღელს გამოვექეცი.

მართალი უთქომ ვაჟას: თქვენთან სიცოცხლეს ბარჩია, სიკვდილი მიჯობ მთაჩია.

— აგრეა! მართალია!

ჭურხა გახარებულია. ინჟინერი ვარ და, „როცა ის დრო მავას“, ხევსურებს მარჯვენა ხელივით გამოვადგები.

გამოვადგები, ჯერ კი უკანუკან მივდივარ და ღამის ქართლოსსაც კი გავუსწრო. მეც ამ გზით მივდივარ, მივრბივარ, მივქრი!

უკვე ერთი ციდა წვერი გამეზარდა. ჩემი სავარცხელი და კბილის სანმენდი ხათუთას ვაჩუქე და მას შემდეგ ხელშიც აღარ ამიღია. სავარცხელს ისევ ხათუთას ხელში ვხედავ, კბილის სანმენდით კი ჭურხა და წიქა აბჯარ-საჭურველს ჰფერავენ.

ამას წინათ გულმაგინყობამ მათქმევინა:

— ხათუთი, საპონი მათხოვე.

— საპონი?... საპნის ფერიც დამცილდა, დამავინყდა. — და საპნის მაგიერ სიპი ქვა მომანოდა.

ვითომ რაო! თუნდ სიპი ქვა იყოს, თუნდ ესეც ნუ იქნება! მზექალას ჩემი პერანგი მივეცი:

— მზექალავ, შენი ბაღლისთვის გამოგადგება, საცვალი შეუკერე. თორემ ცოდოა, შალი

კანს უხეხავს.

მზექალამ გაიცინა. პერანგი აიღო, მაგრამ საცვალა არ შეუკერა:

— ცოდვა ას, შეჩვევის და მემრ გაუძნელდების შალის ჩაცმაი.

ერთი მარცხიც მომივიდა. თან ათიოდე კოლოფი ნუმნუმა მომყვა, რომ გამითავდა, ჯურხას ხელი გაუწოდდე:

— ჯურხა, ასანთი მომეცი.

— რომელ ასანთ, სპიჩკაი?

ობო-ხო! რა ხუმარა ვყოფილვარ! ქალაქურ ჩვეულებას ჯერაც ვერ გადავეჩვიე? ხათუთას ნახუქარ

ქისაში ჯურხამ აბელი და ტალ-კვესი ჩამინყო და დამარიგა:

— აბელ-მაკიდებულ ყალივანს სხვა გემო აქვ, კა გემო აქვ.

მეცა მჯერა. „ყალივანი“ მეც ჯურხასავით საყელოში მაქვს ჩარჭობილი, ხოლო ქისა — ბრტყელ ქამარში, რომელიც წიქამ ხარის ტყავისაგან გამომიჭრა.

ნურავინ შემედავება: ალუბლის „ყალივან“ ინგლისურს სტობია. ხოლო ხათუთას ხელით მოყვანილი ხელის-სიბრტყე თამბაქო სამსუნის ღუბეკს მირჩვენია.

ყალიონის მონვევაც ჯურხასაგან ვისწავლე. დინჯად, გარინდულად, დალაგებით. მადით და ტკეპნით ვენევი. ნაცარს ფეხის ცხვირზე გამოვყრი, ცეცხლს ხელის გულით ავიღებ, ყალიონზე დავდებ და ნეკით გავასწორებ. თითები ხშირად მენვის, მაგრამ ტკივილის შემჩნევა „მცხვენისავ“. ბოლს რომ გამოვუშვებ, თან მივაყოლებ:

— მპა! რა კა გემო აქს!

დროგამოშვებით ჯურხასავით ვინიცები: შეკრული კბილებიდან ღუეს გამოვასხავ, —

— წიგ! —

და ტუჩებს ხელით მოვიწმენდავ.

ქალაქიდან ჰუტეს სახელმძღვანელო წიგნი წამოვიღე. ყალიონი რომ მოგვებზრდება, თითო ფურცელს გამოვხევთ და პაპიროსის ქალაქად ვხმარობთ ხოლმე.

ქალაქურ-ლიტერატურული სიტყვებიც შეკარგება. პოლიტიკურ-მეცნიერული, ლექსიკონიც ბოლივით გამეფანტა. სამაგივროდ დღეში სამიოდეს ხევსურულ სიტყვას ვკრეფავ და ვამბობ ხოლმე:

— ხუთ ძროხაი ას. — ჭურხას სტუმარი ხყავ. — ხათუთი, ხედავა? — ჭურხავ, აქა ორ, აქ! — მზექალავ, არა გრცხვენისა? — ჩვენ მამ-პაპან ამაგაჩი მაღიოდეს, უფრო ჩვენზედ კაად სცოდნივ სრუ ყველანი, — უქმიც და საქმიც.

ჭურხა „ნამდვილ ქართულს“ მასწავლის და ყველას არწმუნებს, რომ ექვს თვეში არხვატელი ხევსურისგან ველარავინ გამარჩევს. სხვებზე მეტად ეს ამბავი ხათუთას უხარია:

— ჩემი საქმრო ხევსური ას, ხევსური. ქალაქის სუნ ქოლდ აღარ აქვს.

სუნზე გამახსენდა: პირველ ხანებში ხევსურული სიმყრალე მახრჩობდა. ხათუთასაც თვისი სუნი ჰქონდა: ერთად არეული დამძალებული კომბოსტო, დამპალი ქონი, ძმარი, მუშკი და ხარდალი.

მაგრამ ამ ქვეყნად ყოველივე წარმავალი ყოფილა — ხათუთას სუნიც და ცყავის სიმყრალეც. ყნოსვა ნელნელა დამიჩლოუნგდა და მხოლოდ რამდენიმე სუნის გარჩევის უნარილა შემრჩა: რძის, ციკნის, არყის, მოხრაკული ღუმისა და ხათუთას განისა, რომელსაც ეხლა დამდნარი ფიჭვის სუნი და მათრობელა ოხშივარი ასდის. მგონი რძით და ერბოთი იზელავს განს. ის კი ვიცი, რომ ძროხის შარდით იბანს თმას. ამიტომ გადაჰკრავს იმის დალაღებს მუქი სპილენძის ფერი.

ერთი რამეც გავიგე: სიყვარულმა ჭუჭყის ზიზღი და სუნის ხამუში არ იცის!

უნინ რწყილიც მანუხებდა. არ ვიცი რომელი უფრო მეტია ხევსურულ ლოგინში, ცხვრის ბენვი თუ ეს მკებნარი? ეხლა კი ამასაც ვეღარ ვარჩევ.

ჯერ საწოლში საცვლებით ვწვებოდი. წაწლობამ გამახდევინა, რადგან ხათუთა შიშველად წაწლობდა. მერმე ხათუთამ და ჭურხამ მასხარადაც ამიგდეს. მეც დავრწმუნდი, რომ ხევსურეთში სიტყვა „საცვალიც“ არ სცოდნიათ.

ჩემი საცვალეც ხათუთამ თავისებურად გამოიყენა: ზოგი დასჭრა და თახჩებს ჩამოათარა, ზოგი კი ჭრილობების შესახვევად დალაქ-დოსტაქარმა წაიღო.

თანდათან სოფლურ შრომასაც შევეჩვიე. ჯერ შინ დაგვტრიალდი: ცეცხლი ავანთე, ქვაბები გავრეცხე და ცოცხსაც კი მოვკიდე ხელი.

ქალუკები ჯერ ხითხითებდნენ, მერმე ხათუთამ შემარცხინა:

— ვაჟიკავ, არ გცხვენისა! სოფელმ რო შაიგყვას, სიცილ მართავს. რა ვაჟუკაცის საქმეი ას ცოცხი!

ჯურხას გავყევი და მამაკაცის საქმეს მივაგენი: აბჯარ— საჭურველის წმენდა, ნადირობა, შუღლი, ომი, სამზადისი, ყალივანი, ლექსის გამოჭრა, ლუდი, ღრეობა, ფარიკაობა და... ზოგჯერ მინის აჩიქნაც. მძიმე საქმე კი ქალებს დაუუტოვეთ.

მგელიკა ჩვენს ოჯახზე კრუხივით ზის, ჯურხა კი წინილებს გარშემო უვლის.

* * *

ერთხელ ჩემს ცოლს თუ ნაცოლარს ვუთხარი:

— ცუცქი, ეხლა კი მესმის, რათ დაგანებეს თავი შენმა წინანდელმა ქმრებმა.

მისი წრიპინი მესამე სართულს ასწვდა. როგორ თუ თავი დაანებეს! ცყუილია! ცყუილი! ქმრებმა კი არა, ცუცქიამ დაანება თავი, ცუცქიამ! თუ ასე მგონია, თუ მასთან ცხოვრება მეძნელება, თავისუფალი ვარ:

— აი შენი ქუდი და აგერ ღია კარიც. ოჩენ ნადო! პაჟალუსტა! მიბრძანდი! უხადი, უხადი!

მამ ესე: ცუცქია მანთავისუფლებს, ნება მეძლევა ქუდი დავიხურო და წავიდე.

— ჩემი საცვალი და წიგნები? — ვეკითხები ღიმილით.

— პაჟალუსტა! ოჩენ ნადო!

— ეს ავეჯი?

— ვერ მოგართვი!

ვერ მომართმევს, რადგან ცუცქია სრულუფლებიანი წევრია ჩემი ოჯახის. ნემსიც არ შემოუგანია, მაგრამ —

— ნე ტე ვრემენა, გალუბჩიკ! წავიდა ის დრო, წავიდა! ოღონდაც, ოღონდაც, რომ წავიდა!

წადილმა გამკანრა: ცუცქიას მუთაქასავით ამოვიჩრი ილლიაში და კიბებზე დავდებ მეთქი. იჯდეს და იტიროს. თუ არ ეტირება, ან კატასავით იხსავლოს, ან მობებრებული „ნანა“ იმღეროს.

მაგრამ მე დაღლილი სიცილით მეცინება. ისიც კი მეზარება რომ ცუცქია კიბებზე გავიგანო. მრცხვენია კიდევაც. კივილ-სირბილით მთელ ქალაქს შემიყრის:

— ელიზბარი ტირანია! ჭალათია!... დესპოტია!... ჰარამხანისტია!

იმაზე კი ხმასაც არაუფრო არ ამოიღებს, რომ თვითონ ცუცქია მანამებს, ტკიპივით მწუნის, უსაქმობით იწუნება და ოჯახში ჰარამხანას მიჩენს, მერმე წადი და სდიე! ფეხდაფეხ მიჰყევი და ქვეყანას უმტკიცე, რომ ცუცქია სტყუის, უღვთოდ სტყუის! მერმე უნდა სამართალში გაჰყევი. საქვეყნოდ გადმოშალო შინაური ჭუჭყი და უცილობლად დაამტკიცო, რომ ის ბავშვი, სადღაც რომ იბრღება, შენი ნახელავი არ არის.

* * *

ცუცქიას დეიდაშვილი ჰყავს. ვინმე ელპიგია ჰქვია. ჩემს თანამშრომელს მელიტონ ბუნჩიძეს მემანქანედ ჰყავდა. მელიტონმა ელპიგია დაითხოვა.

ერთი თვე გავიდა. მელიტონს სასამართლოში იბარებენ.

— რა ამბავია, მელიტონ? — ვეკითხებით.

რალა რა ამბავია, იღუპება მელიტონი! ელპიგია უჩივის: შემაცდინა, შვილი გამიჩინა და დამითხოვაო.

ეს ამბავი დავიწყებას მივეცით, საქმე კი თურმე თავის გზით მიდიოდა.

ცუცქია შევიროთე. სამსახურს თავი დაანება. რამდენიმე თვე გავიდა. ერთხელ მელიტონი დამეგაკა:

— ელიზბარ, სირცხვილი შენს ცოლს, სირცხვილი!

— როგორ მიბედავ, მელიტონ!

მეც სირცხვილი, მეც! ცუცქია ელპიტეს მონმედ გაჰყოლია!

ჩემი ცოლი, ბაბულია, კოლია და კიდევ ვიღაც ტიელი თურმე ერთხმად იძახოდნენ სასამართლოში: „ეს ბავშვი მელიტონს ეკუთვნის, მელიტონს!“ და საბუთებზე მოუტანიათ: ცუცქიამ თურმე მელიტონს და ელპიტეს რამდენჯერმე დაუთმო თავის ოთახი. ბაბულიამ უნებურად წაასწრო. კოლიამაც ნახა, რომ... ერთი სიტყვით, მოსახდენი მოხდა, მრავალჯერ მოხდა!

ელპიტეს შეხვეული ბავშვი მკერდზე უსვენია. ექსპერტები ორივეს გულმოდგინედ სინჯავენ — შვილსაც და მამასაც.

— ცხვირები ერთმანერთს მიუგავთ. — ბუტბუტებს ერთი.

— თვალებიც მამასია. — ჩურჩულებს მეორე.

— ტუჩებიც... ნიკაპიც... შუბლიც. — ადასტურებს მესამე.

ბავშვი ღნავის. მელიტონი ფითრდება. ელპიტია სტირის, გულში კი იცინის.

ბოლოს განაჩენიც გამოდის: „მიიღეს რა მხედველობაში... ვინაიდან ექსპერტიზამ აღმოაჩინა, რომ... და რადგან მონმენიც ადასტურებენ... დაადგინა: დაეკისროს მელიტონს ალიმენტის გადახდა ელპიტეის სასარგებლოდ შვილის გასაზრდელად — თვიურად სამი თუმანი.“

— სირცხვილი ცუცქიას, სირცხვილი! — ბრაზით ჰყვირის მელიტონი.

ქედმოგლეჯილი მივრბივარ შინისკენ.

— ქალო, როგორ იკადრე დღეს სასამართლოში ასეთი უმსგავსობა? — ვეკითხები ჩემს ცოლს.

ჩემი ყვირილი ქუჩაში ისმის. ცუცქია წრიპინებს, ვითომ რაო?! რა ჩაიდინა უკადრისი?!

— ოთახი, ოთახი როგორ დაუთმე, ოთახი?!

ოთახი რომ დაუთმო, მაშინ ჩემი ცოლი არ ყოფილა, გარდა ამისა, — **Любишь кататься, люби и саночки возить!** სანყალი ქალი გააბრიყვა და მერე თავი დაანება, განა! ნე პაზვოლიმ!

ვერა, ვერაფერი გავაგებინე! არც ზნეობა სწამს, არც მე მიწვეს ანგარიშს, არც სხვისა სცხვენთან:

— ოჩენ ნადო! ნაპლევატ!

წავიდა ის დრო, გათავდა! ცუცქია თავისუფალია! როგორც ეპრიანება, ისე მოიქცევა!

— მე მელიტონს ვიცნობ, — ვესარჩლები მეგობარს, — ელპიტეს არ აჰყვებოდა.

იხი-ხი! რა ბეცები ვართ მამაკაცები! გვიცნობს ცუცქია, გვიცნობს! (ოლონდაც, ოლონდაც!). კაცმა რომ კაბა ჩაიცვას, ასნი მაინც დავედევნებით. ესეც რომ არ იყოს, მე რა ვიცი ამ საქმისა, რომ მელიტონს ვესარჩლები! განა ცუცქიმ უკეთ არ იცის, სად, რა და როგორ მოხდა?

რა თქმა უნდა, რა თქმა უნდა! ცუცქია მაჭანკლობდა, ამიგომ ყოველივე ჩემზე უკეთ ეცოდინება. მაინც...

დრო მიდის. მელიტონი აღარ მელაპარაკება. ჩემს გულში რწმენა თესვდება: აქ რაღაც ამბავია. მელიტონი უცოდველია. ნუ თუ?

ნუ თუ?

ამ ამბავის დასასრულმა ერთი თვის შემდეგ დაიქუხა.

მელიტონმა შემომითვალა: საქმე ხელმეორედ ირჩევა და მობრძანდიო. მეც წავედი, ძველი ამბავი მეორდება: ელპიტე სტირის და საბანში გახვეულ ბავშვს გულში იკრავს. ბალლი ხელთებს იქნევს და ღნავის. მელიტონი ეშმაკურად ილიმება.

მონშენი პირვანდელ ჩვენებას იმეორებენ. ინგიმური წვრილმანი ბოხჩასავით იშლება. ელპიტე ცრემლით გვარწმუნებს და გვიამბობს — ყოველივეს, ყოველივეს! — როგორ მოხდა... როგორ დაწვა... რა იგრძნო.

დარბაზი ჭუჭყიანი ხითხითით ივსება. პირსახეზე ალმური ამდის. ხან ვნითლდები, ხან

ვფიქრობ. ცუცქია რომ ლაპარაკობს, თავი ლამის მუხლებში ჩავიდო. თითები ყურებში მაქვს დაცობილი.

უცებ ალანძული თავი ავინიე. მოსამართლეთა წინაშე ივბიდ ბენოს ვხედავ — ჩვენს ბენოს.

ვბოსკაცს ბენოს. დგას, კოჟოჟიან თითს ბავშვისკენ იშვერს და ილიძება:

— სამათა? ეს ბატარა? ჩემია, შენი ჩირი მე, ჩემი.

ელპიტეს თითქმის გული უღონდება. ბავშვი მუხლებიდან იატაკზე ჩაუგორდა. „ბატარა სამათა“ გოჭვივით ჭყვიტინებს. მისი მამა — ჩვენი ბენო, ივბიდი მეებოვე — შვილს გაღელილ მკერდზე იხუტებს და ამშვიდებს:

— ია-ი-ი, სამათ, ია-ი-ი... ია-ი-ი...

ბენოს ეკითხებიან, შენი შვილი ელპიტემ როგორ გაანაღდა თავის შვილად?

— ჩონი ბარიშნა, — ამბობს ბენო და გაშეშებულ ცუცქიასაკენ იშვერს ხელს, — ეს ბარიშნა ბენოს გითხრა: ბენო, შენი შვილი სამათა დობგური უნდა აჩვენო. მე კარგი აქიმბაში ვისიო. ბენომ მიესი სამათა. სუსქიამ ჩემი სამათა დობგურთან საილო.

დარბაზი ჯერ ხითხითებს, მერმე ხარხარებს.

ცუცქიას პასუხი უბრალოა: ელპიტე მისი მეგობარია. მეგობარმა დახმარება სთხოვა. ცუცქიაც დაეხმარა. ეს იყო და ეს! სანყალ ელპიტეს სხვებმაც ასე უშველეს.

— ელპიტე თბოლია, — ამბობს ცუცქია, — უპატრონოა, — ოჩენ ბედნი, ოჩენ!

მელიტონი მილიმის. მე თავის სოროს ვეძებ. ელპიტეს, ცუცქიას და სხვა მონძეებსაც სამართალში აძლევენ. უნდოდათ იქვე დაეპატიმრებინათ. ცუცქიას თავდებად დაუდევქი და გამოვსხლტი.

მეორე დღესვე სვანეთში ნავედი ჯავარის საძებნელად, ნამდვილად კი ცოლს გავეძეცი.

— მე მივდივარ, ცუცქი.

- ნადი.
- იქნება აღარ დავბრუნდე.
- ოჩენ ნადო!

* * *

დათვია შემხვდა და შემომიგია:

- უტიშო! უტილაგო! დამპალო! ნიავის საღვერაო! სად ას შენი დაშნა?!

არც დაშნა მქონდა, არც დანა, ამიტომ დათვიამ ბიზლით მომანიცა და აბჯრიანი ბურგი მაჩვენა.

ჯურხამ რომ გაიგო, მესხივით დაიქუხა. მისი ხათვი-გრგვინვისგან და ლომური ბუხუნისგან სოფელს ზანზარი გაჰქონდა. უმაღლე რკინა-ფოლადში ჩაჯდა და ზემო უბნისკენ გაინია. ქვემო უბანმა აწყვეტილი ლომი ძლივს შეიმაგრა. „მანევარ“ მაინც გაუგზავნა და შეუთვალა:

— დათვიაგ, ვაი დედი შენის ბრალი, თუ სადმე წაგანყდივ! — წიკლაურთა გვარმა გლოვის ჰანგზე დაიგმინა და ძაძის იერი ჩაიცვა. იმ დღეს მათი ღიმილი აღარ დამინახია. ჯურხა ჰბორგავდა. წიქა იხერხებოდა, მგელიკა მგელივით ღმუოდა, თოთია ბურტყუნებდა. ხოლო დედკაცები იფხრინებოდნენ და ისეთს მოსთქვამდნენ, თითქოს თითოს ექვსი შვილი მაინც დაუხოცესო.

ხათუთამ პირი მომარიდა და იმ ღამეს საწაწლოდ აღარ მოვიდა.

შერცხვა წიკლაურთა გვარი! შერცხვა და დაიღუპა! მათი ოჯახის წევრი — ჯურხას ძმად-ნათიცი და თოთიას სიძე — ლაჩარი გამოდგა! აღარავინ იმოყვრებს წიკლაურებს, არც არავინ მიეკარება! ცყუილ-უბრალოდ გაიბნა გვარის სახელი, ასი თაობისგან შეძენილი! უნაყოფოდ დაიღვარა არაბულის, აღდიმ გეგზისა და ბატირ მუგოს სისხლი!

სოფლის ქალებმაც ამითვალისწინეს: შექიამ ლაჩრობის ლექსი გამომიცხო. მოქრისი მიბღვერის, ხოშექამ პირი მომარიდა, ხოლო მშვეინარიმ ქვასავით მესროლა:

- ვაჟიკავ, შენი საქმ არა ას ხევსურობაი. გაიხადიდი ხევსურულ ცალავარი.

„უპარა! — დავიძახე მეორე ღღეს გულში. — მეც ხევსური ვარ, ნამდვილი ხევსური! გატრთხილდი, დათვიაგ! შენც მერიდე, აპარეკავ!“ და ძმად-ნათესა მიაძახე:

— ჰეი, ჯურხავ, მამეც ჯავშანი, ზუჩი, ფარი და დაშნა! მე ის არა ორ, ვინც გგონავ! მეც ხევსური ორ, ხევსური!

უცებ გამოიღარა. ნიკლაურებს თითქო ექვსივე დახოცილი შვილი გაუცოცხლდათ. თოთიას და მგელიკას ოჯახებში კვლავ იმედი და ღიმილი დასახლდა. ჯურხა გადამეხვია. ხათუთამ ადგილი იხელთა და ცხელი კოცნა მაჩუქა.

ერთი რამე ვიცი: არც დათვიას დავეუვარდები ღონით, არც აპარეკას მოვერიდები, სიმარდით კი ამ სოფელში ყველას ვჯობნი. ჩემმა გიმნასტურმა ვარჯიშობამ, „შევარდენში“ ყოფნამ და ჭიდაობამ ტყუილად არ ჩაიარა. ჯურხაანთ-კარში ქალაქური სენისგან უკვე განვიკურნე. ჩემი კუნთები თავისთავად იბურთება. გაქცეულ მოზვერს ვენევი და შვიდ ნაბიჯზე ვხტი.

ნიქა თავის საჭურველს მოარბენინებს. ხათუთა ორადლიან დაშნას მოათრევს. იამბეს ჩაჩქანი უჭირავს. მზექალა ფარს მანვლის. თოთია თავის „დავით-ფერულ“ ხმაღს ეძებს. ჯურხა უკვე რკინაშია ჩაჭედული.

ჯერჯერობით უნდა ვივარჯიშო. ჯურხა ჩემი ოსტატია.

ეზოში გავდივართ და დაშნების მაგიერ ჯერ ჯოხებით ვიბრძვით.

— აგე, მაგხვდა! — მალიმალ ბლუის ჯურხა. — კიდე მაგხვდა!... აასს!...

— ფარი დაუხვედრე, ფარი! — მიყვირის ნიქა.

— ფეხი დამალე, ფეხი! — მარიგებს თოთია.

სხვები იცინიან. მე კი ვიბრძვი, ვიბრძვი შმაგიანად, მარდად, თავგანწირვით, ღონებზე რომ მიდგეს საქმე, ჯურხა ერთის დაკვრით გამაპობდა. მაგრამ მე სიმარდე მშველის.

უფრო და უფრო იშვიათად ისმის მისი „მაგხვდა! აასს!“ ბოლოს, როგორც იყო, მეც მივაძახე:

— მაგხვდა!

და ჩემი „მაგხვდა“ თანდათან ხშირდება.

დავიღალეთ. ყველანი ვგრძნობთ, რომ კეჭნაობაში უცებ ას ნაბიჯზე გადავხტი. ნიკლაურებს უხარიანთ, მაქებენ და მამხნეებენ. ზეგ ან მაზეგ დაშნაზე გადავალ.

გაფრთხილდი, დათვიაგ! მერიდე, აპარეკაგ! ნურც თქვენ გათამამდებით, ბათაკა, აფშინა, გაგა, ქორია!

მაინც რა მძიმე ყოფილა ფარსმანის დროინდელი საჭურველი!

* * *

როგორ მოხდა რაც მოხდა — ბინდ-ბუნდად მაგონდება.

სამ დღეს ჭოხებით ვივარჯიშეთ. მეოთხეზე დაშნები ავიღეთ. ჭავშანი აღარ მემძიმებოდა. საცაა სისხლი უნდა დაიღვაროს, ამიტომ მგელიკაც აქ არის. ესეც დოსტაქარია. ხან ზეგ ვიბრძვით, ხან ცალ მუხლზე დაჩოქილები, ხან კიდეგ ჩაკუნტულები. თანდათან შევხურდით.

ჯურხამ თავის ოსტატობა უნდა გვაჩვენოს, სამთავ ერთად გავგინვია — მე, ნიქა და თოთია. ბევრი ვუარეთ, ვუჩხაკუნეთ, დავღალეთ და დავიღალენით, მაგრამ ვერაფერიც ვერ დავაკელით. თოთიამ დაითეცა, ხევსურეთში სამი კაცის მოგერიება მხოლოდ ორ კაცს შეუძლიან და მესამე ჯურხა არისო. ძალაუნებურად დავიჯერე.

მესამე დღეს ისევ მე და ჯურხა დავეტაკეთ. ხანი გავიდა.

— მაგხვდა! — მივაძახე ჯურხას და სისხლი დავინახე. სისხლმა უფრო შემათეცხა.

— აგე, კიდე! მაგხვდა! აას!

ნახევარი საათის შემდეგ იარებს ვითვლით. მე ორგან ვარ გაკანრული, ჯურხა კი ხუთგან. გაფრთხილებული ხათუთა წყალს უსხამს მგელიკას. ბებერი მგელი იარებს მიხვევს და მარიგებს:

— თუ არ აშჩქარდი, დათვიაი ვერ გავიძლებს. დაშნას თვალი არ მააშორო, გულჩი შიში არ ჩაუშო.

დათვია არ მახვლა. ისიც კაცი ას.

— მოკალ! მოკალ! — შემომძახა ჯურხამ. — თუ არ მასკლავ, ის თაოდ მაგკლავს.

იმ საღამოს ბოსელში შევიხედე. სამივე ხელი — შავი და გამხმარი ხელი — ისევ იქ ეკიდა.

ჩამოვხსენი, პურებივით ილლიის ქვეშ ამოვიჩარე, შინ შევიტანე და ბუხრის თავზე ჩამოვკიდე.

— ეს ვინ მაილა? — იკითხა ჯურხამ.

— მე მაგიტანე.

— წიკლაური გამახვალ, წიკლაური. — შემაქო ძმად-ნათიცმა და ცალი თათით წნორის ცოტვიით შემარხია.

ერთი კვირა კიდევ გავიდა. დილა-საღამოთი ისევ ჯობებით ვუარიაკობთ. ახალი სისხლის დახარჯვისა გვეშინიან: დავსუსტდები და დავიძლევი.

ჯურხა იმუქრება: თუ გაჯობა, იმ დათვს მე თვითონ დავახრჩობო, და ხშირად იმეორებს:

— მოკალ! მოკალ, თორე ის თაოდ მაგკლავს!

ჯურხა ჭკუიანი კაცია: უნდა მოვკლა!

ბალათერას ქორწილი ჰქონდა. დათვია ჯაჯვით შემოსილი მისულიყო და ეთქვა:

— ი ქალაქელი დამპალა არ მალს, ჩემი ეშინის.

ჩვენ კი უკვე რკინაში ვიყავით ჩაჭედილი.

— დათვიამ არ დავასწვრას. — მომაგონა ჯურხამ.

ვერა, ვერ დამასწრობს!

ხუთი ვაჟკაცი, ხუთივენი შერკინებულნი, ერთად მივადექით ბალათერას.

მე მაშინვე გაუნაპირდი. მგონი მეშინოდა, არ დავგეჭირონ, ან მანდილი არ ჩავვიქნიონ მეთქი.

დათვია გარშემო მივლიდა და მიბღვეროდა. რომ განაპირდა, დრო ვისელოთ, რამდენიმე ნახტომით პირნინ ავებოძე და მივაძახე:

— რა მიგიქარავს, დათვია! ის ქალაქელი დამპალა არ მავასო, ჩემ იშინისაგ. აბა, მაველი.

— მახვედა? — ჩაიბურცუნა დათვიამ და დამიბღვირა.

— რას იბღვირები, დათვია! თუ ხათუთაი გინდარის, დაივინყე!

და იმავე წუთს ხათუთას მოგვარი თვალი. დაშნები ქარქაშებიდან თავის-თავად ამოსხლგა.

— განი! არ მოგვეკაროთ! — შეეძახე ჩვენსკენ გამოქცეულებს და მოვტრიალდი. მაგრამ იმავე წუთს...

სწორეთ ამავე წამს ჩემმა თავმა დაიბზრიალა. თვალთ დამიბნელდა. წავტორტმანდი, მაგრამ თვალის ჩინი უმაღვე დამიბრუნდა.

ზუჩმა მიერთგულა.

დათვიას დაშნა ერთხელ კიდევ წამოვიდა — პრიალით და სხივილით წამოვიდა. ფარი შევაშველე, განზე გაუინიე და იმავე წუთს ჩემი დაშნის წვერი დათვიას შიგ ყელში მივეცი — სწორედ ყელში მივაბჯინე, რომელიც დათვიას პირსაბურავმა ერთი წამით გამოხსნა.

ჩემმა დაშნამ დათვიას კისერში გზა გაიკვლია და ერთი მტკაველით გაიხედა.

გაშლართული ხევსური კისერ-მოგრეხილი ხარივით ხრიალებს და მიწა-ბალახს ჰგლეჯავს. მე კი განზე ვდგევარ და დაშნას ვწმენდავ.

მავეალ! მავეალ! ვინიკლაურე და ცოცხალ კაც მავკალ!! იმ დღიდან ხევსურებმა ჭიქი დამარქვეს.

თავი მცხრა

რადგან ადამიანი „მავეალ“, ამიტომ ხევსურების თვალშიც მხოლოდ იმ დღეს გაფხდი ადამიანი. ჭურხამ ნეკნები ჩაიზნიქა, იამზემ და მზექალამ ახალი რაინდი გადაჰკოცნეს, ხოლო ხათუთამ იმ ღამეს ისე ინანლა, რომ მეორე დღეს ფეხები მედრიკებოდა.

ღილით ადრე, ქალაიები რომ წყალზე მირბოდნენ, მე სვეტივით ვიდექი ბანზე და ყალივანს ფაშასავით ვაბოლებდი. არც ხათუთა ჩქარობს წყალზე წასვლას. დედოფალივით იდგა კარებთან და მიმავალ ქალებს ეხმაურებოდა.

— გადაშჩია ვაჟიკავ, გადაშჩი? — მილიმოდა მზევინარი.

— მამილოცავ, ვაჟიკავ, მამილოცავ! — ამომძახა ქალთამზემ.

— თურმე ქალაქელ დამპალასაც სცოდნივ დაშჩის ხმარებაი! — ჰკვირობდა მოქრისი.

— ხათუთი, კაი სწორფერ გყოლივ, ღმერთმანი. — მაქებდა ხოშექა.

აგერ, შუქიაც მირბის. კოკა დასდგა, ამომხედა, ამომცინა და ამომიგდო: ვაჟიკა ხევსურ ყოფილას, ვაჟკაცს უქებენ ხმალსაო. ხათუთაც მადლობელი ას, არაკი მათქვე ქალსაო.

შუქია მირბის. ხათუთა ხარხარით მისდევს, ეწევა და თმას უწენავს. მე კი ისევ ყალივანს ვეწევი, სიამით ვიღიმები და ძღვევამოსილი მეზრძოლივით დავყურებ ჭურხაანთ-კარს.

მაშ ესე: ადამიანი მოვეკალი.

სულ ერთია, ხათუთას ვერ წამართმევდა.

მაშ რაგომ გავიმეტე? იმიტომ, რომ მომანიტა? მაგონდება: დათვიამ მგონი განზე გადაანტიტა. თამბაქოს ჰლეჭავდა და დღეში ხუთასჯერ მაინც იწიგებოდა.

დამპალი რომ დამარქვა? ჰო, ამიტომ, მგონი ამიტომ მოვეკალი, და იმიტომაც, რომ ნიკლაურები შეშფოთდნენ. უფრო კი იმიტომ, რომ ჭურხამ მიჩნია თუ მიზრძანა — „მახეკალი“. კიდევ იმიტომ, რომ ასეთია აქაური ადათი. სადაც წახვიდე, იქაური ქელი დაიხურეო. მეც ხევსურული ქელი მხურავს. თუძეც არც იმდენად მსუბუქი ყოფილა ეს ქელი, როგორც პირველად მეჩვენა. ან იქნება დათვიამ ნამდვილი სახელი დამარქვა? იქნება მართლა

დამპალი ვარ?

არ ვიცი... ჯერ კიდევ არ ვიცი.

მე და ლომა-ძალი ჩვენი ნიფლის ქვეშ ვწევართ. ჩვენი არწივი ისე დასცურავს სივრცეში, როგორც შავი ნაფოტი უზარმაზარ ლურჯ მორევეში.

ჩემი ციყვიც ქვემო ტოტზე მის, კიჭია-კბილებს მიღრიჭავს, ჩინჩხვარს ჰლრლნის და ზედ მათურთხებს. ჩვენი თვალები ერთმანეთს შეხვდნენ. ციყვმა უცებ ფხაჭანი აადინა და ფოთლიანში დაიკარგა.

ნეტა რა მოუვიდა? სისხლი ხომ არ შემატყო? ცოდვის ალღო ხომ არ აიღო?

ფაჩუნი მესმის. აპარეკა თავჩალუნული მოდის. ლომა იღრინება და ტოტებით მიწას ბრღღენის. საკვირველია! წინათ ლომა ამ კაცს კუდის ქნევით ელაქუცებოდა, ეხლა კი...

სამგროდ ხომ არ მოდის ეს კაცი?

წამოვიწიე და ხელი უნებურად ადლიან ხანჯალზე დავიდე. ერთმანერთს შევხედეთ, — მკაცრად, ბღვერით, მუქარით გაგზომეთ.

დათვიას და აპარეკას შეთქმულება მაგონდება — ხათუთას იმ დამპალას ნუ დაეუთმობთო.

აპარეკამ ვერ გამიძლო: უმაღვე თავი ჩაჰლუნა და გაბრუნდა.

აგრე! ის აღარა ვარ, ვინც გვეგონეთ! ცყუილად კი არ ჩამომშორდნენ ბაღლებიც! სხვებიც მერიღებიან და მოშორებით მივლიან.

შიში შეიქმს სიყვარულსა!

დათვიას იქვე ვერ გაგაგდებინე სული. შინ მიიტანეს და დერეფანში დაასვენეს, ვინაიდან საამისო ადრეც ჰქონდათ: დიაცი შინ კვდება, ვაჟკაცი კი გარეთაო.

დათვია კვდებოდა. ირგვლივ ჭალაბნი და ნათესავეები ეხვივნენ. მომაკვდავმა თურმე უეცრივ გაახილა თვალები და წამოიძახა:

— სანთელი!

ცვილის სანთელს მოუკიდეს და მარცხენა ხელში ჩაუდეს.

— ხმალი! — ერთხელ კიდევ დაიძახა დათვიამ და ერთი სიტყვაც დააყოლა:

— მარილი!

მარჯვენა ხელში ისევ ის ხმალი ჩაუდეს, რომელმაც წელან უმტყუენა, და მარილიც მიუტანეს. ხმალი ჰაერში ქანაობს და ნელ-ნელა იხრება.

— მოკალით! — ამოიხრიალა დათვიამ უკანასკნელი სიტყვა და იმავე წამს ხმალიც გაუვარდა ხელიდან.

— მაგხკლავთ! — შესძახეს ნათესავებმა და დათვია ამ ფიცით გააცილეს საიქიოს.

აი თურმე როგორ კვდება ხევსური.

ყველაზე წინ დათვის დედა მორბოდა და თან ნავთს მოარბეინებდა, რათა ჭურხას სახლი ცეცხლში გაეხვიენა, მას ოთხი იარაღში ჩამჭდარი ვაჟუკაცი მოსდევდა. ჭურხას ებოში თორმეცმა კაცმა მოვიყარეთ თავი და დინჯად ველოდებოდით. სოფელი გარეთ იყო გამოსული და სულგანაბული იცდიდა. საჩხუბრად წამოსულნი რომ დაინახეს, ერთად მიესივნენ და ხანგრძლივი ჟივილ-ყაყანის შემდეგ უკანვე გააბრუნეს. დათვის ჭირისუფალნი მიდიოდნენ და ისე ომახიანად გაიძახოდნენ, რომ ჩვენც კი გვესმოდა:

— მაგხკლავთ! მაგხკლავთ!

შესრულდეს ნება მათი! მომკლან!

* * *

მართალი უნდა ვთქვა: ჭურხაანთ-კარი სამოთხეა, ნამდვილი სამოთხე. არც მილიციელი, არც გამომძიებელი, არც ბრალმდებელი და არც საქვეყნო აყალმაყალი! ადამიანი მოვკალი და საპყრობილის მაგიერ წიფლის ქვეშ ვისვენებ.

თუმცა, აქაც გამიმართეს სამართალი.

ნიშთან ბჭობის ხის ქვეშ შეიკრიბნენ, ღროშა გამოიგანეს, უხუცესებმა მოიკალათეს და მეც დამიბარეს. მე ჩემი სათქმელი ვუთხარი და განზე გავდექი. დათვიას ნათესაობაც მოშორებით დააყენეს, რათა იქვე არ გაგვესწორებინა სისხლის ანგარიში.

ჯურხამ ისე ილაპარაკა, რომ საუკეთესო ტფილისელი ვეჭილიც კი შურით გაუთირდებოდა. მსაჯულებს დაუმტკიცა ვითომ, მე დათვიას „მაკვლა“ არა მდომოდა, ვითომ დათვია მომპაროდა და უკნიდან დაეკრას, — ლაჩრულად, ღიაცურად, „ციცასავით“ დაეკრას.

მონშეებმა ხელის გულზე მინა, ვერცხლი, ხორბალი დაიყარეს და დაითიცეს:

— ვფიცავ. რომ მართალს ვიცევი.

დილას მგელივამ ჯურხაანთ-კარის „კანოლები“ ქონიან თითებზე ჩამომითვალა:

— თუ თავში დაჭრილს ამოუვიდა საბეო ძვალი, ხუთი ძროხაი ას, თუ ჩხიმი ამახყვა, მაშინ შვიდ ძროხა უნდა მისცას. თუ მსუბუქად დაიჭრა, დაჭრილს დამჭრელი არაყით, საკლავით და პაგივით მიუას შინ, მეტი არა მიზღვეს.

— თუ მოკლა? — ვკითხე.

— თუ სხვის იარაღით მოკლა, იარაღის პატრონი გადაიხდის ხუთ ძროხას.

— მკვლელს რაღას უბმენ?

სწორედ ამ დროს დაგვიძახეს.

მე ვიცოდი, რომ შესაძლებელი იყო აქედან გავეძევებინე. ჩაქოლვა მერჩივნა. იმას მაინც არ გავიგებდი, რომ ხათუთა აპარეკას მიუწვავო.

თურმე აპარეკას ნათესავებს სისხლის მოშლაზე ხმის ამოღებაც კი შეურაცხყოფად მიიჩნიეს. ამაზე ლაპარაკის გამართვა მხოლოდ სამი წლის შემდეგ შეიძლებოდა. ეხლა კი მხოლოდ იარაღის პატრონს ჯურხას უჩიოდნენ და კიდეც გაამცუნეს: მსაჯულებმა ჯურხას ხუთი ძროხის გადახდა დააკისრეს.

უბიდან ხუთი გაქონილი ათ-თუმნიანი ამოვიღე და ვთქვი:

— მეტი არათუერი გამაჩნია. ამ ფულით თუნდ ოცსაც იყიდის, აიღოს.

დამავინყდა, რომ აქ ფულის მაგიერ ძროხებით ითვლება ანგარიში.

ფულის დანახვაზე ზოგმა პირი დაალო, ზოგმა რახრახი ასცეხა. ქალაქის ფული დაიტაცეს და ისე შინჯავდნენ, თითქო ცოცხალი ოჩოპინგე დაიჭირესო, თან ზიზღით ინიტებოდნენ, თეძოებზე ხელებს იცყაპუნებდნენ და ოხუნჯობდნენ:

— ძროხის ნაცვლად ქალაქის ნაგლეჯი უნდა მაგვცაა?

— ჭიბვირობაი ქალაქი გაუვას, ქალაქი, ჩვენთან კი...

— ჩვენც გამაცდილნი ორთ, გამაცდილნი. ვერ მოგვატყუებ, ვერა!

მეწყინა. თავი ჩავლუნე და წამოვედი. ჭურხამ ფული დამიბრუნა და მითხრა:

— თუ კაცმა კაცი სხვის იარაღით მოკლა, მეპასუხედ იარაღის პატრონი ას. ღაშნა მე მაგვც, თარი თოთიამ მაგცა. ჩვენ გადავიხდით. შენ კი წადი და ფრთხილად იყავი.

ოღონდაც! მეც ვიცი, რომ შურისძიება მხოლოდ მერვე თაობაზე თავდება. გარდა ამისა დათვის ნათესავებმა ფიცი მისცეს მას, შენს მესისხლეს მოვკლავთო. ხოლო ეხლავე იმიტომ არ გამოიდეს თავი, რომ აქაურთა სამი მეოთხედი ჭურხას გვარისაა და მათი გადაკიდება ხეირს არავის მისცემს.

მაშ ასე: მე სისხლი მმართვეს და უნდა მოვიხადო. აგრე იყოს. მართლა, დამავინყდა: მეც წიკლაურის გვარი დავირქვი.

როცა მე და ლომამ წიფლის ქვეშ აპარეკა ვიფრინეთ, ხათუთა მოვიდა და მითხრა:

— ჭურხამ სოფელში მანვეარი წალალა, სოფელმ რჭული უნდ მასცვალას.

— რომელ რჭული, ხათუთი?

— აბაიმე! დავავინყდა?

ჰო, მართლა: სოფელმა ადათი უნდა დაარღვიოს — ჩვენ, წაწლებს, შეუღლების ნებართვა უნდა მოგვცეს.

მაშ არშიყობა და წაწლობა გათავდება. ვაი თუ ხათუთას კოცნასაც გემო დაეკარგოს!

— ხათუთი, ჩემო თუთი! მოდი, მაკოცე, თორემ... კიდევ ერთხელ... კიდევ, კიდევ, კიდევ!

— აბაიმე, ვაჟიკავ! რაი გემართების?

— არათფერი, ქალავ, საიმისო არათფერი. შენი კოცნაი მამინდ. მეგ არათფერი.

* * *

ხათუთა მიზგზიანი ქალია, მძახურას ნანყევლია.

— ლავ-შანათვალი ას. — ჩიფჩიფებს საბედისწერო სიგყვას ასი წლის ქატი-მკითხავი ძილუკა და შესალოცს ამზადებს.

ღამეა. ბუხრის წინ დედაკაცები ვეებერთელა ვირთხებივით ჩაკუნტულან. ჯამი, წყალი, მახათი, სანთელი, ქერი, ნახშირი და შავ-გარიანი ღანა მოიგანეს.

მე საკვამლედან ჩავცქერი. ხათუთა ცეცხლთან ზის და თვალეები ჭერზე აქვს მიბჯნილი, და ეს თვალეები ხატის პატარა ლამპრებს მომაგონებს.

ძილუკა ხათუთას მანდილის ნაპირით სამჯერ უზომავს ხელს — მაჯიდან იდაყვამდე. მერმე ავგარობს ჰკრავს და ხრიალებს:

შავილოცივ თოლისასა, პირველ ჩემი თავისასა. შინაურისასა, გარეულისას, ქალაისას, ბიჭაისას, განმალაღისას, განდაბაღისას, შავაისას, ყირმიზისას, შავთოლასი, ჭრელთოლასი. შენსა მოვათოლესა ბანით მეხი, კარით ცეცხლი, ერთი მუჭა მახათი თოლჩი გამოვახლართე.

კიდევ რაღაცას ბურგყუნებს, ხელებს ასავსავებს და ისევ ხმამაღლა ხრიალებს: უჟური მადიოდის შუალამეს ბინდისასა. ყავარჯენსა მაიქნევედის ხელმოკლესა შინდისასა. შინ ქრისტი ხადვდებოდის:

— უჟუროვ, უხამსუროვ, სად მიხვალო?

— ადამისა თოლჩიაო, სისხლის სასმელად, გვინის სათქვეფულად.

— შენ ადამის თავჩი ვინ შეგიშვებს! თავჩი დაგკრავ, ახლავ მაგკლავ!

კიდევ დიდხანს ბუტბუტებს ჯოჯო. მერმე გაბომილ მანდილს ხელმეორედ ატოლებს

ხელზე და აცხადებს:

— ა, მანდილ დამოკლდა. მარჩების ხათუთაი, მარჩების!

მკერდი გაუღელა, ორი ნესვი გადმოუგდო, ორივეს შეულოცა, შუაში ავგარობი ჩამოჰკიდა, ილლიაში ერთი კათხა ერბო ამოიჩარა და ლოცვა-კურთხევით გარეთ გაიძურნა.

— ხათუთი, — ვეკითხები იმავე ღამეს ჩემს ქურქში ჩამონოლილ ნანალს, — შელოცვამ გიშველა?

— მიშველის, მეძრ მიშველის. ახლა კი სანყენ ლიშან რამ მეძართების.

ხათუთამ არ იცის სანყენ ნიშანის — ზმორების, ხრჩობისა და კლაკვნის მიზეზი. „მადახურამ დამწყველავო“. მე კი ვიცი, რომ ჩემი ნანალი ბუნებამ დასწყველა, იმიტომ დასწყველა, რომ გათხოვება დაუგვიანეს. ისიც ვიცი, რომ ნანლობის ნაცვლად როცა ნამდვილი მადახურა — ბუნება დაუძახებს, ხათუთა უმაღვე მომჭობინდება.

უკვე მოდის ის დღე, მოდის! მოდის და იძახის — ასე იძახის, მომ ყველა ოჩოპინტები და მადახურები სოროებში იმალებიან.

* * *

ბანზე დავდივარ და შორიდან ვუმზერ: ნიშთან თეძი შეიკრიბა.

ჯერხა მოხერხებული კაცია: ჯერ დიდი ღრეობა გამართა. გუშინ ვეება ქვაბები ჰბოლოვდა.

ლუდი მოხარშეს, არაყიც გამოჰხადეს, ხმიადები გამოაცხვეს, კარაქი დაადნეს და ჭურჭელიც დაამ ზადეს.

დღეს დილით ხაგს ძროხა დაუკლეს და პატარა მოედანი ბოლით გასცენეს. ეხლა შორიდან ეფუნების ჟღარუნი და ხევისბერის დარიგება მესმის:

— კაცი არ მახკლათ, ხალხო...

ზოგნი კეჭნაობენ, ზოგნი ლიშანს ესვრიან. მერმე მწვანებზე მოიკეცეს, სამოცი ჩხუტი ლუდი დასცალეს და ორი ძროხა გაათავეს. მათი ღრიალ-სიმღერა მთებსაც კი ესმით. თემობა

ინცობა. მერმე —

— რჯულ უნდა შევცვალოთ. — აცხადებს დეკანოზი.

აპარეკა, ბათაკა, დათვიას მეჭალათენი და ოციოდე მათი მიმდევარი მგლებივით ჰღმუიან:

— არ გვინდარის, არა! არ შაიძლების რჯულის შაცვლაი, არა!

— დამპალაის გულისთვი მამა-პაპის რჯულს უნდ ვულალატათა?! — ბლავის აპარეკა.

— ხევსური რჯულს არ უღალატებს, სანამ ცოცხალი ას! — ერთ ხმაზე მოცეცერ იმეორებს ბათაკა.

ჯურხას კაცები უზარმაზარი თხუნელებივით დაძვრებიან და ახალ მომხრეებს შოულობენ. დიდხანს გრძელდება ლუდ-არყით შეხურებული ყაყანი და ჟინიანი შეძახილი.

მე ქვეით ჩავდივარ და აღელვებულ ხათუთას ვეკითხები:

— ხათუთი, თუ ნება არ მოგვცეს, რას იზამ?

ხათუთა გულის ღელვას ველარ უძლებს. კისერზე მებვევა, პირ-სახეს ცრემლით მისველებს და მტკიცედ გაიძახის:

— თავ მაგიკლავ, თავსა!.. ვაჟიკავ... ჩემო ყველაფ...

მისმა მიზეზიანობამ ერთხელ კიდევ იფეთქა. ჩემი ქალაი ნერვიულად ივლაკნება, იბრჩობა და ისე მებუტება, თითქო ჩემს დახრჩობასაც ლამობსო. ძლივს ვამშვიდებ და ჭერხოსკენ მივდივარ.

ნიქა შემორბის და ხათუთას ეუბნება:

— გათავდა, ქალავ, გათავდა!

მე ზევიდან ჩავცქერი. ხათუთა ზეზე წამოიჭრა და განაჩენს ელოდება.

ნიქავ, უთხარი, უთხარი რალა სათქმელი! რად აწვალე ისედაც განვალეებულ ხათუთას! სთქვი, შე კაცო. სთქვი ჩქარა!

— წიქავ!.. — ჩურჩულებს ხათუთა.

— ოც ძროხა უნდა დავარიგათ, ოც ძროხა, ქალავ.

მე რომ წიქას დავენახე, ალბათ ამ ამბავს არ იტყოდა. არც შემდეგ მითხრეს.

თმაგაშლილი ხათუთა შინისკენ გარბის. მე ბანზე ავდივარ და ვხედავ: თემი უკვე იშლება. ნაღრეობალი ხევსურები, გაღეშილ-ატაცებულნი, ჭგუფ-ჭგუფად იშლებიან, თან თანდურებს ატრატუნებენ, აბჯარს აჟღარუნებენ, უცნაურს გაჰკვივიან და ასიოდე ფეხს ერთმანერთში ჰხლართავენ.

* * *

ჩემი მაყრიონი თოთვის სროლით და გრგვინვით გადადის ერთ ებოდან მეორეში და ხათუთას, თოთიას და იამზეს აცყობინებს:

— მაედინებიან! მოდიან!

გზაშივე არაყი და ლუდი მიაგებეს. წინ „მეხორნილე“ ჭურხა და წიქა მიუძღვიან. აქ ჩემი დედ— მამა — მგელიკა და ნანუკა ესალმებიან.

— მასპინძელო, — ეუბნებიან მგელიკას და ნანუკას, — სრუ მუდამ ლხინი და ხორნილიმც ნუ მაგეშლების!

მხოლოდ ეხლა შემძვეს ქალებით სავსე ოთახში.

ხათუთა საზღაპრო დედოფალს ჰგავს: მოქარგული „სათაურა“, ვერცხლის „შიბი“, მოკლე ჭუბა, — ისიც წითელყვითლად მოქარგული. ქათიბის მსგავსი „თაფანაკი“. ნამდვილი ვერცხლის საყურეები. ნამდვილივე ვერცხლის ბეჭედი. ძროხის შარდით შეწითლებული და მუხლამდე მინანვდენი ღვედის-სისქე ნანწავები. დაბურული თვალები, მარწყვის ტუჩები და შიგ მწკრივად ჩალაგებული გათყვნილი ნუშები.

თოთია და იამზე ცრემლ-ნარევი ღიმილით იღიმებიან. ხათუთას ოდნავ უკანკალებს ხელი.

ზედამდეგებმა სანთლებით განათებული ტაბლა ჩამოატარეს, ხევისბერი გვამწყალობებს, გვლოცავს და გვარიგებს:

— ქალისა, ვაჟის პატრონო და ნეფე-დედოფალნო! გწყალობდასთ ჩვენის ანგელოზების მადლი! ბედიან-დავლათიან მაგახდინასთ, ერთუცს შაგაბერნასთ, გამრავლნასთ, ასის-თავად გაგხადნასთ!

ყველანი გვლოცავენ და გვილოცავენ. ჯურხა ხვევნით მახრჩობს და თითქო სტირის:

— ვაჟიკავ... ჩემო ძმავ და თიც-ნაჭამო..

მეხვევიან მამაც, დედაც, ნიქაც.

კინალამ დავეოცნე შუქია, თია, კმარა, ლელა, სანდუა და თუთა.

მწვეინარს აბალი შაირი გამოუცხვია. მოქრისმა ჩუმად იდაყვი ჩამკრა ფერდში, ხოშქა შემომხარის. ქალთამზემ დრო იხელთა და მაგრად მიჩქმიტა.

მერმე სმა, მღერა, „ტომ-ფანდურის ტყრიალი და ბუბიკანტი“ იწყება. შუქია გვერდით ჩამიცუცქდა. ფანდურს აფრაგუნებს და მიმღერის:

აღულებს ბედიანაი ქერსა და სვესა, ორსავე.

ასხენებს ბედიანაი ჯვარსა და ღმერთსა ორსავე.

ანეგდა ბედიანაი მტერსა, მაკეთეს, ორსავე.

მერმე მეჩურჩულება:

— არ შასცხვე, ვაჟიკავ, ამაღამ რო ხათუთას მიუცუცქდელები და კუსკუსობას დაინყებთ, თორე...

ხათუთამ ყურები სცქვიტა. შუქიამ გადიკისკისა და ქალებში შეერია. მე ცხენივით ვიცინი.

როცა გაღეშილი სტუმრები ღრიალ-კვილით დაიშალნენ, შუალამე გადასული იქნებოდა. მე და ჯურხამ თითო „ყალივანი“ დავცალეთ და ჭერხოში ავედით. ჩემი ლოგინი ისევ ბანზე მეგულეობდა. მეგონა, ხათუთა იქ ამოვა მეთქი. მაგრამ ჯურხამ მითხრა:

— აქ გაიხადე. წეს უნდა შესრულდას.

როცა გავიხადე, ქურქი მომახვია, სანათურთან მიმიყვანა და ქვეით ჩასძახა:

— ხათუთავ, შაიძლებისა რო ვაჟიკა ჩამოვიდას?

პასუხად სიბნელიდან ხითხითი მომესმა.

— ჩაედ! — მიკარნახა ჭურხამ და მეც ჩავედი.

— აქა ორ, აქ. — მომესმა ჩურჩული.

ტყავებში გახვეული დედოფალი ხელის ფათურით ვიპოვე.

ორი წუთის შემდეგ ხათუთამ დაიკვნესა. და იმავე წამს მეორე კუთხიდან მზექალას ხითხითი და ნანუკას შემოგვვა მომესმა.

— რაი გაყვირებს, ქალავ! ბატარაი ხო არა ხარ!

მეგონა, ჩვენი ჯალაბობა იმ ღამეს თოთიასთან წავიდოდა. მესამემა. ისევ ჭერხოში დაუაპირე ასვლა, მაგრამ ვითიქრე:

„ესეც აქაური ქელი ყოფილა. მეც ხომ წიკლაური ვარ და უნდა დავიხურო“.

დავრჩი. ჭერხოში რომ ავედი, ჭურხამ „შინ“ ჩასძახა მზექალას:

— ქალავ, კუს თუ გეკუსებისა?

— ჩამედ, ჩამაედ! — ჩუმი ხმით ასძახა ქვეიდან მზექალამ. — მეკუსების, მეკუსების!

მესმის, ცოლს რომ ნებართვას სთხოვენ, მაგრამ ვერ გავიგე, თავიანთ ნაჩუქარს განგებ რად ატყობინებ მთელ ოჯახს?

ამაშიც ვემორჩილები:

— ხათუთი, შენთან მასვლა მინდარის. — ჩავძახი ყოველ ღამე ზვეიდან — კუს თუ გეკუსებისა?

— ჩამაედ, ჩამაედ! — მიპასუხებს ქვეიდან ჩემი ცოლი. — მეკუსების, მეკუსების.

მე რომ უკანვე დავბრუნდები, ჭურხა ჩასძახებს:

— ქალავ! .. კუს თუ გვეკუსებისა?

— მესენ, მეძინების. — მესმის ზოგჯერ მზექალას ამოძახილი. — მეხიმც გედლიშების!

მეხ-ნათხლეში ჭურხა ბურცყუნით ბრუნდება. მე ვხითხითებ. იშვიათად მეც მესმის ხათუთას პასუხი:

— მეხიმც გედლიშების!

მე ვბუტბუტებ, ჭურხა კი რახრახებს.

* * *

თოთია ჩემი სიმამრი გახდა, იამზე კი — სიდედრი. ორი მამა მყავს, — მგელიკა და თოთია, და ორი დედა, — ნანუკა და იამზე.

ჩემი თავისთვის გაუთავებელი დავა აქვთ. მეც არ ვიცი, რომლის შვილი ვარ ნამდვილად და ვის სახლში უნდა დავბინავდე. ურიის ბალღით მწენავენ, სოლომონ ბრძენთან რომ მიიყვანა ორმა დედამ. ის ბალღი შუაზე გაჭრას გადარჩა. მე კი ჭურხამ შუაზე გამყო: ხან ერთთან ვარ, ხან მეორესთან. კვირა დღე რომ მოვა (ჭურხაანთ-კარში თვე და დღის რიცხვი დაგვარგეთ, თორემ კვირა-უქმე ბავშვებმაც იციან), მე და ხათუთა თოთიასთან გადავდივართ. მეორე კვირა რომ დადგება, ჭურხა ამოვარდება, ჩვენს ქონებას ილლიაში ამოიჩრის და ბატკნებით „ნაგვლალავს“.

ეს ჭრელი წესი იმის გამო შემოვიღეთ, რათა ადათი მხოლოდ ნაწილობრივ დაგვერღვია. იგი მოითხოვდა, რომ ხათუთა ერთი კვირის შემდეგ ერთი წლით დაბრუნებოდა დედმამას. მე ავჯანყდი, არ დავემორჩილე.

— არ მინდა! არ შაიძლების! — ვყვიროდი ხაფი ხმით — ცოლი იმიტომ შევირთე, რომ მაშინვე ერთი წლით გამეყაროს?!

ხათუთა ჩემქუდად მიდასტურებს. სხვებიც მეთანხმებიან. მაგრამ ვილაცამ ოდესღაც რაღაც დაანესა და უნდა დავემორჩილო. ჩემი ცოლი ეზოს იქით ცხოვრობდეს, მე კი აქეთა მხარეს და ერთმანერთს ვერ მივეკაროთ? და თუ ორთავ კუს გვეკუსებისა, მაშინ რალა ვქნაო? ზამთარში ტყეში გავიპარნეთ?

— არა მეტი, არ იქნების!

ჯურხა ხევისბერს და თავკაცებს ეჩურჩულა და წესის განახევრების თანხმობა მომიგანა. აგრე, მეც ეგ მინდოდა!

ხათუთა ამბობს, ორმოცი ძროხა გვეყავსო. ოცი თოთიას უჩუქებია და ოციც ჩემი ურბათი ყოფილა.

თურმე ის ურბათი მე უნდა მიმეცა, მაგრამ ჩემ მაგიერ ჯურხას მიუცია. ამბავი რომ გამოვკითხე, ჯურხამ თათი ღამკრა და მითხრა:

— ფიც-ნაჭამთ რა ანგარიში აქვთ!

საქონლისა მე არათფერი არ მეკითხება, სანადიროდ კი უჩემოდ არ წავლენ. ჩემი „დვირბინი“ მეტად გეშეველის. ჯერ-ჯერობით მე და ჯურხამ სამი აფთარი, ორი ღათვი, რვა ჭიხვი, ოთხი მგელი და რამდენიმე მელა მოვკალით. კურდღელს, ტურას და მაჩვს არა ვკადრულობთ. ჯურხა მადიდებს და სოფელს აჯერებს, ვითომ ჩემისთანა მონადირე თუმ-ფშაგ-ხევესურეთშიც არ მოიძებნებოდეს.

ამას წინათ წრიაპები გავიკეთეთ და ერთ მწვერვალზე აფუოფხდით. შორს, ძალიან შორს, მოლურჯო ნისლში ბინდად ვხედავ მაღალი ქედის ნახაზს.

იმ ნახაზს უნებურად დავაშტერდი და უნებურადვე ამოვიოხრე:

— ჯურხა, აგერ ის მთა რომ მოსჩანს, გომბორი ხო არ ას?

— რაისთვი ოხრავე, ვაჟიკავე? — და თვალებში ჩამაშტერდა. — გულმ ხო იქით არ გაგინივ?

— არა, ჯურხა, არა... ისე ამოვიოხრე.

ეს იყო ჩემი პირველი ტყუილი. გულმა მართლა გამინია გომბორისკენ, კახეთისკენ, ბარისკენ, ხალხისკენ და ნათესავებისკენ.

ნეტა რა ხდება იმ ქვეყანაში? კიდევ მიგონებენ თუ ღამივინყვს?

ჩემ ბინაში დასახლდა ვინმე, თუ დეიდა მაიკომ შეინარჩუნა? ცუცქია, რა თქმა უნდა,

ახალ ვინმეს გააბედნიერებდა. იქნება ეხლაც გაჰკვივის:

— ოჩენ ნალო! დავაი!

ახა-ხა, მონანილე ვარ შენი მწუხარებისა, ჩემო უცნობო მაგიერო, მონანილე! შორიდან გითვლი სამძიმარს.

ნეტა ვინ გამოჰგზავნეს სპილენძის მადნის საპოვნელად?

მე რომ დავიკარგე, ბიძაჩემი არჩილი კვდებოდა. ნეტა მოკვდა თუ გადარჩა? სანდროს ანეტა უნდა შეერთო. შეერთო თუ გაიყარნენ?

ნეტა რა ხდება ჩემს საქმეში, სამთა-მადნო დარგში?

კიდევ ბევრი რამ ვკითხე ჩემს თავს. რაკი მიძინებულმა ჭიამ ერთხელ გაიფაჩუნა, მაშინვე ცოდნის ქავილიც ამივარდა. მაგრამ რადგან დათვის ნაკვალევს დავედევნეთ, უძალვე ჩაჰქრა.

უცებ ჩემს ფეხ-ქვეშ რაღაცამ გაიბზინა. დავწვდი და ავილე. გოგირდი, გოგირდის მადანი! მაშ აქვე სპილენძიც იქნება. ორივენი ერთად ბუღობენ, ორივენი განუყრელი ტყუპები არიან. მეძებარი ვით დავრბივარ და ვეძებ.

სპილენძი! სპილენძის მადანი! მერმე როგორი! ერთი მუშტის ოდენა ქვა ხუთ გირვანქას მაინც იწონის. ჭავარი ლურჯად, წითლად, მომწვანოდ და მოყვითალოდ იწვის.

ავიხედე და კლდე დავინახე. მადნის ადლიან ძარღვს ის კლდე გამოეხეთქნა. კლდის ძირს მივდევ და ვათვალიერებ. აი მეორე ძარღვიც... აგერ მესამეც, მეოთხეც... ერთმანერთში არეულან სპილენძის და გოგირდის მადნები. აქა-იქ შაბიამანიც მოსჩანს.

— მანდ რას ეძებ, ვაჟიკავ? — სხვისი ხმით მეკითხება ჭურხა.

— სპილენძი, ჭურხა, სპილენძი!

— ვიცი, ვიცი. ეგ სხვა რვალი ას, სხვა. შენ რო ეძებ, ის სხვაი ას, წამაედ, ვაჟიკავ, წამაედ, თორე დათვი მიგვეფარების.

მე აღარ მივდევ. ჭურხა გამინყრა, თითქმის ძალით წამათრია. თითქო შეშინებულე იყო. მიმათრევედა და ბურტყუნებდა:

— რაად გი რვალი? ეშმას მაგონილი ას. ქალაქში გაიგებენ და ამოვლენ....

შიშის მიზეზს უმაღვე მიუხვდი: ის ქვეყანა ამ ქვეყანაში შემოიჭრება. გზა გაიკაფება, მავთული გაიბმება, მილიცია მოვა, და ხელისუფლება, სამართალი, გადასახადი, მანქანა, ორთქლი, ელექტრონი და ათასი ეშმაკეული, გაჩნდება.

სალამოზე ორივენი ჩაკუნტულნი ვსხედვართ და ყალიონებს ვიბოლებთ.

მგელიკა, თოთია, ხევისბერი და სამიოდე თავიკაცი შემოვიდა. სადღაც დაელივანთ, ძლიერ შეხურებულიყვნენ და ჩახლეხილი ხმებით გულამოსკვნით მღეროდნენ:

ადგე, თამარ დედოფალო, შენთვის გირის საქართველო:

სიმღერას საუბარი მოჰყვა. ისევ ბავრაციონთა „გორი“ გაიხსენეს და ძველებურად შესძახეს:

— მავას! მავას!

მოხარატებულ სითიკანში ჩამჯდარმა და მყინვარივით გათეთრებულმა მგელიკამ თავი ჩაჰქინდრა, კარგა ხანს იყუჩა, იქანავა, მერმე ჩემსკენ გადმოიხარა და შემევედრა:

— შეილო, ნუ დამიმალავ, თამარ ნეფე მართლა გაცოცხლდაა?

ვაი ჩვენი ბრალი!

ვერც კი გავიცინე. მხოლოდ ჩემ თავს ვკითხე, რამ გააჩინა ამგვარი ზღაპარი? ვკითხე და ვერ ვუპასუხე.

თავი მათა

ნიქა ისარივით შემოვარდა:

— დვირბინი სად ას, დვირბინი? თოფი სად ას, თოფი?

დურბინდი და ორი თოფი მოიგაცა, ისევ ისარივით გაიჭრა და მომაცხა:

— ვაჟიკავ, აჩქარდი! თოფი ნამოილი, თოფი!

ყალივანი დავაგდე, თოფს ხელი დავტაცე და გავიქეცი.

გარეთ მგელიკა დვას. ასი წლის თვალებს ხელით იფარავს, ცას გასცქერის და ბუტბუტებს:

— არნივ ბოინობს, არნივი, თუმცა... არა ღვავის.

ცაში ავიხედე და — რა თქმა უნდა არა ჰგავს — ავიხედე და რკინის არნივი ვიცანი.

ყოველ მხრიდან ჟრიაშული, შეძახილი და შიშნაჭამი ნკმუტუნი ისმის. წიკლაურები ქორისგან დატურთხალი წინილებივით დარბიან. დედაკაცები წრიპინებენ, ბაღლები ღნავიან, იარაღში ჩამსხდარი მამაკაცები ბელადს ეძებენ. ცაში ცქერით მთელ სოფელს მოედრიცა კისერი.

ჯურხა ქედმოგლეჯილი მორბის. ნიქა წინ უხვდება და თოფს აჩრის ხელში. თოთია უკვე აბჯარში ჩამჯდარა, ვაცივით მოაბოგებს და ლამობს დათრთვილული თავი მუზარადში შეჰყოს.

ხუთ წუთში ლაშქარი მზად არის. სარდალიც სარდლობს.

— ბათაკავ, ათ კაც წაიყვანი და ა ი ხევჩი ჩასაფრდით. თოთია, ხუთი კაცით ხატის უკან დაიმალენით! აბა თქვენი ვაჟვაცობა ა ეხლა გამაჩინდების! სხვანი ჩემთან წამაედით.

ხუთ წუთში ყველანი ჩასაფრებულნი ვართ. მეც სხვებს ავედევნე — არ ვიცი კი რად, რისთვის, რატომ? რა უნდათ ხევსურებს, ქალაქის არნივისგან — არც ეს მესმის.

— ჯურხა, რა გინდათ ჰაეროპლანისგან? — ვეკითხები სარდალს.

არც თვითონ იცის. მისი აზრი ბარბაცებს. ბოლოს მეუბნება:

— თუ მიდის, წავიდას, ჭურხაანთ-კარჩი კი არ შამაუშვებ, არა!

მე ვილიძეები. ჰაეროპლანს ჭურხაანთ-კარში რა უნდა! ალბათ ღრუბლებში გზა აერია. ცაში დაბორიანებს და გზას ეძებს. ამ სოფელში გადაივლის და წავა.

ქვედან ისევ ჟრიაშული და ყაყანი ისმის. ჩვენი რაზმიც შეთთავს, იღრინება და იარაღს იმარჯვებს.

არწივი კი მოდის, მობიბინებს, მოჰქრის. ნათლად მოსჩანს მისი უუბარმაზარი ფრთები, განიერი ბოლო და მოკვეთილი ნისკარტი.

— ჰაეროპლანი ჭურხაანთ-კარჩი მადის. — ბუტბუტებს ჭურხა. — ალბად ი ნუნკმ გაგვცა, შენ რო მაგიყვანა, ვაჟიკავ აბა, ხევსურნო!..

ჰაეროპლანი მართლა ქვეით იწევს, ვეებერთელა რკალებს ჰკრავს და თანდათან გვიახლოვდება. უკვე მკაფიოდ ისმის მისი ბზუილი და დგრიალი.

ხევსურები თოფებს უმიზნებენ. ჩემმა თოფმაც თავისთავად ასწია ტუჩი. აღარ ვეკითხები ჩემს თავს — რისთვის, რად, რაგომ?

ჭურხას თოფმა კენტი დაიჭექა. იმავე წამს ოცმა თოფმა იგრიალა. ხევში და ხატის მხრიდანაც ოციოდემ დაიქუხა.

ჰაეროპლანი თითქო შეკრთა. ცას ნისკარტი აჰკრა და აიწია. ჭურხაანთ-კარი კი დგრიანებს, ჰქუხს და გამწარებით იბრძვის.

— მახვდა, მახვდა! — აას! — აას! — მესმის ხევსურების მხიარული შეძახილი და გამარჯვებული ჟრიაშული.

არწივი თითქო ბორძიკობს, გორგმანობს, მაგრამ მაინც ბევით იწევს, ცას ჰკორტნის და ისე უვლის ჭურხაანთ-კარს, თითქო განგების ეგიკი ჰყიოდეს, და ეგლსა სწერდეს ჩვენზედა.

უცებ შუა სოფელში უბარმაზარი ალი და კვამლი ავარდა. იმავე წამს საზარელი გრგვინვა და ცხელი ჰაერის ტალღა დაგვეტაკა. რამდენ ხანს ვეგდე მინაზე — არ მახსოვს.

ბობლვით ვდგები, რეტიანივით ვლასლასებ და გარემოს თვალების ფშენვით ვათვალავრებ. ზოგნი ოთხით დაჩოჩავენ, ზოგნი უნძრევლად გაშოტილან, ზოგნი კიდევ ბარბაცით მიილტვიან ტყისკენ.

ჭურხა კლდეს მიჰყუდებია და გაუგებარს ღმუის. სირბილი, კვნესა, შეძახილი და ჟრიაშიული მატულობს.

თანდათან გონს მოვდივარ და ვხედავ: ხევსურები დედიან-ბუდიანად სასონარკვეთილი კვილით და ზარით გარბიან ტყისკენ. როგორ გაჩნდა ამ დროს ჩემს გვერდით ხათუთა — ეხლაც არ ვიცი.

— ნამაედ! ნამაედ! — ჩამკვივის ყურში და თითქმის მიმათრევს.

— ჭურხა სად არის, ჭურხა? — ვლულლულვებ ავადმყოფი ბალღივით.

— ნავიდ ჭურხაი, ნავიდ! — ჩამძახის ჩემი ცოლი.

— ჩვენები როგორ არიან, ჩვენები?

— გადარჩეს, ყველანი გადარჩეს.

ტყეს შევხიზნეთ. ვსხედვართ და ისე შევცქერით რკინის არწივს, როგორც თავგები კატას.

„ჰარაპლაენი“ ცას აღარ ჰკორტნის. ძერასავით დაგვეგრიალვებს და გვითვალთვალვებს. მერმე კისერი გაიჭიმა და სწორი გზით ნავიდა.

„მეხის მსროლელი“ თანდათან ჰატარავდება. ტყევ ნელნელა იცლვება. ნაცემი ძაღლვებივით მოვიპარვებით. სოფლიდან დედაკაცვების ზარი და გმინვა გვესმის.

სოფლის გული ამოვლევტილია. სადაც გრანჯა ვატერინდაულის სახლ-კარი იყო, ეხლა ვეებერთელა ორმოლა მოსჩანს. გიგიას, ჩუნთიას და მინდიას სახლვები და ბოსლვები გულაღმა გადანოლილან, გამოშინვულან და აღსა და ბოლში ვახვეულან.

ავერ სამი ვაჩახხული ძროხა. აი ვამოლადრული ცხენი. კამეჩი ოთხივე ფეხით ზეცას შეღაღადვებს, ხუთიოდე ცხვარი თითქო ცოცხლად შეუნვაეთო.

გრანჯა და მისი ჯალათი აღარსად მოსჩანან. მერმე იპოვეს: ზოგი თავს მოათრევს, ზოგს ფეხი მოაქვს, ზოგს კიდევ ხელი ან ტანის რომელიმე ნაწილი.

სოფელი მოიდრიკა. ყოველივე უცებ განიბნა და გაჰქრა: ვაჟკაცური რიხიც, რაინდული ზავთიც, ხევსურული გორობიც და ყიფიც. აღარც ოჩოპინგე ახსოვთ, არც მაძახურა, აღარც მეჯალათე და არც მესმინაი.

— ჯურხა, — ვეუბნები საღამოზე ჩემს ძმად-ნათესს. — ჩვენ ასნი ვიყავით, ჰაეროპლანში კი ორინი იქნებოდნენ.

— ვიცი. — ბურცყუნებს ბელადი და ბუხარს ანიგებს.

— მაინც გვაჯობეს.

ჯურხასღუმს. ჯურხა ჩათიქრდა, ისე ჩათიქრდა, რომ ყალიონი პირში გაუშტერდა და ჩაუქრა.

— საქმე რომ ვაჟკაცობაზე მისულიყო, ერთ ხევსურს იქაურნი ხუთნიც ვერ გაუძლებდეს. — ვაფხიზლებ ბელადს.

— აი-ჰაი, ვერ გაუძლებდეს.

— მაინც დაგვამარცხეს, იმიტომ რომ... იმიტომ რომ ისინი ქალაქელები არიან, ჩვენ კი ისევ ტეტიები დაფრჩით.

ჯურხა ისევ სღუმს. მე ისევ ვლაპარაკობ. ძმად-ნათესი მომიბრუნდა, დამაშტერდა და მკითხა:

— რაი გი ვაჟიკავ? ქალაქისაკენ ხო არ დასწახდი?

— ქალაქი? არა, ჯურხა, ჯერ არა... ისე ვუბნობ, თორე...

ერთხელ კიდევ ვიფლიდე.

ჯურხაანთ-კარს გლოვის, ეჭვისა და დამცირების შავი ნისლი აწევს.

* * *

დღედა მაიკო სოფლიდან ძლივს ჩამოვიყვანე. უმჯობესი იყო ბუხართან ერთი ცომარა თოფის წამალი შემენახა, ვიდრე მაიკო და ცუცქია შემეხვედრებინა. დეიდას არც ფაქტიურად სწამს „ჭრიჭინას“ ცოლობა, არც დე-იურედ. თავის რძალს თითქოს არც კი ამჩნევდეს.

ცუცქია სასამართლოს ყულფიდან ჯერ ვერ გამოძვრალა. მაინც არაფერს არ იმჩნევს. პირსახეს ადრინდელივით ითხუპნის, კეპს ავლაბრულად აგარებს, პაპიროსს დარდიმანდულად აბოლებს, წვეპლას უდარდელად იქნევს და დამქაშებს ძმა-ბიჭურად უცყაპუნებს, თან თუთიყუშივით იმეორებს:

— პაჟალუსტა! — ოჩენ ნადო! — ვოც იშო!

ჩემს ცოლს თუ ნაცოლარს — რა თქმა უნდა, ნაცოლარს! — ძალიან უყვარს ხილი. ყველგან ფცქენის და ილუკმება — თეატრში, ქუჩაში, ლოგინში, დილით, საღამოთი, შუალამეს და შუადღეს. უყვარს აგრეთვე...

მართლა! სიყვარულის გახსენებაზე მომაგონდა: ნეცა ვიცოდე, შეუძლიან ცუცქიას ვინმე შეიყვაროს, ან თუნდ შეიძულოს — მამაკაცი, მოკეთე, მტერი, დედ-მამა, შვილი ან მეგობარი?

არასოდეს! ვერასოდეს! არას გბით! ხანგაშეებით ცუცქია მუცელს ირღვევს.

— ცუცქი, არ გინდა ჩემგან ერთი შვილი მაინც გაიჩინო?

— ოჩენ ნადო!

— შენი თავი მაინც შეიბრაღე. ავად გახდები.

— ოჩენ ნადო!

შუალამეზე ადრე არ დაბრუნდება:

— ქალო, სადა ხარ?

ეხლაც „დელო“ ჰქონდა.

— ქალო, მარტო რომ დადიხარ ქუჩებში შუალამეს, სხვა რომ არა იყოს რა, სირცხვილია.

ისევ „ოჩენ ნადო“ ისევ „პაჟალუსტა!“ მაჯერებს, და თითქმის დამაჯერა კიდევაც, ვითომ

მეათე საუკუნეში ვცხოვრობდე, ვითომ ძველის ანგით ვიყო შეჭმული, ვითომ ჩემი შინ-ჯღომა და ცოლის ხეგიალი ნამდვილი თანასწორობა ყოფილიყოს, ხოლო „სირცხვილი“ მხოლოდ ბურჟუებს შერჩენოდეს.

სპილენძის საძებნელად რომ მოვდიოდი, ვთქვი: კმარა! უნდა გათავდეს! დაგბრუნდები და ვეცვი:

— ცუცქი, გზა მშვიდობისა!

თუ აკვივდა, კიბეზე გავიტან, დავდებ და კარს ჩაუკეცავ. იფიქროს იქ ფაშობის ბედზე!

ეკურკუროს ლოიდ ჭორჭს! ეკაპასოს მუსოლინის! სთვალოს ბრიანის დღენი, გაზომოს ხვალინდელი სიტუაცია (ისევ იზმი, ისევ აცია! ღმერთო, დამაფინყე!) ასწონოს თავის მომავალიც და ერთხელ მაინც ჩაფიქრდეს ხვალინდელზე, ერთხელ, ერთხელ მაინც ჩაფიქრდეს!

მართლა, კინალამ დამაფინყდა: ცუცქია ქალთა წრიდან ნელნელა გამოუცუცქებიათ — ელპიტეს დამონებებისა და ოთახის თხოვებისთვის. ეს ამბავი სხვამ შემატყობინა. ცუცქია კი სდუმს და ღამ— ღამობით ისევ იკარგება.

ნეგამც აღარ დაბრუნდებოდეს!

ესეც სათქმელია: მე, ელიზბარმა, დიდმა აზნაურმა, აზნაურობა ჩამოვირეცხე, ცუცქია კი — გლეხი თუ მეტლანის ქალიშვილი — გაიბერ-გამიზნაურდა. გეგონებათ, უელსის პრინცის ან დევონშირის ჰერცოგის ჩამონაგალიაო. ნეგა მარტო სისხლი ჰქონდეს აზნაურისა: დაუდევარი, ზანგი, უკადრისი, ამაყი, კერპი, უხეში და ფლიდი — აი უსრული სურათი ცუცქიასი.

კმარა, მისი გახსენებაც კი მომბებრდა!

* * *

ციყვი დიდი ხანია გამეცა. დედაჩემი ნანუკა ამბობს:

— სისხლი შაგატყვა, ვაჟიკავ, სისხლი. იმით გაიქცა.

დიდი ხანია წიფლის ქვეშ აღარ გავმოცილვარ. გამათრთხილეს, დათვიას ნათესავი

ბათაკა შენს სისხლს ეძებსო.

ამას წინათ წითელის მახლობლად მრავალი ნათეხარი შეენიშნე. მეც თვალი აქაური მეკვლესავით დავიგეშე. ის ნათეხარი ერთი კაცისა იყო. ალბათ ბათაკა მითვალთვალეს.

მეორე ღღეს იმ ალაგს მე თვითონ დავადგი თვალი. ალღომ არ მიმტყუნა. ბათაკა ბუჩქებში იჯდა. თოფი მქონდა, მაგრამ მაინც მოვერიდე. ერთი კაცის სისხლიც მეყოფა.

სისხლს გაურბივარ, მაგრამ თვითონვე დამდეგს. დათვია რამდენჯერმე მომეჩვენა, მერმე ის ლანდი ან გელა გამომდგარა, ან ხირჩლა, ან აფშინა.

სიზმარში ხან სისხლით ვიბან პირს, ხან წითელი წვიმა მოდის, ხან კიდევ დათვიას დედა ძიმია სისხლიან ნამგლით დამდეგს.

— რაად შემოგეჩვივ ღამით ყვირილი, ვაჟიკავ? — მეკითხება ჯურხა. — იქნების სისხლი გაქვ გამოსაშვები?

და მეორე ღღესვე მგელიკამ კისრიდან ერთი ჯამი სისხლი გამომიშვა.

ხათუთამ ძილუკას შეალოცვინა და გულზე ავგარობი ჩამომკიდა. ვინ იცის, იქნება ამან მაინც მიშველოს!

— ჯურხა, რად გინდათ ამ სოფელში ამდენი კოშკი?

— ვინ იცის, კაცნი ორთ.

— მტერი არა გყავთ. ჰარაპლაუნსა და ზარბაზანს კი კოშკი ვერ დაიჭერს. მაშ ცუქილად დაგიხარჯიათ უამრავი შრომა.

ბოლოს გამოირკვა, რომ ხევსურებს კოშკებზე ადათის ძალამ ააშენებინა. არხოტში კოშკები ჰქონდათ ქისტების დასახვედრად. ამიგომ აქაც საჭიროა, საჭიროა იმიგომ, რომ „კაცნი ვართ“.

კახეთში ეხლა გახურებული რთველი უნდა იყოს. ბარში თითქო დამდნარი ქარვის წარღვნაა. ქალაქში კი...

ნეტა ცალის თვალთ მაინც დამანახვა ჩვენი დედა-ქალაქი და ჩვენი დედა-მდინარე!

ჯურხას შიში ემაგება: სპილენძმა არ დამძლიოს და ხევსურეთში გზა არ გამაკათინოს. ეს შიში ალბათ ჩვენი ბაასის ბრალია. ვალბილებ, მაგრამ მაინც ვამბობ, ან სხვა ვიღაც ამბობს ჩემის პირით: კარები უნდა გავაღოთ, თორემ დავიღუპებით, მანქანა და ცოდნა შეძლოშვით, თორემ თვარსმან მეფის დროს დავუბრუნდებით, ხიდი უნდა გავაღოთ, თორემ დავიღვევით.

— უბრუნებლივ წავიდნენ ნებროთიანები, ქართლოსიანები, არშაკიდები და ბაგრატიონებიც. —

ვუბედავ ჯურხას.

ჯურხას მგელიკა მიეშველა:

— რუსსა და იაპონიას შუღლი საქართველოსთვის მოუვიდათ. იაპონიის ნეფემ რუსის ნეფეს თურმე შამაუთვალა: საქართველოს პირობის წინა რა დახივე, კვლავ გაამრთელევავე, და აქ რა ქართველი ბატონიშვილი ას, ცახც დაუბრუნევავე.

— მერმე? — ვეკითხები — იაპონიამ რომ გაიმარჯვა, რაგომ არ დაბრუნდის ჩვენი ბატონიშვილი?

მგელიკამ კისერი მოიფხანა, გადააწიგა და მიპასუხა:

— მადის.

— ოც წელიწადში ველარ ჩამოვიდა?

— შორს ას და ვერ ჩამოვიდა. ოციც იდინას, ორმოციც, ხუთოციც, ბოლოს მაინც ჩამოვას. თუ თაოდ მახუცდა ან მაკვდა, იმისი შვილი ან შვილის-შვილი მაინც ჩამავას.

უნებურად გამეცინა. მგელიკა წამოდგა, მოხრილი ხერხემალი გაისწორა, უცნაურად ამაღლდა, აცახცახებული ხელით აიბაგუნა მკერდი და უმტკიცესი ხმით ამოიხრიალა:

— ჩამავას! ჩამავას!

და ზედაც აღარ შემომხედა.

ხევსურების სული სიგრძე-სიგანით თითქოს ეხლავა დაფინახე. მგონი წიკლაურობა აღარ მიხდება.

* * *

სოფელში ისეთი ალიაქოთი აცყდა, თითქო ჭურხაანთ-კარს ისევ „ჰარაპლაენმა“ დაუქროლაო. ყველანი გაჰკვივიან, დარბიან, იარაღს ისხამენ და ნიშისკენ მირბიან. მეც ბრმად მივლევ.

გორაკიდან სამი ცხენოსანი ჩამოდის. ხევსურები გზას უყელავენ. სამი მალიციონერი აღმოჩნდა. თურმე მე მეძებდნენ.

ჭურხა მტკიცე პასუხს აძლევს:

— აქ არაფერ არ მასულას, არაფერ! ვინ მაგილა ეგ ამბავი?

— არაფერ. კაცი პანკისის ხეობაში დაიკარგა. ჩვენც გზა აგვერია და ამ სოფელს წავანყდით. გზა გვასწავლეთ.

— არ მასულას, არა. — მაინც გაიძახის ჭურხა.

მერმე უცბად გაიბადრა:

— წამაედ, ცოცა დაისვენიდი და მემრ ნახვიდი.

წიქას რაღაც წახურჩულა და მე ბავშვივით გამომაქცია. ჭურხას ვეფიცები: არ გამოვჩნდები, მეც წიკლაური ვარ, არ გილაღატებ მეთქი. ჭურხას ჩემი სიმტკიცე უხარიან, მაგრამ მაინც ვერ მშვიდდება: ხევსურები ჯგუფ-ჯგუფად გაჰყავს განზე, ეჩურჩულება და ღარიგებას აძლევს.

მილიციონერები სოფელში წაიყვანეს, ხევსურები კი ქვეით მირბიან. ჭურხა მესვენება, შინიდან ნუ გამოხვალაო.

— აგრე იყოს. ადვილი საქმეა.

ფაცა-ფუცი არა სწყდება. მილიციონერები ქვეით მიჰყავთ.

ნახევარი საათის შემდეგ ხევში ზედიზედ ათიოდე თოფმა იგრიალა. ყველას ვეკითხები რა ამბავია-მეთქი? არაფერ არ იცის. მგონი რაღაცას მიძალავენ. მაშ მე წიკლაური აღარ ვყოფილვარ!

ქვედან სამი ცხენი მოჰყავთ. შესდგენ და აყაყანდნენ. მივედი და მივხვდი: მილიციონერები დახოცეს და ნადავლს იყოფენ. ცხენები და ტანისამოსი ადვილად გაიყვეს, იარაღისა და ვაზნების გულისთვის კი ერთმანერთის მოსაკლავად მიიწიეს. ბოლოს ჯურხამ გააჩუბა. თვითონ არაფერი არ აიღო, ნადავლი გაჰყო, შეუტია და გარეკა.

მე რომ დამინახა, აირია და ნაძალადევად გამიღიმა.

— ჯურხა, ეს რა ამბავია? — ვეკითხები სუსხიანად. — მაშ ყაჩაღები ყოფილხართ. სამი ცხენის და სამი თოფის გულისთვის სამი კაცი როგორ გაიმეტეთ?

თურმე მე თვითონვე ვყოფილვარ თიკანივით ტუტუცი. როგორ დავიჯერე, ან როგორ გავხედე იმის თქმა, რაც ვთქვი! ჯურხა მოღრუბლულია, ნანყენია. სწყინს ჩემი ნათქვამი, სწყინს, რომ მე თვითონვე ვერ გავიგე მკვლელობის მიზეზი. იგი უბრალოა, ცხადია: სამმა კაცმა უნებურად მოაგნო ჯურხაანთ-კარს. ცოცხლები რომ გაგვეშვა, გზას ისწავლიდნენ და ჯურხაანთ-კარიც დაიღუპებოდა: მოვიდოდა მილიცია, სამართალი, გადასახადი, „ცხო კანოლი და ცხო ხალხი“.

სხვა გზა არ იყო, უნდა დაეხოცნათ.

— გაიგია, ვაჟიკავ?

— გავიგე, ჯურხა.

— მაშ დაივინყე. ახლა სანადიროდ წავიდათ.

კეთილი და პატიოსანი. წავიდეთ. თუ მოვახერხე. ამ ამბავსაც დავივინყებ. მაგრამ... თუმცა... მაინც...

კისერი მეფხანება. რა კარგი იქნებოდა, რომ ერთი თეთრი საყელო მქონოდა! ქალაქიდან ათიოდე ცალი წამოვიღე, მაგრამ ერთხელაც არ მიხმარნია. ბაღლებმა დაიტაცეს და სათამაშოდ გაიხადეს.

* * *

ბარში შემოდგომა მოდის, აქ კი ზამთრის პირს ვხედავ.

ირგვლივ ყოველივე გაიცრიცა. ბურუსი ცყვიასავით ჩამონვა. დილდით მთები და

მიდამოები ჭირხლით ჭალარავდება. ცყეში აღარც ჟოლო მოიპოვება, აღარც თხილი, არც კუნელი და არც პანტა. ჩემი ცხოვრება საზღაპრო ცყიდან მყრალ ბოსელსა და ბნელ ჭყრხოში გადმოვიდა.

დედაკაცები ხორცს ამარილებენ, მაგყლს ართავენ, შალეებს ჰყსოვენ, რძეს სდღვებავენ და კარაყს აღნობენ. ზოგყერ მეც ვშველი, მაგრამ ჩემი შრომა პაციმრის გართობას ჰგავს: უფრო ხელს ვუშლი და ცირკის მასხარასავით ვედები ფეხებში.

გარეთ აღარ გაისვლება. მეც დაკარგული ზაყივით დავბორიალებ — ოთხ კედელში ჩაყედილი და თითყმის დამუნყებული. თვალეები ცეცხლის ცეყრით გამინყალდა და თეძოები ნნელის ლაყანზე ნოლით დამიბუყდა. ხინკალმა, ერბომ და ყადამ გული ამისყყეს. მყრალმა თამბაყომ და არაყმა ხახა ჩამიხლიყეს. დათვიას სისხლი ისევე მაყვირებს სიზმარში. არც იმ სამის სიკვდილი მესმის. გავიგე, მაგრამ არ მესმის.

ყურხას ვეუბნები:

სკოლა დავაარსოთ, ბავშვეებს ნერა-კითხვას მაინც ვასნავლით.

— სკოლააა? ხო-ხო-ხო! — იცინის ყურხა. — ნერა-კითხვა ბალღებმა კა იციან. დედები ასნავლიან.

სხვა არც უნდათრა.

— რატომ არ უნდათ?

— იმათ არ უნდათ რო...

— მაინც?

რაც საყირო იყო, ყურხამ უკვე შემოიგანა: სემენტალური ბულა, სეპარატორი, საქონლის მოვლის ზოგიერთი ევროპული ნესი და...

— სხვა რა უნდარისთ?

იმიტომ, რომ განათლება ხევესურებსაც ყართველებისავით დააღბობს, გადაამენებს, ნითელ რყულბე გადაიყვანს.

ორივეს მოგვებზრდა ძველის განმეორება. ამიტომ მოკლე შეკამათებას არაყით ვათავებთ ხოლმე.

ჩვენს შორის ნიადაგი ჯერ გაიკანრა, მერმე ხნულმა გაიარა, ის ხნული არხად გადაიქცა და ბოლოს ღრმა ხრამს დაემსგავსა.

— ბათაკას ერიდიდი. — კიდევ მათრთხილებს ჯურხა. — მელა კაცი ას, მიპარვა იცის.

— კისერიც მოუტეხნია! მეც მელასავით გავაძრობ ცყავს.

ჯურხა რახრახებს. ჩემი პასუხი მოსწონს.

ხვალ სპილენძის მადნის საძებნელად მივდივარ.

ხათუთა ორსულად არის. ნიკლაურების გვარს მიემატება!

— ხათუთი, ჩემი ხათუთი, შვილს მაჩუქებ, არა?

— რა გინდარის, ვაჟიკავ, ვაჟა თუ ქალა?

— სულ ერთია, თუნდ ვაჟი იყოს, თუნდ ქალი.

ხათუთა ხითხითებს და უხარიან, იმიტომ უხარიან, რომ ხევსურ მამაკაცებს ქალის გაჩენას ღვთის რისხვა ურჩევნიათ. მე კი ქალვაჟი გავათანასწორე.

— შენ კი უშვილობისა გეშინოდა. ოღონდ საცხოვრებელ გვექონდას, თორე მე თუნდ თხუთმეტსაც ვაგვიჩენ. — მემუქრება ცუცქის ნაცვალი.

ღმერთო გამაგებინე, ნეგა რა ხდება იმ ქვეყნად, ქვეით რომ დამრჩა? ნეგა იმ საწყლებს, ხევში რომ დამარხეს, ცოცხა ადრე მაინც შევხვედროდი: მეგყოდნენ რამეს, უბრალო ამბავს მაინც მიამბობდნენ.

ძაღლების ყმუილს და უთავბოლო ყეფას დიდი ხანია შევეჩვიე. ეხლა კი სმენა ხელახლად ამეშალა.

ისიც კი ვიცი, რომელი ძაღლი როდის აგყდება, ან რა ხმაზე ჰყეფავს. სხვებზე ადრე ბალათერას შავი ძაღლი აყმუვდება. თოთიას თეთრა ნკაუნკავით გარბის. ლომას ლომური

ბუხუნი გაღმა მთებზე ისმის. მერმე სხვებიც აჰყვებიან და ოც ხმაზე ჯოჯობეთურ ყმუილს გააბამენ. ზოგჯერ გარეთ გავდივარ და ქვებს ვუშენ. იმ ქვებს ძაღლები არჯალი ღრინვით მისდევენ, მერმე კი უფრო მეტადაც გაავლებიან და ჩემს ბინასაც კი ეტანებიან.

ეხლა ისევ ძველი მგრძნობიარობა მიბრუნდება. ყნოსვაც ისე მქონდა დახშული, თითქო სამუდამო სურდო შემეყარაო. ეს ერთი ხანია, რაც ცხვირი ხელახლად ხევსურული სუნით მეტენება.

ღმერთო დამითარე, რომ ხათუთას ადრინდელი სუნი ხელახლად შევიგრძნო! ჯერ-ჯერობით ისევ ოფლის, მუშკისა და დამდნარი ფიჭვის სუნი ასდის.

არა, არა! მაინც ვერაფერს დამაჯერებს, ვითომ ხელოვნური ნელსაცხებელი ან უნაბესი ყვავილის სუნი სჯობდეს ჯამრთელი დედაკაცის სუნს. ხათუთას ოფლიც, მუშკიც და ფიჭვიც მისი სხეულისავე სუნია — ხოშით მათრობელი, ვნებით გამგუდავი და სისხლის ამღულებელი.

— მაინც... მაინც...

ოლოჰ, მაინც სად არის ეხლა გოგირდის აბანო, მექისე თათარი, სუფთა საცვალი და... თეთრი საყელო, თოვლივით თეთრი საყელო!

ამას წინათ ხევსურებმა ოცი დაცვირთული ცხენი წაიყვანეს და ერთი კვირის შემდეგ ნავაჭრით დაბრუნდნენ. ჯურხამ მათი წასვლა დამიძალა.

შემიძინდა ხევსური!

თავი მათართმაცა

— ცუცქი, — ვუთხარი ჩემს ცოლს, როცა ფშავ-ხევსურეთში წამოსასვლელად ვემზადებოდი. — ცუცქი, აქ დაჯექი, სათქმელი მაქვს.

დაჯდა და ხორც-ნაპარევი კაცასავით შემომხედა. მე დიდხანს ჩავცქეროდი მღვრიე თვალებში და განგებ ვსდუმდი. ცუცქიამ ველარ გამიძლო და თვალები აქეთ-იქით გააცეცა.

— ცუცქი, მე ყოველივე ვიცი. — სუსხით ვეუბნები და ჩემს ხმაში ფოლადის სიმტკიცეს ვასხამ.

არათფერიც არ ვიცი. მაგრამ ისევ ვიმეორებ — რიხით და რწმენით:

— ვიცი! ყოველივე ვიცი!

— რა იცი? — შიშ-ნაჭამი ხმით მეკითხება ცოლი.

— გინდა გიამბო? გინდა?

ცუცქია წკვიტინებს. მერმე მალე ლბება და მელაძუნება:

— ნე გლუპი, — ნუ სულელობ! მართალია, ზნაიმ ჩტო: ცუცქიას მშვენიერი საკაბე, ღუხი, პუდრი, ლენგი, და მნოგო პრეკრასნი მელოჩი ჩამოუტანია. ოცი თუმანი მეყოფა. მილი! დოროგოი! კოტიკ!

ცუცქია კონტრაბანდისტია. ცუცქია და ცუცქია მეგობრები არიან, იქნება ერთადაც მუშაობენ?

— ცუცქი, ცუცქიას თავი დაანებე. საბოლოოდ გიცხადებ, რომ შენ ჩემი ცოლი აღარ ხარ. მე მივდივარ. როცა დაბრუნდები, ყველაფერი უკვე გათავებული უნდა იყოს. ამ საქმეს ჩემი ვეფილი ბედურიშვილი დაასრულებს.

ცუცქიას ჯერ არა სჯერა. თან მილიმის. თანაც ტირილისთვის ემზადება. პირველი საყვედური — რატომ არ გავაფრთხილე ცუცქია?

ათჯერ მაინც დავებუქრე. არ დამიჯერა. თურმე ესეც ჩემი ბრალი ყოფილა.

მეორე საყვედური — რატომ არ ჩამოვაშორე ელპიტია, კოლია, დათა და ყოველნი ბიძაშვილნი და ნათესავნი?

თითქმის ორი წელიწადი ვებრძოლე. ცუცქიას კი ეგონა, ვითომ „ეცო ბილო ნე სერიოზნო“. ეს ბრალიც მე დამანერა.

მესამე და მეოცე საყვედური — რატომ ძალით არ შევიყვანე ცუცქია სამსახურში? რატომ ძალით არ ვამუშავე? ღამლამობით რომ ივარგებოდა, რატომ კარს არ ვუკეტავდი? შუაღამემდე რომ დაეთრეოდა, ათასი ჰარამზადა რომ მოჰყავდა, უსაქმობით რომ ირყვნებოდა, შვილს რომ არ მიჩენდა — რატომ არა ვცემდი ცუცქიას?! დიაღ, დიაღ! რატომ არ ვახურებდი სილებით და წკეპლით?! ესეც ჩემი ბრალია, ჩემი!

ოღონდაც, ცუცქი, ოღონდაც! ეხლა შენა ხარ მართალი, მე კი ბრალიანი ვარ, ბრალიანი. მეა კულპა, მეა მაქსიმა კულპა!

მეცინება:

— თანასწორობა? თანასწორობას რაღას უბამ, ცუცქი?

— კჩორტუ! ოჩენ ნადო! რა ოხრად მინდა ასეთი თანასწორობა!

ცუცქიას მართლა ტუტუცი ვგონივარ. მე კი ერთი რამე ვიცი, რაც ჩემმა ცოლმა არ იცის: ცყუილია, ცყუილი! ეხლა ბალღივით ღნავის, მაგრამ რომ დაუუტერო და ოღნავ მაინც გამოვიყენო ჭალათის უფლება — აი ეხლა რომ მომანიჭა — თუნდ ერთი სიტყვითაც რომ აუუკრძალო ხეციალი ან სხვა რამე, მაშინაც აღრინდება, აღნავდება, გაკერპდება. მაინც თავისას გაიტანს და მომახლის:

„პაჟალუსტა! ოჩენ ნადო!“

ხოლო ძალა რომ ვიხმარო, თუნდ კარიც რომ ჩაუუკეტო, ჩემს თავზე ქვეყნის რისხვას დაატრიალებს:

„ჩემი ქმარი გირანია! ჭალათია! კონტრ-რევილუციონერი! შემობრალეთ, მიშველეთ!“

— პამაგიტე! რეჟუტ!“

— არა, ცუცქი, არა! — ვეუბნები გადაჭრით. — მორჩა, გათავდა!

ღნავილი ბლავილად გადაიქცა. ცუცქია დაიღუბა! მშიერი დარჩა! შვილიც მშიერი მოუკვდა!

— ცუცქი, რამდენი გქონდა ჭამაგირი გათხოვებამდე? შვიდი თუმანი, არა? შვიდ თუმანს გაძლევ გათხოვებამდე, ან.. ან.. სანამ სხვას იშოვნიდე.. სანამ კოლიას ან დათას გაჰყვებოდე. ჩაგწერენ სადმე თუ არა — სულ ერთია: სანამ ვინმეს იშოვნიდე მეთქი.

ავდარმა მალე გადაიღო. თითქმის გამოიღარა. ცუცქია მირიგდება, მაგრამ ისევ აკვიატებულ სიტყვას ისვრის:

— პაჟალუსტა! ოჩენ ნადო!

ჩემი ავეჯის ნახევარი მივეცი და ვუთხარი:

— ესეც შენი იყოს. მაგრამ თუ ჩემ ჩამოსვლამდე ამ ბინიდან არ გადასულხარ, აღარც ამას დაგანებებ.

ჩემი გაბუტული ცოლი ხმას აღარ იღებს.

— აბა, ცუცქი, მშვიდობით იყავი! — ვეუბნები მეორე ღღეს.

მაინც თავისი წამოაყრანტალა:

— ოჩენ ნადო!

დაუწყავე, მეც ვიტირე და ისიც ავალნავლე.

ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, ცუცქი! ღმერთმა ეხლა კოლიას კისერზე ააყვალს შენი თანასწორობა და აჩემებელი „ოჩენ ნადო!“

— მშვიდობით და ბედნიერად!

— პროშჩაი!

* * *

თვალები რომ გავახილე, ხევსურებმა სიხარულის ჟრიაძეული ასტეხეს. ხათუთა თან სტირის და თან იცინის. ჭურხას პირსახე თითქო ნაცრით შეუღესია. ლამის გამჭყლიტოს, მებვევა და მკოცნის:

— ვაჟიკავ, ცოცხალი ხარა?

არ მესმის რა ამბავია? რად სტირის ხათუთა? რად იცინის იამზე? რად მკოცნის ჭურხა?

წამოვინიე, მაგრამ უკანვე დავეცი. აღარც ხელი მიჭრის, ვეღარც ვინძრევი, თავიც გამდნარი რკინით გამეფსო.

მგელიკამ ყველანი გაჰყარა და მითხრა:

— არ გაინძრა, ვაჟიკავ, თორე ნაჭრევი გაგეხსნების.

ჭრილობა? რომელი ჭრილობა? ჰო, მართლა: ბათაკამ თოფი მესროლა.

სანადიროდ გავედი. მარტო ვიყავი. უცებ ბუჩქებში ბათაკას მოვკარი თვალი. მახსოვს თოფის გრიალი — მეტი არაფერი. ტყვიამ მგონი ფილტვში გამიარა.

მგელიკა დოსტაქრობს. დალაქიც დადის. ყოველ დღე ჩემ თავთან ოცი ექიმის კონსილიუმი იმართება. სხვებზე მეტად დედაკაცები ცხარობენ. ხათუთა თავთ მევლება და ზოგჯერ ისე დამცქერის და სტირის, თითქოს უკვე მიმავალი ვიყო. მგონი ვკვდები, მაგრამ ხათუთას მაინც ვამხნევებ:

— არა, ხათუთი, არ დაიჭერო! არ მოვკვდები, არა!

ბინდბუნდად მახსოვს: ვილაც დედაკაცმა შემილოცა. ხევისბერმა დროშა, ჭვარი და ხატი მოიგანა. ლოცვა, შელოცვა და ბუტბუტი არა სწყდება.

ერთი საათით რომ გონს მოვდივარ, ერთი დღე ბოდვაში ვარ: თეთრი საყელო მიჭერს.

„ოჩენ ნადო!“ — გაჰვივის ცუსქია.

სამი გამხმარი ხელი ყელიდან აღარ მშორდება.

დათვიას კისრიდან დაშნა ველარ ამომაქვს. მისი სისხლი ტუჩებამდე მწვდება. ვიხრჩობი, ვინვი, ვიხერხები!

სიცხემ რომ დამიკლო, ხათუთას ვკითხე:

— რა დღეა დღეს?

— ხუთშაბათი ას, წელიწადის — ახალი წლის მესამე ხუთშაბათი.

მგელიკამ გამსინჯა და განაჩენი გამომიგანა:

— გადაშჩი! არ მახკვდები!

„აგრე! რა თქმა უნდა არ მოვკვდები!“

სიხარულისაგან ხათუთა სტირის, იცინის და ყველაფერს მოათრევს — რასაც სთხოვენ და რასაც არ ეკითხებიან.

ჯურხა ისე მეხვევა, როგორც ლომი კატის კნუტს. წიქა მამხნევეს და იმუქრება:

— დედას ვუტირებ ბათაკას, დედასა!

დღეს დღე მისდევს, — ცოხნით, ტაატით და ცოცვით.

უკვე მოვცოცხლდი, თუმცა ისევ ლოგინში ვწევარ. ჩემს ოჯახში გაუთავებელი დღესასწაულია. წამი არ არის, რომ სამზე ნაკლები მომვლელი და გამრთობი იჯდეს ჩემთან.

ხათუთა გახდა, გაიცრიცა, ვუნყრები და ვეხვეწები, დაისვენე მეთქი. მაგრამ ჩემი ცოლი გაუტყხელია. ღამეს თვალხილულად სტეხავს და დღეს უჭმელად აღამებს.

* * *

წიქა თოფსა და ხმალ-ხანჯალს აღარ იშორებს. ერთხელ სადღაც თოფმა დაიჭექა.

— ის ას, ის! — დაიძახა ჯურხამ და თოფიანი გავარდა გარეთ.

მართლა „ის“ გამოდგა. წიქა და ჯურხა ერთად დაბრუნდნენ.

— მოყვარე ნუ მაგეშლების, ვაჟიკავ, მტერი მაგიკალით. შენი ჭირიც თან წაიგანა. — მეუბნება ჯურხა.

წიქა ღინჯად ილიმება.

სადღაც შორს ბათაკას ჭირისუფლების ღმუილი და მუქარა ისმის.

უნდა გამეხარდეს. წიქას მადლობა უნდა გადაუხადო, მაგრამ არ ძალმიძს, არა! ვლუმვარ და ჭერს შევცქერი.

ძმებმა არხინად ისადილეს, „ის“ აღარცკი ახსენეს და „ყალივანები“ გააბოლეს. სხვები კი —

მგელიკაც, თოთიაც და დედაკაცებიც წელში გასწორდნენ და ამაყად გამოიყურებიან. ხათუთაც კი, ჩემი ხათუთაც!

ღმერთო დიდებულო! რა მძიმე ყოფილა წიკლაურობა!

* * *

ორი თვე გავიდა ჭურხამ და ხათუთამ გარეთ ძლივს გამომიყვანეს და კარებთან სამთეხაბე დაძვეს.

ხარბად შეეცქერი დაეინყებულ მზეს, ლურჯ ცას და თეთრ მიდამოს. ირგვლივ არაფერი არ მოსჩანს თოვლის გარდა, არაფერი!

თოთიას და მგელიკას სახლები თეთრი გვირაბით არიან შეერთებულნი. ვინრო ბილიკს ორივე გვერდით ხუთ-აღლიანი თოვლის კედლები აქვს აღმართული. მგონი თოვლი ღნება.

ნანუკას ვეკითხები:

— დედიკავ, როდისა გვაქვს აღდგომა?

— სამი კვირაე დარჩა, სამი. მაგენყინაა, ვაჟიკავ?

მომენყინა? ეგ არის. სწორედ ეგ არის! ნანუკამ ნამდვილი სიგყვა იპოვნა. ქალაქშიც სწორად ისმის ეს სიგყვა, მაგრამ იქ იგი ფუჭია, გამოფიტული, უბოძო.

ქალაქში ზოგჯერ მეც მითქვამს: „მომენყინა“. ირგვლივ კი უთვალავი ხალხი, ეტლი, ავტო, კლუბი, ღრამა, კონცერტი, ყავახანა, ლექცია, რესტორანი, სტუმარი და გაზეთი, მეცნიერება და ხელოვნება, შემოქმედების დუღილი და ცხოვრების თრთოლვა, ბრძოლის ქუხილი და სიცოცხლის ხალისი.

აქ კი „მომენყინას“ რკინის ხერხემალი და მარცვედის ბოძები აქვს. იგი აგერ იმ მთასავით მძიმეა და აი იმ უსაზღვრო თეთრი თოვლივით გაუძღისი.

არა, არა! აღარ შემოძლიან ნიკლაურობა, აღარა!

— ხათუთი, გენაცვალე, შვილს როდის დამიბადებ?

იღიმება და თითებზე ითვლის: აღდგომის შემდეგ ხუთ კვირაე რო გავოს.

მაშ ორი თვის შემდეგ, გაზაფხული რომ გაიშლება. ღმერთო, მიშველე!

— ხათუთი, არ გინდა ქალაქი გაჩვენო?

— რაად მინდა ქალაქი? რად მაგაგონდა ქალაქი?

— ისე მომაგონდა. გეხუმრები... დაივიწყე.

იმ დღიდან ხათუთა ვერ ივინცებს. ეჭვი და შიში შეეპარა. ვაი თუ მართლა მომწყინდა ჯურხანთ— კარი? იქნება ისევ დაუბრუნდე იმ ქვეყანას? მერმე, ხათუთამ რა ჰქნას? წავიყვან? ან რად უნდა რომ წავიყვანო? იქ რად გამომადგება ასეთი ცოლი? ეხლა მე ვარ უცხოეთში. ხათუთას ხელში, ქალაქში კი ხათუთა გახდება უცხოელი და გარეული ქათამივით „სხვას“ შეერევა.

ხათუთა აღარ მასვენებს, დღეში ორჯერ მაინც მეკითხება:

— რას ხეიქრობ, ვაჟიკავ?... ხო არ მაგენყინ, ჩემო ყველა? ცუცქნაი ხო არ გაგონდების?

და მისი კოცნა შარშანდელზე უფრო ცხელია და ბანგიანი. მეც ნელნელა ვაძინებ ჩემი ცოლის გაჩუჩუნებულ ეჭვს.

დამშვიდდი, ჩემო ხათუთი, დანყნარდი. მე არსად არ მივდივარ, არსად. ცუცქიას სახეც კი დაივიწყე. არც სხვა ნათესავები მაგონდებიან. ყველანი აქა ხართ აქა: ჩემი მამებიც, დედებიც ძმებიც, დებიც და.....

— შენც, ჩემო ხათუთი, შენც!

მაშ რად უნდა ამოვიძრო ახალი ფესვები ახალ მიწიდან, რომელმაც დედაშვილურად მიმიღო და ასე უხვად მანოვა თავის ბარაქიანი ძუძუ?

ხათუთი, მიუყრდი, განელდი, დაიძინე! ჯერ ადრეა ფიქრიც, შიშიც და ზრუნვაც. ჯერ თოვლი დადნეს, გაზაფხული რომ მოვა და გზებიც გაიხსნება, შენც და ჯურხასაც მაშინლა მოგელაპარაკებით.

შენ არ მათეიქრებ. ჯურხამ კი... ჯურხამ არ იცის, ან უკვე დაივიწყა, რომ სხვა მიწაც არსებობს —

აქაურზე უფრო ლამაზი, მოძრავი, ღონიერი, მადლიანი. მაგრამ ესეც მერმე იყოს. ჯერ-ჯერობით კი მზე ოდნავ მათბობს. თეთრმა ფერმა თვალეები მაგვინა — აზმაითი მემართება.

— ჯურხა, შინ შამიყვანე!

— მავდიორ, ვაჟიკავ, მავდიორ!

— აბაიმე, მე აქ არ ორა? — სწყინს ხათუთას.

ილლიაში დედაბოძივით მიჭდება და მივყევარ.

— რა ღონიერი ხარ, ხათუთი!

— მა რა! — უხარიან ხათუთას. — შენი ცუცქნაი კი ნუ გგონავ?!
და დიდი ზარივით რეკავს მისი ხმა:

— ცუცქნაი... ხო-ხო-ხო!.. ცუცქნაი, ცუცქნაი, ხა-ხა-ხა!

* * *

ჯურხამ ჩემი განკურნებისთვის ღამის თევა გამართა.

„ნალაღეს მანევარი“, მოვიდნენ ჯვარიონნი, მოიგანეს დროშა და დაგვამწყალობნეს ღამის მთეველნი“.

ქვევრებივით სვამენ, კიღობნებივით სჭამენ, უცნაურს გაჰკვივიან, გომ-ფანდურზე დახტიან, ღრეობენ, მღერიან და ვაჟუაცობას იქაღნიან.

თეთრად გავათენეთ და მკვდრებივით დავეყარენით.

სალამოზე ატმინამ „თავ-მასაპარსავო“ გამართა. ისევ ხევის ბერი, ისევ დამწყალობება, ლუდ— არაყი, ხინკალი, გომ-ფანდური, ხგუნაობა, ღრეობა და სიმღერა.

ერთი წლის ბალათერას ფრჩხილის ოდენა ალაგზე თმა „მასპარსეს“. ეს იყო საბაბი ღრეობისა. ჯურხა ნანობს, რომ მე ავადმყოფობის გამო ხევსურების უქმეები ვერა ვნახე — წელიწად-წუხრა, კუმეტი და სულთ აკრეფა. სამაგივროდ მგელთ უქმი ვიუქმე, რათა მგელს აღარ შეეჭამნა ჩვენნი

საქონელი, და კუდიანთ წუხრას წესებიც შევასრულე. ნანუკამ ნახშირით სავსე ჭამით ჩამოგვიარა, თითოსთვის თითო ნახშირი გადააგდო და სთქვა:

— ჯვარი გენერას, ქრისტემ დაგდვას ბეჭელი!

სალამოზე დიდი ცეცხლი ავანთეთ, მეც მუგუბლებს ვისროდი და ვყვიროდი:

— გრიაიიი! გრი კუდიანი, გრიაი-ი-ი!

ამ დროს მთელ სოფელში თოფის გრიალი იდგა. ჩვენებიც ისროდნენ და გაიძახოდნენ:

— ა მაგის მეტიმც ნურა მიგაქვთ ჩემი სახლისა. თავისა შასვით და შაჭამეთ!

მერმე მგელიკამ კარები ჩაჰკეცა და დაილოცა: ქრისტემ დაგდვას ბეჭედი, ქრისტემ!

ჯურხა მარწმუნებს:

— ამ ღამეს არ შაუძლავ, რო მესმინაეს გარდა შიშით კარჩი ვინმე გაიარას, თორე კუდიანებ დასწყევნენ, ან მახკვლენ.

— ჯურხა, გჯერა რასაც ამბობ? — ვეკითხები.

ჯურხა გაოცებულია. მაგალითებით მაჯერებს, რომ ვინც კუდიანთ წუხრა დაარღვია, კუდიანმა „მაჰსკლა“. ხათუთაც მეფიცება მზეს, მთვარეს, გუდანის ჯვარს და ათიოდე ხაგს, რომ მან ცხადად ნახა ეშმაკი.

მეც მაგონდება: შარშან ზათხულში სალამო ჟამს ხათუთა გულგახეთქილი მოვარდა და მთელი სოფელი შეჰყარა: გზაში კუდიანი შემხვდაო. დიდი და პატარა მოვიდა. მოუყვანეს მკითხავი, ხაგს შეუთქვეს, შეულოცეს და ძლივს დაამშვიდეს. ხათუთა გულადი ქალია. — დათვისაც კი გაექცევა, მაგრამ ავი სულის ხსენებაზე ელეთ-მელეთი მოსდის.

— მაშ შენ არ გჯერავა? — მეკითხება ჯურხა.

— არა, არა მჯერა: არც ოჩოპინტე, არც კუდიანი, არც მადახურა, არც მეჯალაფე.

— იმით არ გჯერავ, რო ბატარალობით შენც ღამშალი ხარ, ქალაქელი ხარ.

წყენით გადააწიგა და მისაყვედურა:

— ნიკლაური არ ხარ, ვაჟიკავ, ნიკლაური!

ძლივს მიჰხვდა ჯურხა, რომ მე ნიკლაური აღარა ვარ. ნიკლაურობა ვცადე, მაგრამ დავმარცხდი. მეტად მძიმე და უჩვეულო ტვირთი მოვიკიდე. ეხლა დროა სულიც დავიმშვიდო

და მუხლიც შევისვენო, თორემ წავიქცევი.. საცაა წავიქცევი!

შარშან იმ ქვეყანამ ამოაბოცინა და ჩემი თავი ნიკლაურებში გადმოავლო. ეხლა საცაა ჭურხანთ-კარიც ამომანთხევს და უკანვე გადამისვრის.

ამის გამო ნუ იღარდებთ, ნურც გამინყრებით, ჩემო ძმებო, მამებო, დედებო და დებო, ნუ! იღარდებთ, ნურც დამძრახავთ!

თოვლი დნება. გაბათხული მოდის — ჩემი გაბათხული! დიდი გაბათხული!

თეთრ საყელოს ვხედავ — განიერს, მაღალსა და აქაური თოვლივით სპეტაკს.

* * *

ჭურხას სანადიროდ მიყვევარ. მე ვეუბნები, იქით წავიდეთ სადაც სპილენძი მეგულეა მეთქი. ჭურხას კი განგებ მეორე მხარეს მიყვევარ.

ცხადია, სპილენძისა ეშინიან, სპილენძისა!

აქამდე ნადირობის წესს არ ვლალაგობდით. ჭიხვს რომ ვეპარებოდით, „ნადირთ წყემს“ ჩურჩულით ვეხვეწებოდით:

— ნადირთ წყემსო ოჩოპინტევე, მამეც ჭიხვთ თავი, მამაკალიე! სულნი ხო შენნია ნადირთან? რას მაკლდების შენთ ნადირთ?

ჭიხვს რომ გადავჩეხავდით, ბედ მივაყოლებდით:

— მადლობელი ორ შენი, ოჩოპინტევე, მადლობელი!

ორი დღე ვიარეთ, მრავალჯერ მივეპარეთ ჭიხვს.

— ნადირთ მწყემსო ოჩოპინტევე, მამეც ჭიხვთ თავი. — ჩურჩულეს ჭურხა და მეუბნება:
— ვაჟიკავ.

შენც შეავედრე.

მე გავეკრპდი. ხმას არ ვიღებ. არა მჯერა ოჩოპინტე.

— შევედრე, ვაჟიკავ, თორე ვერ მახკლავ.

— მახკლავ! — ვურჩობ მე და არჩვს ვეპარები.

— ვერ მახკლავ-მეთქი!

— მახკლავ-მეთქი!

ნადირს ათჯერ მივეპარეთ. ათჯერვე გაგვიგო და წაგვივიდა.

ხუთჯერ ვესროლეთ და ხუთჯერვე ავაცდინეთ. ჯურხა ჩვენს მარცხს ოჩოპინტეს აბრალებს:

— ვერ მაგვალით. ჩვენ რო ვეპარებით, ოჩოპინტე ჯიხვს ეუბნების: აბა მაიქცენით! მენადირე გეპარებისთ!

ერთიც ვერ მოგვალით. ხელცარიელნი დაგბრუნდით და საქვეყნოდ შევრცხვით. ჯურხა ნიკლაურების შერცხვენას მე მაბრალებს, რადგან „ოჩოპინტეს არ შავავედრივ“.

მეორე ღღეს ჯურხა და წიქა წაუიდნენ და საღამომე ორი ჯიხვი ჩამოათრიეს.

დაემარცხდი. საბოლოოდ დაემარცხდი! ჯურხაანთ-კარი მხოლოდ ჩემზე ყაყანებს. ვულაღე ხევსურებს! გადაუღდექი ოჩოპინტეს!

აგრე იყოს! ოჩოპინტეს კი აღარ შევეხვეწები! მორჩა და გათავდა! რაც მოხდა, მოხდა! აღარა მჯერა შენი, ოჩოპინტე!

მართლა: ნეტა ვიცოდე, იმ ქვეყნად რა ხდება?

ისევ თეთრი საყელო მელანდება. წუხელ სიზმარში ფუქსავატური და თანაც საბეიმო შავი ფრაკი, თეთრი ყილეტი, ლაკიანი ფეხსაცმელი, მბზინავი და გახამებული საყელო ვნახე — თეთრი, მაღალი, კრიალა საყელო!

* * *

რიგისა და მოლოგინების დროს ქალი უწმინდურია. შინ რომ დარჩეს, ყველას და ყოველივეს ნაბილწავს. ტენნი გლეხიც კი არ გაიმეტებს საქონელს და აქაურ ბოსელ-

სამრელოში არ შეაგდებს. ხევსურები კი თავიანთ დედებს, ცოლებს და დებს ამ ყინულეთში ამყოფებენ.

თუ ბოსელში მოკვდა ვინმე, სხვაგან მარხავენ — უწმინდურიაო. რიგის დროს ქალს შეუძლიან ყველაფერი მოაჭადლოვოს. რასაც კი მიეკარება, გაფუჭდება, გახმება, დაიშრიტება, წაიბილწება. იმ დროს მას იღუმალი ავი ძალა აქვს, სისხლში და სულში შხამი უდგას და კაცს მოშორებით უნდა ჰყავდეს იგი.

თვეში ერთხელ ხათუთები, იამზენი და მზევინარები ლოგინს, ხელსაქმესა და სანოვაგეს აიკიდებენ და ერთი კვირით ბოსელში გადადიან. იქ თვით სიკვდილიც რომ დაუხვდეთ მათ, ვერაფერ ვერ მიეშველება — „წესი ას“, ადათია!

ეს რომ ვნახე, ჩემი ადამიანობა აღშფოთდა და ვიფეთქე. სადაც კი ხმა მიმიწვდა, ჩემი გულის რისხვა გამოვთქვი, მაგრამ თანაგრძნობის ნაცვლად მხოლოდ სიცილს წავანწყდი..

— წესი ას! — მესმოდა პასუხად.

— ჩვენს მამაპაპებს შამოულიავ და ჩვენ არ უღალატებთ.

რად შემოულიათ, რისთვის, რატომ არაფერ არ იცის.

— მაშ თქვენს წინაპრებს ყირამალა სიარული რომ დაედოთ წესად, თქვენც მაგრე ივლიდით?

— ვივლიდით, ვივლიდით. — იცინიან ხევსურები.

ყველაზე მეტად ქალების გულგრილობამ გამაოცა. ისინი ბოსლის მოსპობას კი არ მოითხოვდნენ, არამედ მის გათბობას, გაუმჯობესებას და იქ-ყოფნის დროს სრულ ხელისშეწყობას.

— რატომ არ გინდათ სულ მოვსპოთ ბოსელი?

— იმით, რო...

იმიტომ, რომ იგი დასასვენებელი ალაგია, ჭერიანთა და მელოგინეთა კლუბია, სალაყბოა. ქალები ჩივიან, მამაკაცები ნამეგან ჯათვას გვაყენებენ და მხოლოდ აქ ვისვენებთო.

ყველაფერი რომ ავნონე, დასვენებამ განდევნას და სიცივესაც გადასძლია და ჩემმა რისხვამაც დაიკლო, მერმე კი სულ გაქრა და მეც დავდუმდი.

ხათუთა მშობიარეა და ამიტომ ბოსელში შეაგდეს. იქ უნდა მოილოგინოს. ცყავები შეუყარეს, წყალი და პური შეუტანეს და გოდორი მიუგდეს.

ხათუთა უწმინდურია, ჭირიანი, კეთროვანი: ახლოსაც არაფინ არ გაეკარება — არც მშველელი, არც ბებია, ვერც ნათესავი, ვეღარც დედა! მარტო წნელის გოდორი, დიდი წამება და უძირო მოთმინება დაეხმარება მას.

იმ ბოსელს გარშემო ვუვლი, ხათუთას კვნესა მესმის. მსურს სანათურთან მივიდე და ჩემს ხათუთას ორიოდე სანუგეშო სიტყვა მაინც შევუვლო, მაგრამ მგელივა გადამეღობა და მითხრა.

— ვაჟუაცისთვის სირცხვილი ას. ნუ მიეკარები!

— მაშ დედაკაცმა მაინც უშველოს!

— აჰ, ვერც დედაკაცი შავოს.

მარტო იმ დედაკაცს აქვს უფლება დაეხმაროს, ვინც ხათუთასავით ბოსელში ჰგდია.

საუბედუროდ ჭურხას ჭაღაბობას საკუთარი ბოსელი აქვს და იმ ბოსელში ამჟამად ხათუთას გარდა არაფინ არ არის.

მე თოთიასთან გამაგდეს. ხათუთას კვნესა იქაც მომდის. საღამო ჟამს უკანვე დავბრუნდი. თოთია და იამზე არ მიშვებდნენ, მაგრამ გამოვიქეცი, რადგან მინდოდა ჩემი ცოლის ახლოს ვყოფილიყავი.

მე და ჭურხა ბუხრის წინ ვსხედვართ ჩაკუნტულები. ყალიონებს ვაბოლებთ და ისე დინჯად ვბაასობთ ოჩოპინტეს ძალა-უძალობაზე, თითქო ჩვენს გვერდით ჩემი ხათუთას მაგიერ კატა სჩხაოდესო.

კვნესას ნკმუტუნი ერთვის. ჩვენ კი კუდიანებზე გადავდივართ. ნკმუტუნს ღმუილი მოსდევს. ჭურხამ მამახურა გაიხსენა. ხათუთამ დაიღრიალა. ჭურხა თვარსმან მეფეს მისდევს.

— გოდორი მიიშველიდი, გოდორი! — გასძახის მოხურული კარიდან იამზე.

მშობიარე დასაკლავი ძროხასავით ჰბლავის. ჭურხა ეხლა მეჭალათეს გამოევიდა.

— მაითმინე, ქალავ, მაითმინე! — არიგებს ჩემს ცოლს ნანუკა.

უცებ ხათუთა კატასავით აჩხავდა, რომელსაც ახრჩობენ.

— ჭურხა ეშმა დააფრთხე, ეშმა! — ჰყვირიან ერთად ნანუკა, იამზე და მზექალა.

— არ მოკვდების. — დინჯად უპასუხა ჭურხამ.

მაინც წამოდგა და გარეთ გავიდა, თანაც თოფი გაიტანა. მგელიკა, წიქა და თოთიაც მისდევენ, —

ისინიც თოფებით და დამბაჩებით შეჭურვილი.

ასეთია უწინდელი ირანული წესი. ასე უბრძანებია ავესტას.

გათითრებული ვდგევარ და ვცახცახებ. ხათუთა გმინავს. ჭურხა კი ბოსლის სანათურთან ეშმას თოფით აფრთხობს. ჩემი ცოლი, ჩემი ხათუთა ჰგოდებს, სანათურთან კი ისეთი გრიალი ისმის, თითქოს მგრის ჯარს იერიში მოჰქონდეს.

— გოდორი მიიშველიდი, გოდორი! არ შაშინდე, ქალავ, არ შაშინდე! — გაჰკვივიან კართან დედაკაცები.

თოფ-დამბაჩების გრიალმა და ჭახა-ჭუხმა ხათუთას ბლავილი ერთი წუთით შთანთქა, მაგრამ უცებ შადრევანივით ამოხეთქილმა გოდებამ, წრუნუნმა და ვალალმა ჭექა-ქუხილი დაჰფარა და ჩემი ყურთა-სმენაც გასჭედა.

ვილაცამ თუ რალაცამ იმ ბოსელში ყუმბარასავით შემაგდო.

— ხათუთი... ჩემო ყველავე... ჩემო თუთი!

ხათუთა სგირის, იცინის და პირისახეს ცრემლით მისველებს.

— სირცხვილი ას, ვაჟიკავ, სირცხვილი — მესმის ჩვენი ოთახიდან.

— სირცხვილი თქვენ, თქვენა მეტყი! — გაეძახი ბოსლიდან და ჩემს მხიავანა შვილს თბილ წყალს ვასხავ.

ხათუთა ამ ბოსელში ორმოც დღეს უნდა იწმინდებოდეს. დედასთან ვერაფერს შედის, ადათის დარღვევას ვერაფერს ჰბედავს.

შუალამე რომ მოაგანს, მხოლოდ მე შევიპარები ქურდივით და ხათუთას სასმელ-საჭმელს შევუტან და ცხადლივ ვხედავ და აშკარად ვგრძნობ, რომ ასე მძლავრად ხათუთას ჯერ არასოდეს არა ვყვარებივარ. მიზგივც ცხადია: სიყვარულს მხურვალე მადლიერობა დაეცყო. ხათუთა ადამიანად ჩავთვალე, მამაკაცს ვაფუთანასწორე.

— ხათუთი, როგორა ხარ, გენაცვალოს ვაჟიკა?

ჩემი ცოლი სიამისგან ხითხითებს და ისევ ცრემლით მასველებს. ჩემი შვილი ხან ცირილით იჭაჭება, ხან კიდევ გაოცებულ თვალებს მიბრიალებს.

— კარგად იყავი, ხათუთი, კარგად. მოითმინე და განიწმინდე. მალე მე და შენ ერთად განვიწმინდებით, ერთად!

ხათუთას ჩემი ნათქვამი ჯერ არ ესმის. მიღიმის, მკოცნის და მეხვეწება:

— ბათაკას ძმას ძალღიკას ერიდე.

— კეთილი, ჩემო მეგობარო, კეთილი! ჩემს თავს ვაფუტრთხილდები, ოღონდ შენც ვაფუტრთხილდი შენს თავსაც და ჩვენს ვაჟსაც.

ადათი დავარღვიე? წიკლაურები ერთხელ კიდევ შევარცხვინე? ნიაღვარსაც წაულია ასეთი ადათიც და ასეთი გვარიც! მე ადამიანი ვარ, ადამიანი! გესმის, ოჩოპინტე — ჯურხავ, თავდაპირველად მე ადამიანი ვარ მეტყი, ადამიანი!

ღმერთო გამაგებინე, გაღმა მხარეს რა მოხდა? ნეგა იმ ქვეყანაში რა ამბავია? თოკებით ვყოფილვარ იმ ნაპირთან მიბმული. ვიღაც თუ რაღაც სჭიმავს ამ თოკებს და გაღმისკენ მიმათრევს.

გაზაფხულიც მოვიდა, დიდი გაზაფხული!

თავი მეთორმეცა

ხათუთა გაინმინდა და ბოსლიდან გამოვიდა. ჯერ სინათლეს ვერ უძლებს და თვალებს სჭუტავს. გაიცრიცა და გახდა. ლასლასით დადის და ჩურჩულით ლაპარაკობს.

ჩემი შვილი კი ხუთმეტი გირვანქაც გამოვა. პანანა თითებით ლამის ნვერ-ულვაში დამაგლიჯოს და ფეხებით მუცელი ჩამინგრიოს. მისი შენაძახი მთელ სოფელს ესმის.

თოთიასთან გადავედით. ხათუთა ისვენებს და ფერზე მოდის. განატიფდა და უფრო დამშვენდა. შარშან მოჭიდავეს ჰგავდა, ეხლა კი ანჩის ღვთისმშობელს დაემსგავსა. თხოვნა შემისრულა: ძროხის შარდზე ხელი აიღო და საცვალი შემიკერა. ჯერ-ჯერობით ესეც მეყოფა.

— მე მიზეზიანი აღარ ორ. — უხარიან ხათუთას. — აღარც ლიშანი მემართების, აღარც მადახურაის ლავი მაჩნავ. შალოცვამ მიშველა.

— ტყუილია, ნუ გჯერა. — ვეუბნები. — შელოცვამ კი არა, გათხოვებამ გიშველა.

— გათხოვებამ? — უკვირს ხათუთას.

— ჰო, ჰო, გათხოვებამ, ორსულობამ, დედობამ.

— აბაიმე!

მკერდიდან ავგარობი მოვიხსენი, ხათუთასაც მოვხსენი და გადავყარე.

ხათუთას ეშინიან, ლავი დამიბრუნდებო, ისევ მიზეზიანი გავხდებო. მე ვამშვიდებ და ვეუბნები:

— ხათუთი, მენდე. მე შენზე მეტი ვიცი, ნასწავლი ვარ.

— სწავლაა? რაი ას სწავლა!

სწავლა რომ სასიკეთო ყოფილიყო, ჯურხაანთ-კარში არ გავიხირობდი და არ გავნიკლაურდებოდი.

ხათუთას საყვედური სამართლიანია, ჯურხაანთ-კარი უნდა გავარღვიო და ნიკლაურობაც ჩამოვირეცხო.

იმ საღამოს წიკლაურებმაც საყვედურით ამაფესეს. რად მოვშალე შენალოცი? რად გადავყარე ავგარობები? ხათუთას ძლივს მოაშორეს ლავი, ეხლა კი ხელმეორედ უნდა შეულოცონ და ავგარობიც ჩამოჰკიდონ.

შეულოცეთ, შეულოცეთ! სულ ერთია, თქვენს შენალოცს ისევ მოვშლი და იმ ავგარობსაც ხევში გადავაგდებ. მერმე კი... მერმე შესალოცავიც აღარ გვეოლებათ.

ეხლა შვილის სახელზე ამიხირდნენ. მგელიკა ჭურხას სახელს მჩრის, ჭურხა — მგელიკას. იამზეს ბალათერა მოსწონს, მზექალამ ხირჩლა აიჩემა, ხოლო ნანუკა მინდიას ჩააცივდა.

— შენ რას იცევი, ხათუთი?

— რაც შენი ნება იქნების.

— მე ნოდარი მომწონს, ან შალვა, ან თორნიკე, ან არჩილი.

— სადაური სახელები ას?

— ქართულია, ნამდვილი ქართული. აი კიდევ კარგი ქართული სახელები: ცოცნე, სეხნია, სულხან, ოთარ, ამირან, სარდიონ, აირჩიე, რომელი მოგწონს?

— ნოდარ კა სახელ ას, თუცა...

თუმცა ეხამუშება. ყოყმანობს, მაგრამ ჭერ-ჭერობით სდუმს.

— ჩვენებური ქართული ისწავლე, ხათუთი. უნდა სთქვა: ნოდარი კარგი სახელია. გაიმეორე, გაიხსენე ქალაქური ქართული, გამოგადგება.

— რაად გამამადგების? — ისევ გაიჩუჩუნა ხათუთამ.

დროა! სათქმელი უნდა ითქვას და გათავდეს!

— ქალაქისთვის გამოგადგება. გაემზადე, ხათუთი, ქალაქში უნდა დავბრუნდე.

წამოხტა, გაფითრდა, პირი დააღო და ისევ ჩამოჯდა. მე უმაღვე გარეთ გავედი.

დაე მოიფიქროს. თუ ვერ დასძლია, მივეშველები.

ღმერთო ძლიერო! მართლა რა ძნელი ყოფილა აქედან წასვლა! მთა და ხევი აიშალა, აიბურა და ერთ უზარმაზარი ყვავილივით გაიფურჩხა. ეს ყვავილი მარეგტიანებს, მზის სითბო გულში მწვდება, ჰაერი მათბობს. ციყვი ისევ დაბრუნდა, ისევ ჩინჩხვარს ახრამუნებს და მაფურთხებს. ლომა გვერდით მინევს და მდარაჯობს. იქ კი, ჭურხაანთ-კარში, ნიკლაურები ფუტკარივით ფუსფუსებენ. ერთმა ნიკლაურმა გვარი შეურცხვინა, თხოპინგე დაჰკმო, მაძახურა უარჰყო, კუდიანებს აუჯანყდა.

ღალატია, ღალატი!

ხოლო აქეთ, შორეული ქედის გადაღმა, და კიდევ ხუთჯერ გადაღმა, უხილავი თოკი თანდათან იჭიმება. იმ თოკის ბოლო ყულთვივით მახია ყელზე, იგი თანდათან იჭიმება და დასახრჩობი ძალლივით მიმათრევს. ან უნდა წამოვდგე და სირბილით გავყვე, ან... ან კერპი ძალლივით უნდა დავიხრჩო!

ზოგჯერ მეჩვენება, თითქოს ნელ-ნელა ვკვდებოდე და ჩემს დამარხვას მე თვითონვე ვესწრებოდე. მაგრამ მე ჯერ არ მინდა სიკვდილი, არა!

ხათუთა, მოემზადე! თქვენც მზად იყავით — ჭურხავ, მგელიკავ, თოთიავ, ნანუკავ, მზექალა და იამბევ!

მოვდივარ! წასასვლელად და წასაყვანად მოვდივარ!

მართლა, ნეტა ვიცოდე, იესო მაცხოვარი ვინ გაცოცხლა, მამა-ღმერთმა თუ ხალხის სიყვარულმა და მიწის ძალამ?

ვინ მეცყვის?! ვინ გამაგებინებს?! ვინ ამიხელს დახშულ თვალებს, ვინ დამიბრუნებს დაკარგულ სმენას, ვინ ამილესავს დაჩლუნგებულ ალღოს?!

ვინა მეთქი, ვინ?! იქნება გაღმა მითხრან... ეგებ იქ მიშველონ —

იქ, სადაც თეთრი საყელო მელოდება.

* * *

— ხათუთი, დიდი ქვაბით ამიდულე წყალი. უნდა ვიბანავო.

ხათუთა გაოცებულია. ოღონდაც, ოღონდაც! მთელი წელიწადი ისე გავიდა, რომ ერთი

ცვარიც არ მიჰკარებია ჩემს ტანს, ეხლა კი...

— რა დაგემართა, ვაჟიკავ?

— უნდა ვიბანავო მეთქი. შენც უნდა იბანავო, ხათუთი.

ზის და პირღია შემომცქერის.

— აბა წამოდექი. მეც გიშველი.

— მე არ მი ბანაობა.

— შენი საქმეა, მაგრამ იცოდე, გვერდით ნულარ მომიწვები.

წყალს ადუღებს და ჰბუტბუტებს. შუბლი შეკრული აქვს. ჩემი რომ არა სცხვენოდეს, მგონი კიდევაც იტირებდა.

ქვა და ბალახი მოვიხმარე და ერთი წლის ჭუჭყით ორი ვარცლი წყალი გავაშავე, მერმე ჭერხობში დაფნეჯი და გავირინდე.

ქვემო სართულში — „შინ“ — წყლის ჭყაპუნი ისმის. საკვამლედან ვიხედები. ხეცური ვენერა ვარცლში სდგას და ბანაობს.

გავიმარჯვე, გავიმარჯვე!

— ხათუთი! — ვეძახი ზევიდან. ბანაობას რომ ათავებს. — ეხლა ნოდარიც აბანავე.

— ხირჩლაი?

— ხირჩლა კი არა, ნოდარი ჰქვია. ნოდარი!

— ჩვენი შვილი? — ნოდარსაც გაურბის ხათუთა და ხირჩლასაც ერიდება.

— ჰო, ჩვენი შვილი, ჩვენი. აბა კარგად გარეცხე.

ჯერ სდუმს და ყოყმანობს.

— აბანავებ თუ არა, ხათუთი?

— კა, კა, ვაბანავებ.

აგრე!

* * *

ვიპონეთ, ვიპონეთ! თვე და რიცხვი ვიპონეთ! დღეს პირველი ივნისი ყოფილა, პირველი! დიდება შენდა უფალო, დიდება შენდა!

სამაგივროდ მთვარის რიცხვი დაგვეკარგა. ერთმა ხვესურმა, თიანეთში ჩაპარულმა თორღვამ, თვე და დღის რიცხვი ამოიგანა. მაგრამ გზაში მთვარის ასაკი დაჰკარგა. ესლა ჩვენს კარებთან ჩაკუნტულა, ყალივანს აბოლებს და მოგონებით იჭინვება. სხვებიც ჩაცუცქულან, ანიტებენ და ჰყუჩობენ. ეშინიანთ, ყაყანით თორღვას უარესად არ დაუფურთხოთ ხსოვნაო.

— ველარ მაიგონეა, თორღვაისი? — ველარ უძლებს დემილს დეკანოზი.

— ან ცხრა დღისა ას, ან თექვსმეტისა იქნების, — ასე იგონებს დაგინყებულს თორღვაი.

— აუ-უ-უ, მეტად გაგიგრძელებავ. — უიმედოდ ჩიუნიფებს დეკანოზი და ესლა თვითონაც იჭინთება: ასი წლის გვინს იქაჯავს, დამდნარ თითებს იშველიებს და უკბილო პირით ჩიუნიფებს:

— მერამთვენე თვე ას ივნისი?

და თვალებით მთხოვს დახმარებას.

— შეექვსე. — ვეხმარები მეც.

დეკანოზმა ექვსი თითი დაიკეცა.

— თვის თავიც ერთი იქნების.

და ერთი თითიც მოიღუნა.

— ნიადაგიც ერთი იქნების.

და კიდევ ერთი თითი მოჰკეცა.

— ეს იქნების რვა... მეძრ მავოს ზედნადები. ზედნადები...

დიდხანს ჰყვირობს. მერმე მოჭუტული თვალით მიმზერს და მეკითხება:

— რამთვენ იქნებივ ზედნადებ?

არ ვიცი. სხვებმა იციან. დეკანოზს კი დაავინყდა.

არა უშავსრა. კიდევ ჩაიპარება ვინმე თიანეთში და მთვარის ასაკსაც გაიგებს. იმ დრომდე სამაგივროდ ხელმეორედ დაჰკარგავენ თვესა და რიცხვს.

ვას გავეყარე, ვუის შევეყარეო. ასეთ დღეში იქნებიან მუდამ, სანამ ჭურხანთ-კარში ერთ დავლუჯილ კალენდარს მაინც არ ამოიგანენ და ერთი გაცვეთილი და მოთეთრო საყელო მაინც არ გაჩნდება.

* * *

— რაად მისდიხარივ, ვაჟიკავ? — მეკითხება წიკლაურთა მამამთავარი მგელიკა.

პასუხს ვაძლევ. დიდხანს ვლაპარაკობ. სიტყვას არ მანყვეტინებენ. გულმოდგინედ მისმენენ.

მგელიკა სთვლემს. თოთია ბუხარს შესცქერის. ჭურხა „ყალივანის“ ტარს ჰღრღნის. წიქა მოღრუბლულია. დედაკაცები ბნელი კუთხიდან ჭოტებივით მიყურებენ. ხათუთა მკერდით და პირსახით ეკვრის ჩემს ზურგს. ბეჭი სველი მაქვს.

დინჯად და მშვიდად ვეუბნები: ქვეყნის ქარიშხალმა გამომწურა და დამამჩაგა. ამიგომ დავრჩი ჭურხანთ-კარში, ამიგომ გავმინავდი და გავწიკლაურდი. თქვენი სოფელი მიწის ძუძუდ მომეჩვენა. მეც დავენათუე და დავისვენე. უთვალავია თქვენი მადლი, წიკლაურებო! განუზომელია თქვენი სიკეთე, ხევისურებო!

— შენ ჩემი ღვიძლი ძმა ხარ, ჭურხა! პირი ნუ მიიბრუნე, უნდა დავკოცნო. მოიცა, ერთხელ კიდევ...

კიდევ ერთხელ... კიდევ, კიდევ! მერმე მამას მივუბრუნდი:

— შენ ნამდვილი მამობა გამიწიე, მგელიკავ. უნდა ჩავიხუტო!.. შენც ჩამიხუტე, შენცა!

აგრე, გენაცვალოს ვაჟიკა, აგრე... ეხლა შენ, დედაჩემო, ჩემო დედილო... დედუკავ! თოთია, შენც ხომ მამად შემერგები... აქ მოდი, იამბე!... შენც, მზექალა, შენცა!... ნიქა, ნურც შენ იბღვირები. მე შენი სიცოცხლე მმართვეს.. ხათუთი, ჩემო ხათუთ! რა გატირებს, ქალო? მე და შენ მაშინ მოვილაპარაკებთ, როცა მარტონი დავრჩებით. ეხლა კი ისევ აქ დატყევი და ეგ თავი ზურგზე მომაყუდე. აი აგრე... აგრე... ეხლა ისევ დამიგდეთ ყური...

— აუნონავია-მეთქი თქვენი სიყვარული, მაგრამ რკინასავით მძიმეა. ვერა ვზიდე, ვერ მოვერიე. მიშველეთ, მომხსენით, ამიშვით, გამიშვით! გამიშვით, თორემ აქლემივით დავევარდები და ვერავინ ველარ ამაყენებს.

— თქვენ შარშანაც მიშველეთ, მიძმეთ და დედ-მამობა გამინიეთ. მაგრამ მე დამავინყდა, და არც თქვენ იცოდით, რომ მეორე დედაც მყავდა. ის დედა კი არა, ოცი წლის წინათ რომ დავმარხე, არამედ მეორე, თქვენსა და ჩემზე უფრო დიდი, უკვდავი, მარადიული: ჩვენი საერთო მშობელი, მშობელთ-მშობელი, უნლო და დაუსრულებელი. ის არის დედაჩემი, იგივე მამაჩემი, იგივე დაი, ძმა, ბიძა და ყოველი ნათესავი ჩემი. ეხლა ის მშობელთ-მშობელი მეძახის, მიბრძანებს! გარდუვალია კანონი და უძლეველია ძალა მისი! ამიტომ მივდივარ, მიტომ ვუბრუნდები უძლები შვილი ჩემს ბარაქიან მშობელს — ბარს, ქალაქს, ხალხს, ცხოვრებას და ნამდვილ მინას. ქვეით ქალაქში მდულარე ორთქლი და გახამებული საყელო, ჯადოსნური ელექტრონი და თეთრი საცვალი, ცოცხალი რკინა და კბილის სანშენდი, ნიგნი და რადიო, ქრონომეტრი და რენგენი, საპონი და აბანო მელოდება. თქვენი კი აღარა მჯერა, ჩემო უვინყარნო: აღარც კუდიანი ოჩოპინტე, აღარც თეიმურაზ ბატონიშვილი, არც ჯავშან-მუზარადი, არც ფარსმან მეფე, არც დაშნა და არც ფარი, არც კაჟიანი თოფი და აღარც მაძახურა, არც იაპონია, აღარც ხინკალი და აღარც კუდიანთ ნუხრა. ყველას უდრმესი სალაში და მადლობა: თქვენც და ოჩოპინტესაც, თეიმურაზსაც და ხინკალსაც, ფარსმანსაც და ჩათხუტსაც. კაჟიან თოფსაც და იაპონიიდან მომავალ ბატონიშვილსაც, ყველამ თავისი შეასრულა და წავიდა. წავიდა და აღარ დაბრუნდება. მე კი ბარში და ქალაქში მომელის ჩვენი მომავალი. მომელის და თოკით მიმართევს, თოკით! ამ თოკის ბოლოს აქვე ვტოვებ. ყელზე გექნებათ მობმული. მე იქიდან მოვწევ, თქვენ აქედან მომიზიდეთ. ვნახავთ ვინ გადასწევს, თქვენ თუ ქალაქი? თუ ჩავითრით, ვცხონდებით. თუ მაჭობეთ, ვაი ჩვენი ბრალი! ვერც იაპონია გვიშველის მაშინ და ვერც ოჩოპინტე, ვერც ხინკალი აგვაყენებს და ველარც ფარსმანი გაგვაცოცხლებს. მაშ აგრე, ძვირფასო მამებო, დედებო, ძმებო და დებო: მშვიდობით და მადლობით!

ნიკლაურები წამოიშალნენ, მომეხვივნენ და აყაყანდნენ:

— არ გაგიშვებთ არა!... ვერ წახოლ, ვერა!... აქ დაშჩები, აქა! შენც ჩვენი ჯილაგისა ხარ, ჩვენი!

ნებაყოფლობით არ გამიშვებენ, ვერც ძალით გავიკვლევე გზას. ეშინიანთ, გზას ისწავლის, სხვასაც ასწავლის, სპილენძისთვის ამოვა და თან მილიციასა და მოსამართლეს, გადასახადსა და კანონს, ყბედ მავთულსა და ეშმაკის ვარცლს მოიტანს და მოიყვანსო.

ერთმანეთი შუალამემდე ვანვალეთ და ჭვარს ვაცვით. მაინც ვერ დავაჯერეთ, ფეხიც ვერ მოვაცვლევიანეთ. მე ისევ ჩემს ბანზედ ავედი და ქვეით გავიხედე.

მესმის შენი, მშობელთ-მშობელო, მესმის! მოვდივარ, მო-ო-ო!

* * *

მე და ხათუთა ბანზე ვწევართ.

— დარჩი, ვაჟიკავ, დარჩი... კას ხინკალს გაჭმევ, ახალს ჩოხასაც მაგიქსოვ.

— აირჩიე მეთქი: ნოდარი თუ ხირჩილა?

— არ შამიძლავ არჩევა! არა! რად მანვალეხ, რა გი ჩემგან, რაი?

— მე მაინც წავალ. შენ კი მერმე წამოდი და ნოდარიც ჩამოიყვანე.

— ვაჟიკავ... ჩემო ყველაფ... თავ უნდა დამანება მე და... ნოდარს?

ნოდარი ასხენა. გათავებულია! მოტეხილია! ჩამოვა, უეჭველად ჩამოვა და ნოდარსაც ჩამომიყვანს!

— არა, მე თავს არ განებებთ. ოლონდ შენ ნუ ჩამომრჩები, სადაც წავალ, მომყე. მე ქმარი ვარ, ვაჟიკავი, შენ კი — დედაკავი, ამიტომ უნდა დამიჯერო და დამემორჩილო.

— ოოჰ, ვაჟიკავ, ვაჟიკავ! ნიკლაურნი დამწყევვენ, შამაჩვენებენ.

— ჩემს კისერზე იყოს მათი წყევლაც და შეჩვენებაც. მაშ ესე, გამორკვეულია... ეხლა წადი, დაიძინე და ნოდარსაც გაუფრთხილდი. გაჩუმიდი... გეყოფა... ნუ სტირი.

ოოჰ, ღმერთო ჩემო! კანის გაძრობა უფრო მეადვილება, ვიდრე ამ დედაკავის

მკლავების მოხსნა. ზევიდან ვხედავ წიქა კარების ღირესთან დაწოლილა. დამაპატიმრეს, დამატყვევეს! მაგრამ...

მაგრად დაიძინე, ძმაო წიქა, დაიძინე! მე ძილს არ დაგიფრთხობ. ცოლი და ქმარი თუ შეითქვენენ, მეტეხსაც გასტეხავენ.

ხათათამ ისევ ამოჰყო თავი. თოკი წელზე აქვს მოხვეული. ჰყოფნის, სწვდება!

— აბა, ხათუთი... ნუ სჯირი... სული ნუ შემეგუბე... ნუ მახჩობ... გეყოფა, ქალო, გეყოფა! მაშ ესე: შენ და ნოდარი... ქალაქში.

კატასავით ჩაცოცება და გაპარვა აქ ვისწავლე. ლომა ძუნძულით მომდევს. მეშინიან, არ დაიყეფოს.

ერთხელ კიდევ მოვიხედე. კოშკის თავზე მთვარე ამოდის. სახლის თავზე ხათუთა მაღალი საკვამლესავით სდგას. უცებ ის საკვამლე შეინძრა და სივრცეში შეცურდა.

ხათუთა, ჩემო ხათუთი! ნახვამდის, გენაცვალოს ვაჟიკა, ნახვამდის! ამას იქით შენ იცი და შენმა ქალობამ!

შენის იმედით მივდივარ, შენი!

თავი მცხამცხა

მივდივარ, ოჩოპინგეე! გზა მომეცი, იაპონიაე! მომეცალე, მაძახურა! თქვენც ჩამომშორდით, მეჯალაფენო, ჩათხუტებო, ხმიადებო, აბჯარ-საჭურველო, ხინკლებო!

მართლა, ხინკალზე მომაგონდა: სურსათი არ წამოვიღე. ვითომ დამჭირდება? არა მგონია. დღესვე ან ხვალ დილაამდე სოფელს წავაწყდები. ერთ ნაჭერ პურს ყველა გაიძეგებს, — სოფელი ღონიერია!

პატარა წყალს მივღევ. მთვარე გზას მინათებს. ეს წყალი მეორე ხევში ჩადის. ის ხევი მესამეს უერთდება, მესამე მეათეს და მეათე ხომ სადმე ბარში გავა და მეც გამიყვანს. ჯერ-ჯერობით კი მხოლოდ ბილიკს ვხედავ და მერმე ისიც მეკარგება.

აღიონი მოდის. დღის სინათლე მშველის. მზეც ამოვიდა, ხევში კი ისევ ბინდს სძინავს. ლომა დაიღალა, მე კი ჩემი ციყვივით მოვხტი.

მშვიდობით, ჯურხავ! მშვიდობით, ოჩოპინტევე, თარსმან მეფევე! მშვიდობით, ხინკალო და იაპონიავე, კუდიანო და მუზარადო, თანდურო და ხევისბერო!

მშვიდობით! მშვიდობით!

უკვე შუადღე გადავიდა, სოფელი კი არსად არ მოჩანს.

ლომა ეჭვიანობს: რაკი თოფი არ წამოვიღე, მაშ სანადიროდ არ წამოვსულვარ. რამდენჯერმე შესდგა და კუდის-ქნევით დამეკითხა. პასუხი გამიგო და ისევ წამომყვა.

რაკი მე არა ვნადირობ, ლომა თვითონვე ნადირობს — ნავარდობს, ჰყეტავს და წვრილფეხობას დასდევს. მაგრამ ვერაფერს ვერ იჭერს, უარესად იღლება და ისევ მე მაცქერდება თვალებში.

— იარე, ლომა, იარე. მეცა მშიან. მალე მივალთ სოფელში.

ხევი ხევს ერთვის, წყალი წყალს, გორაკი გორას, სიარული გამიძნელდა. გზის ხსენებაც აღარ არის. ხან კლდეს წავანყდები, ხან შამბიანში შევერევი, და ხან ათი წუთის ჩაღმართს ერთ საათს ვუნდები.

ზოგჯერ რაიმე ნადირს წავანყდები. უფრო უკვირთ ორფეხას ნახვა, ვიდრე ეშინიათ. მსხვილი ნადირის კვალსაც ვხედავ, მაგრამ თვითონვე ვერიდები და გზას ვუხვევ.

მაინც არ ავცდი. ერთ მოსახვევში პირისპირ ძუ დათვსა და ორ ბოკვერს წავანყდი. ერთის წუთით ყველანი გაფხევდით.

„დავიღუპე!“

დედა-დათვი აცორტმანდა, აბურტყუნდა, მაგრამ მხოლოდ იმისთვის, რომ იმავე წუთს ზღარბივით დახვეულიყო და თავქვე დაგორებულიყო. ბოკვერებიც თან გაჰყვნენ. ეს სამი დათვი სადევო ბურთებს ჰგავდა, რომელნიც ბლუილით მიჰგორავდნენ, თანაც ხეებს აწყდებოდნენ და ლანუნი გაჰქონდათ, აბოყინებდნენ და ისევ გორაობით მიჰხტოდნენ. ბოლოს ბურტყუნით და ხრიალით მიიმალნენ ბარდებში.

კუჭი მენვის. მუხლი მითრთის. ნაბიჯს ვუკლებ და ხშირად ვისვენებ. ლომა იბღვირება. მზე ჩადის. ხევის ძირში უკვე ბინდი ჩანვა. აღარც კლდეა, რომ ქვაბი მოვძებნო. ხის ძირში მივწევი და მივიძინე. არ მეძინიან. ალბათ ჯერ კიდევ შემრჩენია წიკლაურობა.

ნადირის ჩხავილმა გამაღვიძა. მგელმა მაჩვი თუ დაიჭირა. ხის კენწეროზე მთვარე მოჰგოგავს, მინა კი ისევ შავ ჩრდილებშია გახვეული. ლომა მლოკავს და ოდნავ წმუტუნებს.

— ცოტაც მოითმინე, ლომა, მალე გავძლებით.

ვნეგართ და რიჟრაჟს ვუცდით. მერმე ისევ მივდივართ, მთქნარებით, ბორძიკით და ლასლასით მოვებეცებით.

გუშინწინაც არათფერი მიჭამია. კუჭი მენვის, თვალები მებლიტება. ვბარბაცებ და ხეებს ვაწყდები. ლომა ისევ წვრილფეხას დასდევს, მაგრამ იმდენი ღონე აღარა აქვს, რომ დაეწიოს.

ჯიხვის ჩონჩხს ნავანყდი. წუხელი მგლებს თუ გამოუხრიათ. არც სისხლის წვეთი, არც ხორცის ნამცვეცი. ძვლები თითქო სამართებელით გაუპარსიათ. ლომა მაინც ჰღრღნის და იღრინება.

მეც გამოვწუნო? იქნება მეც მერგოს რამე?

— ნადირთ წყემსო ოჩოპინგევ, — ვნატრულობ გუნებაში. — შენ გეხვეწები მამეც ჯიხვთ თავი, ლომას ნადირ დააჭერინე. სულნი ხო შენნია ნადირთან?

მაგრამ ოჩოპინგემ დამივინყა, ალბათ იმიტომ დამივინყა, რომ მეც დავივინყე.

— ნავიდეთ, ლომა, სოფელი ახლოს უნდა იყოს.

სერზე გავდივარ. ისევ თვალუნვდენელი მწვანე ზღვა, უთვალავი ტალღები და ჩამუქებული ხეები. მხოლოდ მარჯვნივ, ძალიან შორს, მთების გადაღმა ბოლის ნაფლეთი მოსჩანს. მინდა იქით გავუხვიო, მაგრამ სანამ ათიოდე მთა-ზვირთს გადავლახავდე, დავვარდები კიდევაც. ან ვინ იცის, ვიპოვნი კი ნაკვამლარს?

უფრო ჩემივე სიმძიმეს მივყევარ, ვიდრე ღონეს. მუხლები მედრიკება. თუხები აღარ მიღიან. საცაა ჩავიკეცები. ძალღონე სწრაფად მეღვევა.

უცებ უკნიდან წრიპინი და ღრინვა მომესმა.

— ყოჩაღ, ლომა, ყოჩაღ! არ გაუშვა, არ გაუშვა! გაუძარჯოს ნადირთ წყემს ოჩოპინტეს, გაუძარჯოს!

მე ჩემი წილისთვის მივრბივარ, მაგრამ ლომა ახლოსაც არ მიკარებს და ციყვს სხაპა-სხუპით ათავეს. გამობრილი ფეხი ძლივს წავართვი. ვზივარ და ქათმის ფერდივით ვღრღნი და ვწუნნი, ჩაცუცქელი ლომა კი პირს ილოკავს და იკრიჭება.

დამცინის თუ ვეცოდები?

სუფთა დაღმართზე მეც დათვივით მოვგორავ. ერთგან ხეს დავეჯახე და მუხლი ვიგვინე. ციყვამაც მანყინა და მარწყევინა. კუჭი ჰკივის და იჭაჭება. ველარც თავი მუშაობს. ზოგჯერ გაუვალ ხევში ჩავვორდები და ისევ უკანვე ვიბობლები. ლომა მიბღვერის და იღრინება.

გაცოფდა თუ განიკლაურდა?

მუხლი მანუხებს. ტკივილი თანდათან მაგულობს. ხუთ წუთს რომ მოვჩანჩალე, სამს ამდენს ვისვენებ. ზოგჯერ გულაღმა ვწევარ და ცის ნახევს შევყურებ. ლომა თანდათან იღრუბლება. კბილებს ანკაპუნებს და უძალოდ ანჩხლობს. კუდიც მათრახივით ჰკივია.

ჩემი შეჭმა ხომ არ უდევს გუმანში?

მეც ნატკენ ფეხს ლომას კუდსავით მივათრევ და ხიდან-ხემდე მთვრალივით მივბორიალებ. ხან ბუჩქს დავეჭიდები, ხან ხეს მივეყუდები, ხან კუნძივით წავიქცევი და იმავე კუნძივით ვხევედები.

ქვედან ნისლი მოდის. ნისლს ფეხდაფეხ ღამე მოსდევს — ბნელი, მწუხრიანი და იდუმალი, გატენილი მეჭალაფენით, ოჩოპინტებით, კუდიანებით და მადახურებით. ლომას განწირულივით ეშინიან. მეც მომაკვდავის შიშით ვიგვენები და უნებური ძრწოლით ვბლავი:

— მიიშვე-ლე-ე-ეთ!.. ჰეეი, რომელი ხაარ, მიშველე-ე-ე...

და მევე მესმის, რომ ჩემი ბლავილი უფრო დაჭერილი მაჩვის ჩხავილს ჰგავს, ვიდრე ვაჟკაცის შეძახილს.

— ჰე-ე-ე... — რამდენჯერმე მიპასუხა ბნელმა ხევმა და ჩემი ჩხავილი სადღაც წყვილიაღში მიახჩო.

გული მერევა. რამდენი მეძინა — ერთი საათი, ორი, თუ სამი, არ ვიცი.

საამურ სიზმარს ვხედავ. სიზმარში საიდანღაც ძაღლის ყმუილი მესმის. რკინის ქუთუთოებს ძლივს ვძრავ. ირგვლივ — უკუნეთი, გულში — მაჭლაჭუნა, გვერდით — ლომას ყმუილი — თავგანწირული, ხრინწიანი, ავბედითი.

ლომას ყმუილს ჯურღმულიდან ვიღაც თუ რაღაც მოძახილს აძლევს.

უცებ გველნაკბენივით ზებე წამოვიჭერი. ეს რა ამბავია! ხევის გამოძახილია თუ მგლის ნაყივლი?!

მგელია, მგელი! ვიცი შემდეგიც და დასასრულიც, ვიცი!

წევლიადში ხეს ვაწყდები. ლომა ფეხებში მედება, საცოდავად წმუგუნებს და ზედ მებობლება. მადლობა უთაღსა, ხეს დაბლა ჰქონია ცოტები. მივბობლავ და ფეხებს მორებსავით მივათრევ. ლომა მოგორგმანობს და წმუგუნით მილოკავს ფეხებს. მგლები კი ჰყმუიან, ჰყმუიან... ჰყმუიან... ერთმანეთს ეძახიან და მოდიან, მოდიან... მოდიან...

ლომა ხეს ჰკანრავს და ისევ წმუგუნებს. ეხლა ის მეძახის, როგორც წელან მე ვიძახოდი:

„მიშველე, მიშველეო!“ მაგრამ მე უძალო ვარ, უძლური! ნეგა იარალი მაინც წამომელო. ცოტზე ვზივარ და ვუცდი. ძირს სიბნელეში ჯერ ერთმა ციცინათელამ გაიეღვა, მერმე მეორემ, მესამემ, მეხუთემ. ლომა კი აუცდენარს ელოდება და ნაწყენი ბავშვივით სლუკუნებს.

უცებ ერთმანერთში აირია შრიალი, ფხაკუნი, ღრინვა, ყეფა, ხრიალი და კბილთა ნკაპუნი. ქვეიდან უკვე ხრამუნი, ფხრანუნი და უცნაური ბლუილი ისმის.

— მიშველე-ე-ეთ! — წელანდელივით ვხრიალე, და ჩემი ხრიალი ისევ სივრცეში იხრჩობა.

მიმალულმა მთვარემ ისევ გამოაჭიგა. დრო მიდის. ნეგა რამდენი ხანი ვარ ცოტზე ვაკრული? ერთი საათი? ორი? ხუთი? არ ვიცი!

ხის ძირში სიჩუმეს და წევლიადს სძინავთ. წელან ჭოტი მაინც გაჰკიოდა, ეხლა კი ისიც მიყუჩდა. ჩამუნიც კი აღარ ისმის. თითქოს ხევის წყალმაც ჩასთვლიდა.

ცყეს სძინავს. მთები სთვლემს. ხევი განაბულა. ცაც მკვდარია. ვარსკვლავები თვალებს

ახამხამებენ. მარტო მთვარე იკრიჭება და — მეც მეძინება.

* * *

— ვაჟიკავ, გაიღვიძე? — მესმის ჭურხას ჩურჩული და სუნთქვა.

მისი ლომ-კუდა უღვაშები შუბლს მიღუტუნებს, ხოლო ცილა თვალები თვალებში მიციმციმებს.

— ჭურხა... ჩემო ჭურხა!

— იყურე, ვაჟიკავ, იყურე. ყველაფერი მშვიდობით გათავდა, ყველაფერი. მაგიკითხეს მამამ და დედამ, თოთიამ და მზექალამ.

— ხათუთა? ნოდარი? — მინდა ვკითხო, მაგრამ ჭურხა თვითონვე მეუბნება:

— ხათუთაი და ნოდარიც აქ არიან. ახლავ მავლენ.

ნეცა სადა ვარ? ვისია ეს სახლი? ვინ მომეშველა? ვინ გადამარჩინა? ცხადია, ჭურხაანთ-კარში არა ვარ. „მაგიკითხვისო“, მითხრა ჭურხამ, რომელიც ეს არის ეხლა გარეთ გავიდა.

მაგონდება ბნელი ღამე, მგლები, ლომა და ხეზე ძილი. შემდეგ რა მოხდა? აქ როგორ გაეჩნდი? აღარ მახსოვს, აღარაფერი არ მახსოვს.

— ხათუთი! თუთი! — ვუყვირი სირბილით შემოვარდნილ ცოლს და კინალამ ვახრჩობთ ნოდარს, რომელიც კოზაკივით ორი მკერდის შუა გაიხირა.

(მგონი ხათუთასაც ჩაულაგებია თვალების უკან ცრემლის სურები).

მინდა ყოველივე გავიგო: რა მოხდა ჭურხაანთ-კარში? ეხლა სადა ვარ? ვინ მიშველა? ან ფერდები და მკლავი რათა მტკივა?

ჭურხა ლაპარაკობს. მე ვუსმენ და ხათუთას თბილ ხელებს უძალოდ ვბეგავ ჩემს ხელებში.

* * *

ჩემი გაპარვა გვიან გაუგიათ. ჯერ ეგონათ, ცყეში თუ გავიდაო. წიფლის ქვეშ რომ ვერ

მიპოვნეს, ჭურხამ ბანი დაზვერა. კვალი არსად არა სჩანდა. ხათუთას თოკი აეზიდნა და ჩემი ნათესურიც ნაეშალნა.

— ხი-ხი-ხი! — ხითხითებს ხათუთა.

— ეხლა რაი გიშავ, ქალავ, მაშინ კი... — უღიმის ჭურხა და განაგრძობს:

ბოსლის გვერდით ერთს ჩემს ნათესურს მაინც მიაგნეს და მიჰხვდნენ. ხათუთა კინალამ გაჰვლიტეს. მერმე დამედევნენ, მაგრამ გვიანლა იყო. მე უკვე შორს უნდა ვყოფილიყავი.

წიქა და ხათუთა მეორე გზით წამოვიდნენ. ჭურხა კი ხევს დაჰყვა. კვალს მალე მიაგნო და გამოჰყვა. ჩქარობდა მაგრამ კვალი არეული იყო. ჩემი ნაცერთალი ხან წყალში შედიოდა, ხან გორებზე ადიოდა, ხან კიდევ შამბიანში იკარგებოდა. მორბოდა ჭურხა და გაჰვიოდა:

— ვაჟიკაა, ჰაი ვაჟიკააა!

ხმა ჩაუწყდა და დაიქანცა. ორი ღამე ცეცხლში გაატარა. მგლები მიესივნენ. მოიგერია და ორიც მიანვინა. მესამე დილას ჩემი კვალი დაჰკარგა, სწორედ იქ დაეკარგა, სადაც ლომას ძვლებს წაანყდა.

— ლომას ძვლები ვიცან. სხვა შენაც იცი.

* * *

ეხლა დანარჩენი მეც მაგონდება.

ხიდან რიჟრაჟზე ჩამოვსხლტი თუ ჩამოვევორდი. აქა-იქ ლომას გაპარსული და გარეცხილი ძვლებილა ეყარა. სიარულის მაგიერ მოვბობლავე. ერთ ფეხს მობმული ბოძივით მოვათრევე. კლდიან ფერდობს დავეყვი და წყალზე ჩამოვედი. წყალმა სიმშილი გამიანჩხლა, გამიარტალა. კუჭი უარესად ამიწივდა, გაკაპასდა. ცყის ხილს და ბალახს ველარ იკარებს.

სიკვდილის ლანდი ფეხდაფეხ მომდევს. მაგრამ ჯერ არ ვნებდები ორი ხმელი ცოცი ყავარტენად გავიხადე, წყალში შევედი და ფარფაცით წამოვედი.

უცებ ფაჩუნი მომესმა. მივიხედე და გურა დავინახე. სდგას და მიმზერს. შემყურებს და მეკითხება: როდის წაიქცევიო.

ისევ მოვატყუაუნებ. უკნიდან ტურა მეპარება, სიკვდილის ლანდი კი უკვე წინ მიმიძღვის.

ხევი ღრმავდება და ვინროვდება. შესვლით შევალ, მაგრამ გასვლის იმედი აღარა მაქვს.

შუადღე მოდის, მე კი ისევ რეტიანივით მიფჩოჩავ. ხან გუბეში შევტოპავ, ხან კლდეს მივეყუდები, ხან ქვაბე გაფნევი და ვისვენებ. ტურა კი ისევ თეხაკრეფით მომდევს და მეკითხება: როდის წაიქცევიო.

ეზოს-ოდენა მწვანე ფორი მოსჩანს. წელიდან ფოთხვით გავდივარ, შუა მოედანზე გულაღმა ვწვები და თვლებს ვხუჭავ. ტურაც ათიოდე ნაბიჯზე წვება და თავის კერძს ელოდება.

კუჭს მარწუხებით მგლეჯენ. წელმონწყვეტილ ხელიკვიით ვივრისები, მიწას ვჭამ, თითებს ვიკვნეტავ და ბოგჯერ გიჟივით ვიცინი.

მაგონდება ნაცნობ-მეგობრები, დედა-ქალაქი და ჩემი სოფელი. მერმე ბინდ-ბუნდად ვხედავ გაშლილ სუფრას, ყრუდ მესმის მხიარული სიმღერა, შეძახილი და ჭურჭლის ჟღარუნი. შემდეგ ყოველივე მიწყდა და გაჰქრა, დამრჩა მხოლოდ უცნაური ხმაური ყურებში და სიცივე გულში. ყველაფერი დატრიალდა, დაბორიალდა. ტურის წვეტიანი პირსახე და ატუმეკილი ყურები თანდათან მიახლოვდება. კბილებით და ფრჩხილებით ვეჭიდები სიცოცხლეს, მაგრამ ცხადად ვგრძნობ, რომ ჩემი სული მხოლოდ მისივე სიყვარულითაა მიჭირავს.

სიკვდილი უკვე თავთ მადგება. ყურებში თითქო ფუტკარი მიბზუის, თავი ჭიანჭველებით მეტენება.

„გათავდა! ეხლა კი გათავდა! ...“ — ვთქვობ და თვალებსაც ვეღარ ვახელ, რათა ტურა მოვიგერიო, რომელიც უკვე მღრღნის და მჭამს. მჭამს, მაგრამ არც სისხლი მოსჩანს, არც ტკივილსა ვგრძნობ.

წელწელა შავ ბურანში შევდივარ და თითქოს გონება მეკარგება.

მაგონდება თუ მელანდება წიკლაურები: ჩემი ჭურხა, ხათუთა, ნოდარი და სხვებიც.

— არ გაგიშვებო, არა! — გაჰკვივიან ხევსურები. — ვერ წახვიდივ, ვერა!... აქ დარჩებივ, აქა! ლოჰ, ღმერთო ჩემო! რატომ არ დაუუტერე! რატომ არ დაურჩი, რატომ?

ერთი ვინმე კიდევ მეჭიდება. ნკეპლას მირტყამს და მიმათრევს.

— ნამო, ნამოდი მეთქი!

მეც მივღევ. ის არ კი ვიცი ვის მივღევ, სად მივღევ, უცებ ვიცანი:

— ცუცქი! ცუცქია!

ვიცანი და გაეინიე:

— არ ნამოვალ, არა! მამშორდი! დამეკარგე!

— მაშ აქვე მოკვდები — უმრიოშ! ზღოხნემ!

— შენთან ყოფნას გურას მუცელში დაღპობა მირჩეენიან. ხელი გამიშვი მეთქი!

— მაშ არ ნამოხვალ?

— არ ნამოვალ.

ნანყენმა ცუცქიამ გუჩები აიპრუნა:

— ნუ ნამოხვალ... ოჩენ ნადო! და ბოლივით გაჰქრა.

ცუცქიას შემდეგ ნამდვილი ცოლი მომელანდა.

— ვაჟიკავ .. ჩემო ყველავე. — ცყავებში სუროსავით მეხვეოდა და აღმურით მწვავედა.

— დარჩი, ჩემო ყველავე, დარჩი.

და მეც ვრჩები, უნებურად ვრჩები: ფეხები აღარა მაქვს, ვერც ხელს ვანძრევ, ვერც ხმას ვიღებ. ხათუთა თან იცინის, თანაც დამტირის. და ქალის გირილ-ხითხითს საიდანლაც გაბმული ყვირილი ერთვის:

— ვაჟიკა-ა-ა! ჰა-აი, ვაჟიკა-ა-ა!

მიკვირს: ჭუხრა თითქოს აქვე სტრიალებს და გაიძახის:

— არ გაგიშვებ, არა!

და ამავე დროს თითქო შორეულ გაღმიდანაც მომღრიალებს, და ჭურხას ღრიალსა და

ხათუთას ქვითინს ლომას ყმუილ-წკუგუნიც უერთდება. ვიჭიმები, თვალებს ვახელ და ისე ვინეე ასადგომად, თითქო სახრჩობელაბე ავდივარო.

უეცრივ მკაფიოდ და ცხადად მომესმის:

— ვაჟიკა-ა-ა!

დავინახე, ნამდვილად დავინახე: გურა მოსხლტა და ცყეს შეერია. პირს დაკლული ბატკანივით ვალებ და ისე ვხრიალებ, რომ ჩემი ღნავილისა მევე მეშინიან:

— ჭურხა!... ჭურხა-ა-ა!

და ცყის სიღრმიდან ჭურხას გუგუნი მესმის:

— მავდივარ, ვაჟიკავ მა-ა-ა!

და საიდანაც თეხის მძლავრი ბაგუნი მესმის, მეც იქით მივლასლასებ — ხელებ-განვდენილი, მთრთოლვარე, პირღია, თვალ-ცრემლიანი.

ცყის-პირი თითქოს დაჭრილმა დათვმა შემოარღვია — ლანუნით, სხაპუნით, ბუხუნით შემოიჭრა:

— ვაჟიკა! ძმაო ვაჟიკა! — და ჭურხაც ხელგამონვდენილი მორბოდა.

მეც მინდოდა გავქცეულიყავი და დამეყვირნა, მაგრამ ყვირილის ნაცვლად შეკრული ხახიდან თიუნის ბლავილილა ამომივარდა.

— მე-მე-მე-ე-ე...

სირბილს ვაპირებ, მაგრამ მუხლები მეკეცება, თვალთ მიბნელდება და სადღაც ბნელ უფსკრულში ვვარდები.

თავი მათოთხმაცა

— საითკე გინდა წასვლა, თავაღმ თუ თავქვე? — მეკითხება ჯურხა და გაღმა მოებს გასცქერის.

— ქვეით, ჯურხა, მხოლოდ ქვეით.

— რაი გინდა მურდალ ქვეყანაში?

— თეთრი საყელო უნდა გავიკეთო, ჯურხა, თეთრი. — ღიმილით ვუპასუხე. — გესმის, რაც გითხარი?

— მესმის, რაით არ მესმის! ერთხელ მეც მქონდა თეთრი საყელო.

— მერმე, რად მოიხსენი?

— იმად, რო თეთრი საყელო ჩვენთვი არ ას მაგონილი. მეც მქვანა საყელო, მაგრამ კინალ დამახჩო და გადაუაგდე.

— არ მესმის.

— მე ცყავი მცვაუ და თანაც თეთრი საყელო რო გავიკეთო, ჭკუიანი ხალხი მასხრად ამიგდებს. ჯერ დრო არ მასულას საყელოსთვი, დროი.

— დრო არასოდეს არ მოდის. იგი მიდის, და ვინც მას არ გაჰყვება, დაიღუპება, ჯურხანთ-კარში კი დღევ დაჰკარგეს და თვეც.

— დრო არ მიდის, ვაჟიკავ. დროი მავიდ, ჩვენკენ მავიდ.

— ასეა თუ ისე, დროს უნდა მივყვეთ, თორემ აღსასრულის დრო დაგვიდგება.

— ძალლი მგლის ჭიშისაი ას. მგლებს უღალატა და სხვა ჭიშს — კაცს შეეგუვა.

— სწორედ მაგიტომ გადარჩა ძალლი. მგელი კი თითქმის გადაშენდა.

— აგრე. მაგრამ ძალლმ ისევ ძალლის ჭიში შინახა, ისევ ძველი კბილი შინარჩუნა. ქართველმ კი თეთრი საყელო რო გაიკეთა, რჯულიც სხვისი მიიღო. ჭანსალი ველურობა

განათლებულ გადაგვარებას სჯობია.

— ეხლა კი მესმის შენი აზრი, ძმაო ჯურხა, კარგად მესმის. მაგრამ მითხარი, განა არ შეიძლება, რომ თეთრი საყელოც მოვიხვიო და ჭიშიც შევინახო?

ჯურხა დაფიქრდა, ძალიან დაფიქრდა. მერმე თითქო ყალიონს უპასუხა:

— შენ რო ჯურხაანთ-კარჩი ამოხვე, ქართულს ძლივ ღლაპარაკობდი. ეხლა კი ქართული ენა მინც შაგრჩების, მიხვდია, რაც გითხარ?

მივუხვდი.

— სხვა ხალხი ზვაფით მოგვასკდა და ქართულიც კი დაგვაფინყეს. საკუთარი აღარათფერი არ შეგვარჩინეს, არც ჩოხა, არც ქუდი, არც ცხვირი და აღარც თვალი.

— მთაში შეხიზვნა გაქცევაა და მეტი არათფერი — მივუგე მე. — ბრძოლის ველი ქალაქშია და ომსაც იქ მოვიგებთ ან დაუმარცხდებით. მომხდურს დედა-ციხეში უნდა დაუხვდე, მე კი იქიდან გამოვიქცევი და დავიძალე.

— იქ ვერ იბრძოლებ, ვაჟიკავ.

— შენ კი იბრძვი? დათვის ბუნაგში შემძვრალხარ და დამალვა მიზნად გადაგიქცევია. ჯურხა შეყოყმანდა. იყუჩა და სთქვა:

— ქალაქი გაგანითლებენ.

— არც მაგისა მეშინიან.

ჯურხა გაოცებული შემომცქერის და დუმილის შემდეგ მეუბნება:

— შენ იცი, შენ იცი. ადვილ ას განითლება და თეთრი საყელოს გაკეთება, მაგრამ რკინის უღელსავით გაგიძძიმდების ზიდვაი. თუ მაერევი, ატარე და ფერაც შეიცვალე.

— მოვერევი, ჯურხა, მოვერევი. და თუ ვერ მოვერევი, ისევ დაგიბრუნდები, ისევ გაწიკლაურდები.

— აჰ, არა მჯერა შენი დაბრუნება, ვაჟიკავ, არა. ქალაქ წასვლა ადვილი ას, დაბრუნება

კი აღარ შეიძლება. შენ თეთრი საყელო გაიკეთე, მე კი ისევ ჩემს ტყავი ვივლი. ამით მეშინის, ვაჟიკავ, რო ხიდი ჩაინგრევის, ხიდი! შენ იქით დაშჩები, მე კი ისევ აქეთ ვიქნები. ერთუცისთვი უცხონი გავხდებით და ჩვენი ფიც-ნაჭამობაც დაილუპების. ძმა ძმის ნათქვამს ვეღარ გაიგებს. ახლა შენ იცი.

წამოდგა და გაბზარული ხმით გაიმეორა:

— შენ იცი, ვაჟიკავ, ახლა ჩემი წასვლის დრო მავიდა. მე უნდა წავიდე, მაგრამ ერთი ფიცი კიდევ უნდა მამცა.

— რომელი ფიცი, ჯურხა? რის ფიცი?

— შემამფიცე, რო ჯურხაანთ-კარის გზას არვის უჩვენებ და რვლის მადანსაც არავის ასწავლი. ეს ას ჩემი უკანასკნელი თხოვნაი.

ხელის გულზე მიწა და ხორბალი დაიყარა, ზედ ვერცხლი დაათალა და მომანოდა. იმ ნარევს ჩემი ხელი დავადე და ვთქვი:

— ვფიცავ ჩვენს ძმობას, ჩვენი ღედის რძეს და გუდანის ჯვარს, ხათუთას და ნოდარს, რომ არასოდეს არც ჯურხაანთ-კარის გზას ვაჩვენებ ვინმეს, არც სპილენძის მადანს ვასწავლი.

და იმ ნარევის ერთი ციცქნა გადავყლაპე.

— ეხლა გულმშვიდად წავოლ.

— ჯურხა, ძმაო, ჯურხა, ქალაქამდე გამაცილე — შევევედრე მე.

— ვერა, ვაჟიკავ, ვერ გაგაცილებ. ქალაქი მტერი მეგულების. ვერც არხვაც გადაოლ, ვეღარც ქალაქს ვნახავ. მშვიდობით, ვაჟიკავ!

და ჩამოხრჩობილივით გამიღიმა:

— მაგრამ იფრთხილე, თეთრმა საყელომ არ დაგახრჩვას, თორე მეორეჯერ ვეღარ გიშველი.

— მშვიდობით, ძმაო ჯურხა .. მშვიდობით! თუძცა... მშვიდობით კი არა, ნახვამდის, მხოლოდ ნახვამდის!

ჯურხა მეხვევა და თავს იქნევს. ჩვენი ხელახალი შეხვედრა არა სჯერა.

— ჯურხა.. მომიკითხე დედები, მამები... დებიც... მაპატიე წყენა... მაპატიე... არც მანამდე, არც შემდეგ ჩემს თვალზე ცრემლი არავის არ უნახავს.

არც მე მენახა ატირებული ლომი. იმ დღეს კი ვნახე, მშვიდობით. ფიც-ნაჭამო, მშვიდობით თუ ნახვამდის?!

* * *

მე და ხათუთაც ისე შემოვედით ქალაქში, როგორც ერთ დროს ჯურხა შემოვიდა. ჯერ მთანმინდა დავინახე — ჩვენი წმინდა მთა, ჩვენი დედა-ქალაქის უბარბაზარი ბუდე მკერდ-ჩამოვლექილი, თერდებ-დაღარული, გაჩახხული და ხელებ-გაშლილი.

ავჭალასთან მატარებელი ანივებული საარაკო მცურავივით გასრიალდა.

სიხარულისგან თითქმის მოვრბივარ და ხათუთასაც მოვათრევე.

— აბაიმე! — უკვირს ჩემს ცოლს — საითკე მიღრბიხარ?

აჰა სადგურიც. საყვირების კვილი სიმფონიად მომესმის.

აი ხალხიც — ქალაქის ჭრელი ხალხი. ღმერთო ჩემო, ამდენი ხალხი ვინ მოაგროვა!

აგერ ცრამეაის ვაგონი მორბის... ავტომობილები დაჰქრიან. ჰაერი გაგენილია ჟანგით და ბოლით, ჟღარუნით და ყაყანით, რახრახით და სტვენით, ხრიალით და ხრინწით, იბმებით და აციებით. ყველანი მიდიან, მირბიან, მიჰქრიან. ცფილისი ღრიალებს, ჰვენესის, ჰგმინავს და სიცოცხლის ნიშაგით გუგუნებს. მესმის მისი გვინის ფუსფუსი, თრთოლვა და სისხლის ჩქევა. ვგრძნობ იმის მაჯის ფეთქვას და გავარვარებულ სუნთქვას, ხარბად ვსუნთქავ იმის მტვერს, კვამლსა და შხამიან ორთქლს. ქალაქის სისხლი ჩემს ძარღვებშიც გადმოდის და ჩემი გულიც იდუმალი ხალისით და სიცოცხლის უნარით იგენება.

უცებ თეთრ საყელოს წავანყდი და ისე შევუდექი, თითქო კედელს დავეყახეო.

— ხათუთი, ქალო ხათუთი! მოიხედე, ჩქარა მოიხედე! აი საყელო, თეთრი საყელო.

უცნობი სდგას და მიღიმის, მე კი ქონიანი თითით იმ კაცის საყელოსკენ ვუთითებ და

ბავშვივით ვიცინი:

— საყელო... საყელო... თეთრი საყელო. აი აბრეშუმის ყელსაბამიც... ცყავის ხელთათმანებიც.

უცნობი ჯერ იცინის, მერმე ხარხარებს:

— ღმერთმანი, კარგი ხუმრობა გცოდნიათ ხევსურებს. თუ ძალიან მოგწონს, გაჩუქებ. რა მოგიხდება მაგ ტანისამოსზე, ხო-ხო— ხო!

— რაად არ მამიხდების! — ვუქცევ ხევსურულად. — შავათაესებ, შავათაესებ! უცნობი უკვე რახრახებს. ხალხი იკრიბება.

— ჯერ ეს მითხარი, — მეუბნება უცნობი და ჯვრებზე მითითებს, მხრებზე რომ მაკვრია, — მითხარი, რომელი მეფის დროინდელია ეს ტანისამოსი?

— ფარსმან მეფის დროინდელი ას, ფარსმანისა! და ყველანი გულიანად ვიცინით.

ხათუთა მიმათრევს:

— სირცხვილი ას!

უკნიდან ხარხარი მომდევს. მე კი ისევ უკან ვიხედები და ვუყვირი:

— ოჩოპინგე! მადახურა! მეჭალაფე!

რა თქმა უნდა, გიჟი ვეგონე.

აგერ დათიკომ და ქაიხოსრომ გაიარეს. ერთმანეთს ჩემზე უთითებენ და ილიმებიან. მაინც ვერა მცნობენ. აი ქეთოც შემხვდა. ვერც ამან მიცნო. სხვებიც ისე მსინჯავენ, თითქო მართლა ოჩოპინგე ვიყო.

— დეიდა მაიკო, გამარჯვება შენი! — მივაძახე მაიკოს ბინლისას. — რა იყო, ვერც შენ მიცანი?

დეიდა მაიკო ჯერ დაფრთხა. მოჩვენება ვეგონე. მერმე პირჯვარი გადაიწერა, მომეხვია, ატირდა და წაიბუტბუტა:

— რა ვქნა, აგრე რამ აგაყროლა, ქააა!

— დეიდა, აი ჩემი ცოლი ხათუთა და ჩემი შვილი ნოდარი. გაიცანი და გაანათლე.

— რა დროს ხუმრობაა, ქააა!

ბევრი ვეჩიხინე, მაგრამ ვერ დავაჯერე.

— დეიდა, — ვუბრძანე ბოლოს. — ეხლავე წაიყვანე ჩემი ცოლი და თავით ფეხებამდე ჩააცვი. არაფერი არ დაგავიწყდეს: არც ლაკიანი თეხსაცმელი, არც კოტი და უბიგანი, არც ხელთათმანი და ქინძისთავი. მართლა, თეთრი საყელოც მიყიდე — თეთრი, თოვლივით თეთრი! ათი მიყიდე, ოციც, თუნდ ორმოციც. ვიცი, რომ მაქვს, ვიცი. მაგრამ ახალი მინდა, ახლათ-ახალი! აბა მიბრძანდით. მართლა, არ დაგავიწყდეს: ვინც შეგხვდეს, ყველას უთხარი, ელიზბარი იმ ქვეყნიდან დაბრუნდათქო. აბა მალე! აბანოში უნდა წავიდეთ და ხევსურული ქონი ჩამოვირეცხოთ.

მადლობა უფალსა! თუმცა დეიდა მაიკომ თურმე პანაშვიდიც კი გადამიხადა, მაგრამ ჩემი გარდერობი მაინც ხელუხლებლად შეუნახია.

* * *

ჩემს ოთახში ვზივარ და ვმუშაობ. ისევ ცისფერი პიჟამა მაცვია. ყელზე თეთრი საყელო მაქვს, ახლათ-ახალი, გახამებული, მაღალი და უბინო. მთის სუნი გოგირდის აბანოში ჩამოვირეცხეთ.

წელან ცუცქია შემოვიდა. დეიდა მაიკო ბუზღუნით გაცურდა მეორე ოთახში.

— ელიზ, დარაგოი... სლავა ბოგუ!

და ხელგაშლილი წამოვიდა. ოღნავ რომ გამეღიმა, დამკოცნიდა და ერთს თალიას მაინც იტირებდა.

სწორედ ამ დროს ხათუთა თარშევიანგვით შემოგოგდა. დედოფალივით სდგას შუა ოთახში და ჩემს ნაცოლარს დინჯი ღიმილით ათვალიერებს. არც გვერიდება: ისე სინჯავს დარცხვენილ ცუცქიას, როგორც გუშინ სინჯავდა იაპონურს ჟოლის-ფერ კიმონოს, ეხლაც რომ ზედ აცვია. შემკრთალი ნაცოლარი მე შემომცქერის და ჩემგან მთარველობას ელოდება. მე

ორივეს ვათვალიერებ და გუნებაში ერთმანერთს ვადარებ.

— ე ქალი ცუცქნაი ასა? — მეკითხება ხათუთა.

— ჰო, ხათუთი... გაიცანი.

ხათუთამ ისე ჩამოართვა ხელი, რომ კინაღამ მკლავი მოსწყვიტა.

— დაბრძანდი, ქალო, დაბრძანდი. სტუმარი ხთისაი ას.

ცუცქია არ დაჯდა. სხაპა-სხუპით მეუბნება სათქმელს. ერთ ქართულ სიგყვასაც არ ხმარობს, რათა ხათუთამ არ გაიგოს. ბოდიშს იხდის შეწუხებისთვის. ჩემ სანახავად მოვიდა. მისურვებს „გულწრფელად“, რომ მეორე ცოლთან უფრო მეტი ბედნიერება ვპოვო, ვიდრე ცუცქიასთან ვპოვე. ჩემი ნაცოლარი ცრემლს ინმენდავს და ბორძიკით ამთავრებს: მე, ელიზბარმა, პირობა დავარღვიე. ცუცქიას ხუთი თვის ჯამაგირი ერგება, ამიგომ —

— ესლი მოჟნო — თუ შეიძლება...

ფული არ მაკლია. ერთი კვირის წინათ ხათუთას მზითევი მოუვიდა: წიქამ ორმოცი ძროხა მომაცენა კარზე. ხელები გავასავსავე, მაგრამ ადათმა ერთხელ კიდევ მომდრიკა: მზითევი ხათუთასია, და თუ ოდესმე ამასაც გავეყარე (ღმერთო, დამიფარე!), ეს ორმოცი ძროხა უნდა დავუბრუნო.

აბღავლებული საქონელი წიქამ და ხათუთამ რიყის უბანში გაჰყიდეს და ფული მე ჩამაბარეს.

ფული არ მაკლია, მაგრამ...

— ქალბატონო ცუცქი, თქვენი მისამართი? — და პასუხი რომ მივიღე, ერთი ც გამოვკითხე:

— ამავე სახლში და ამავე ბინაზე სცხოვრობს კოლია, არა? ცუცქია ბორძიკით მიდასტურებს.

— ესე იგი, — აღარ ვინდობ კადნიერ ნაცოლარს, — ესე იგი, თქვენ გათხოვილი ყოფილხართ.

არა, ცუცქი გათხოვილი არ არის.

— ბრალი თქვენი, უარესი! მაშ საყვარელი ყოფილხართ. მე უნდა შეგინახოთ, სხვამ კი... არა, სულელი ნულარ გგონივართ. გარდა ამისა, თანასწორობაც გაიხსენეთ.

— კოლია ჩემი ბიძაშვილია... მთი ბრატ.

და თვითონაც არა სჯერა, რომ ეს ცხადი ტყუილი გასჭრის.

— ვიცნობ მაგ „ბრატს“, ვიცნობ... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!... ნახვამდის!... აქეთ მობრძანდით. თუმცა ამ ბინას კარგად იცნობთ, მაგრამ მაინც აგერიათ კარი.

ხათუთა დონიჭ-შემოყრილი სდგას და ოთახებს მაღალი კისკასით ავსებს:

— ბეჩა, ეს ასა ცუცქნაია!!... ხა-ხა-ხა! ცუცქნაია!... ხი-ხი-ხი! ჩვენებურ თხას ღვავის, ჩვენებურსა! ხა-ხა-ხა!

ხათუთას, სიგყვა „თანასწორობაც“ კი არ გაუგია. იგი თავისთავად ჩასახლდა ჩვენს ოჯახში და კუთხით-კუთხამდე გასტენა ჩვენი ბინა, სისხლი და გონება.

— ღმერთმა გიშველოს, — ხშირად მლოცავს დეიდა მაიკო, — უშვილო ვიყავი და მიშოვნე. საქმეს მშიერი მგელივით მტაცებს ხელიდან, ქააა!

ბინდის შემდეგ ხათუთა უჩემოდ ქუჩაში არ გადის:

— მეშინის, მურღალი ხალხი ბევრი ყოფილას ქალაქში.

ზოგჯერ კინოში ან თეატრში ასაღელვებელს ან გასაოცებელს რომ დაინახავს, ან გაიგონებს, ველარ მოითმენს და ხმამაღლა იძახის:

— აბაიმე!

და იმ დროს ახალგაზრდა ჯურხა მაგონდება.

— სტუმარი ხთის მაგზავნილი ას. — ეუბნება სტუმრებს და ისე უხვდება, როგორც საკუთარ მშობლებს.

დედაკაცი მაინც დედაკაცია. ფერუმარილი და ნელსასუნებელი რომ ვაჩუქე, სიხარულით

ღამახრჩო და კინალამ სარკე გასცვითა.

შეგერგოს, ხათუთი, შეგერგოს! შეგერგოს, თუმცა ღმერთია მონძე, რომ მე ისევ შენი განის სუნი — ფიჭვისა და მუშკის სუნი მირჩევენია.

ჩემი თვალის გემოსთვის ახალნაირად იღებავს თმას. მაიკოსგან ჰინის მოხმარება ისწავლა და სპილენძის ფერი დაიბრუნა. მუხლებამდე ჩაყრილი დაღალეების მაგიერ ეხლა ვეება ბულულა ადევს თავზე, როცა ღამით თმას ჩაიშლის, მონითალო ნაბადში გახვეული ალქაჯი მელანდება.

გაბათხულისთვის მეორე შვილს მიმზადებს.

— ხომ არ გეშინიან, ხათუთი?

— აბაიმე! ცუცქნაი ხო არა ვარ! რაისი უნდა გეშინოდეს! — მამშვიდებს ხევსური და ეხლა უფრო რუბენის დედაკაცს მაგონებს, ვიდრე ანჩის ღვთისმშობელს.

ხათუთას უკვე მთელი ქალაქი იცნობს. საკვირველია, ასე მალე როგორ შეითვისა ჩვენებური იერი. ისე კობტად დააქვს ევროპული განისამოსი და თავის განთქმული მშვენებანი, რომ აქაური მზეთუნახავებიც კი შურით იხერხებიან.

ჩვენ ოჯახში ბუმსაც არ შემოუშვებს, ყოველ დღე აბაზანაში ჭყუპლაობს და გულმოდგინედ სვამს განათლების სურას. მხოლოდ არითმეტიკას ვერ დასძლია და ჭერ-ჭერობით სუფთა ქართულსაც ვერ მოერია.

ეხლაც მესმის მეორე ოთახიდან მაიკოს გაკვეთილი:

— ორმოცს რომ სამოცი მიუმატოთ, რამდენი იქნება?

— ბევრი, ძალიან ბევრი იქნების. — ოხვრით უპასუხებს ხათუთა და გაქცევის საბაბს ჰპოულობს: — ნოდარს უნდა ძუძუ ვაწოვა, თორე იგირებს.

— ნოდარს სძინავს, ქალო, ნუ გააღვიძებ. მითხარი რამდენი იქნება მეთქი?

— აბაიმე! აკი ვითხარი, ბევრი იქნების მეთქი, ძალიან ბევრი.

მაიკო უკბილო პირით ხითხითებს. მე ძლივს ვიმაგრებ ხარხარს. მეშინიან არ ეწყინოს

ხათუთას. მაინც ხევსურია!

მართლა, ნეგა ეხლა ჭურხაანთ-კარში რა ამბავია? მგელიკას სახლში ქონის ჭრაქი ბჟუტავს.

ნანუკა, იამზე და მზექალა ხინკალს ამზადებენ და ლუდს ხარშავენ. ხვალ უქმეა. მგელიკა და თოთია ყავლ-გასული ცხენებივით დაფარტატებენ.

რომელიმე ნიკლაურის სახლში ხევსურები ღრეობენ, ცომ-ფანდურს უკრავენ და ფარსმან მეფის, ზურაბ ერისთავისა და მამუკა ალუდაურის ლანდებს დასდევენ.

ჭურხა სამფეხაზე ზის, ყალივანს აბოლებს და ბუხარში იწიგება.

— მავოს!! — ბუხუნებს ჩემი ძმადნაფიცო.

— იგვირგვინებს! — უბეჭდავენ ხევსურები.

— მკვდრეთით აღდგების თამარ ნეფეი! ყოში ხელით-ხელში გადადის. ჭერხოდან ცალთვალა დევი იჭყიტება. ტყეში ოჩოპინგე დასეირნობს.

ხევი მადახურა იძახის. სადღაც ტურა სჩხავის. სოფელში ძაღლები ჰყმუიან.

იყავით მშვიდობით, ხევსურებო! გწყალობდესთ გუდანის ჭვარი, გწყალობდესთ! მშვიდობით!

1926.

სარჩები

თავი პირველი	1
თავი მეორე	8
თავი მესამე	19
თავი მეოთხე	34
თავი მესამე	44
თავი მეექვსე	58
თავი მეშვიდე	75
თავი მერვე	84
თავი მეცხრე	98
თავი მათე	113
თავი მეთერთმედი	125
თავი მეთორმედი	141
თავი მეცამედი	149
თავი მეთოთხმედი	159

